

**ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ**

**Регіональна доповідь про стан навколишнього
природного середовища Кіровоградської області
у 2014 році**

2015 рік

ЗМІСТ

Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища Кіровоградської області у 2014 році

	Вступне слово	5
1.	Загальні відомості	7
1.1.	Географічне розташування та кліматичні особливості області	7
1.2.	Соціальний та економічний розвиток області	9
2.	Атмосферне повітря	12
2.1.	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	12
2.1.1.	Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами	14
2.1.2.	Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах	16
2.1.3.	Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)	19
2.2.	Якість атмосферного повітря в населених пунктах	21
2.3.	Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря	23
2.4.	Заходи, спрямовані на поліпшення якості атмосферного повітря	24
3.	Зміна клімату	25
3.1.	Тенденції зміни клімату	25
3.2.	Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів	26
3.3.	Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату	27
4.	Водні ресурси	28
4.1.	Водні ресурси та їх використання	28
4.1.1.	Загальна характеристика	28
4.1.2.	Водозабезпеченість територій області	29
4.1.3.	Водокористування та водовідведення	31
4.2.	Забруднення поверхневих вод	32
4.2.1.	Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод	32
4.2.2.	Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)	35
4.3.	Якість поверхневих вод	35
4.3.1.	Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками	35
4.3.2.	Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію	40
4.3.3.	Радіаційний стан поверхневих вод	41
4.4.	Якість питної води та її вплив на здоров'я населення	42
4.5.	Заходи щодо покращення стану водних об'єктів	43
5.	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування національної екологічної мережі	44
5.1.	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі	44
5.1.1.	Загальна характеристика	44
5.1.2.	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття	45
5.1.3.	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття	46
5.1.4.	Формування національної екомережі	47
5.1.5.	Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами	48

5.2.	Охорона, використання та відтворення рослинного світу	50
5.2.1.	Загальна характеристика рослинного світу	51
5.2.2.	Охорона, використання та відтворення лісів	53
5.2.3.	Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів	58
5.2.4.	Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України	59
5.2.5.	Адвентивні види рослин	68
5.2.6.	Охорона, використання та відтворення зелених насаджень	69
5.2.7.	Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду	70
5.3.	Охорона, використання та відтворення тваринного світу	73
5.3.1.	Загальна характеристика тваринного світу	73
5.3.2.	Стан і ведення мисливського та рибного господарств	81
5.3.3.	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України	84
5.3.4.	Інвазивні види тварин	89
5.3.5.	Заходи щодо збереження тваринного світу	90
5.4.	Природні території, що підлягають особливій охороні	94
5.4.1.	Стан і розвиток природно-заповідного фонду Кіровоградської області	96
5.5.	Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон	99
5.6.	Природно-культурна спадщина	100
5.7.	Туризм	101
6.	Земельні ресурси та ґрунти	102
6.1.	Структура та стан земель	102
6.1.1.	Структура та динаміка основних видів земельних угідь	103
6.1.2.	Стан ґрунтів	104
6.1.3.	Деградація земель	106
6.2.	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти	108
6.3.	Охорона земель	109
7.	Надра	110
7.1.	Мінерально-сировинна база	110
7.1.1.	Стан та використання мінерально-сировинної бази	110
7.2.	Система моніторингу геологічного середовища	114
7.2.1.	Підземні води: ресурси, використання, якість	115
7.2.2.	Екзогенні геологічні процеси	116
7.3.	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр	117
7.4.	Дозвільна діяльність у сфері використання надр	118
8.	Відходи	119
8.1.	Структура утворення та накопичення відходів	119
8.2.	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)	121
8.3.	Транскордонне перевезення відходів	125
8.4.	Державне регулювання в сфері поводження з відходами	125
9.	Екологічна безпека	126
9.1.	Екологічна безпека як складова національної безпеки	126
9.2.	Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку	127
9.3.	Радіаційна безпека	128
10.	Промисловість та її вплив на довкілля	131
10.1.	Структура та обсяги промислового виробництва	131
10.2.	Вплив на довкілля	132
10.2.1.	Гірничодобувна промисловість	132
10.2.2.	Металургійна промисловість	133
10.2.3.	Хімічна та нафтохімічна промисловість	133

10.2.4.	Харчова промисловість	134
10.3.	Заходи з екологізації промисловості виробництва	134
11.	Сільське господарство та його вплив на довкілля	135
11.1.	Тенденції розвитку сільського господарства	135
11.2.	Вплив на довкілля	136
11.2.1.	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження	136
11.2.2.	Використання пестицидів	137
11.2.3.	Екологічні аспекти зрошення та осушення земель	138
11.2.4.	Тенденції в тваринництві	140
11.3.	Органічне сільське господарство	142
12.	Енергетика та її вплив на довкілля	143
12.1.	Вплив енергетичної галузі на довкілля	143
12.2.	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики	144
13.	Транспорт та його вплив на довкілля	145
13.1.	Структура та обсяги транспортних перевезень	145
13.2.	Вплив транспорту на довкілля	145
13.3.	Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля	147
14.	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	149
14.1.	Регіональна екологічна політика	149
14.2.	Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки	150
14.3.	Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства	151
14.4.	Виконання цільових екологічних програм	154
14.5.	Моніторинг навколишнього природного середовища	155
14.6.	Державна екологічна експертиза	156
14.7.	Економічні засади природокористування	156
14.7.1.	Економічні механізми природоохоронної діяльності	156
14.7.2.	Стан фінансування природоохоронної галузі	158
14.8.	Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування	160
14.9.	Дозвільна діяльність у сфері природокористування	162
14.10.	Екологічний аудит	164
14.11.	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля	165
14.11.1.	Діяльність громадських екологічних організацій	170
14.11.2.	Діяльність громадських рад	172
14.12.	Екологічна освіта та інформування	173
	Висновки	177

ВСТУПНЕ СЛОВО

Кіровоградщина – різноманітний і привабливий край, розташований у географічному центрі України між Дніпром та Південним Бугом, в південній частині Придніпровської височини. Поверхня області являє собою підвищену хвилясту рівнину, розчленовану густою мережею річкових долин, ярів і балок. Пересічні висоти перебувають у межах 150-200 м над рівнем моря. За розміром Кіровоградська область, площа якої складає 24,6 тис.км², посідає 15 місце в Україні.

Кіровоградську область не дарма називають житницею України: сільське господарство – провідна галузь її господарського комплексу.

Провідне місце агросфери зумовлюється насамперед унікальними природно-кліматичними умовами та географічним розташуванням, її землям властива висока природна родючість, а унікальні чорноземи Кіровоградщини за 100-бальною шкалою якості мають 67 балів.

Розташування території області в центрі українського кристалічного щита зумовлює утворення значних родовищ рідкісних корисних копалин та різноманітність мінеральних ресурсів.

Мінерально-сировинна база складається з паливо-енергетичної сировини (уранова руда, буре вугілля, горючі сланці), сировини для металургійної промисловості (залізна руда, металічний нікель, кобальт, титан та літій), будівельної сировини (червоні, рожеві та сірі граніти, піски, цегельна сировина тощо), підземних вод, графітів та інших.

В області налічуються 226 родовищ і 41 об'єкт обліку, з яких 83 родовища і 17 об'єктів розробляються.

Зі збільшенням техногенного навантаження на навколишнє природне середовище питання захисту довкілля стало одним з найактуальніших.

Сьогодні необхідно усвідомити, що наше майбутнє залежить від сучасного стану навколишнього середовища, детальної розробки шляхів подолання екологічної кризи в країні та відповідного спрямування державної волі й спільних зусиль органів державної влади. Екологічні проблеми повинні стати одним із найвищих пріоритетів держави. Все помітнішими стають результати кропіткої екологічної роботи, яка здійснюється і в державі, і в регіоні. Зусилля всіх гілок влади спрямовані на стабілізацію екологічної ситуації та збереження природних скарбів області.

У запропонованій Регіональній доповіді про стан навколишнього природного середовища в Кіровоградській області у 2014 році систематизовані дані про якісний стан довкілля області, використання, охорону і відтворення природних ресурсів, державну політику та контроль у галузі охорони природи та природокористування, впровадження еколого-економічних програм, екологічний моніторинг навколишнього середовища, результати державної екологічної експертизи, поводження з відходами, екологічну та радіаційну безпеку, громадські екологічні організації і об'єднання, наукові дослідження у сфері екології, вплив якісних складових довкілля на здоров'я населення і

демографічну ситуацію, охарактеризовані ключові проблеми області та визначено пріоритети регіональної екологічної політики на наступний рік.

Турбота про довкілля – ознака цивілізованого суспільства, тому формування екологічної культури є вирішальним чинником у гармонізації відносин суспільства та природи. Сподіваємось, що спільна праця в екологічній сфері при розбудові Кіровоградщини сприятиме об'єднанню зусиль органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, науки, освіти, бізнесу та громадськості заради ефективного та комплексного вирішення екологічних проблем нашого регіону.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1. Географічне розташування та кліматичні особливості області

Кіровоградську область утворено 10 січня 1939 року. Площа території області становить 24,6 тис. км², тобто Кіровоградщина займає 4,1 % від території держави. За територією область посідає 15-те місце серед областей України.

Розташована Кіровоградщина в центральній частині України у межиріччі Дніпра та Південного Бугу. На півночі межує з Черкаською, на північному сході – з Полтавською, на сході й південному сході – з Дніпропетровською, на півдні – з Миколаївською, на південному заході – з Одеською, на заході – з Вінницькою областями.

Протяжність області з півночі на південь – майже 148 км, зі сходу на захід – понад 335 км.

Відстань від Кіровограда до Києва залізницею – 362 км, шосейними дорогами – 302 км.

Сприятливими факторами географічного розташування області є безпосереднє сусідство з розвинутими в промисловому відношенні Придніпров'ям і Донбасом, наявність густої мережі транзитних залізниць та автомагістралей, газопроводів та нафтопроводів, вихід до Дніпра (пристань у Світловодську). Кіровоградщина лежить у межах двох фізико-географічних зон – лісостепової та степової (більша частина). Агрокліматичні й агрогрунтові умови області сприятливі для розвитку сільського господарства.

В області налічується 21 район, 12 міст, у т. ч. 4 обласного та 8 районного підпорядкування, 27 селищ міського типу, 991 сільський населений пункт.

У геоструктурному відношенні територія області лежить у межах центральної частини Українського кристалічного щита: Кіровоградського тектонічного блоку та Білоцерківсько-Одеського тектонічного блоку. Кристалічний фундамент утворений протерозойськими метаморфізованими породами (гранітами, гнейсами, сланцями), зібраними в лінійні складки, та їхніми продуктами вивітрювання. Палеоген представлений пісками, бурим вугіллям, глинами, мергелями. Поширені нижньоантропогенові червоно-бурі глини.

Область лежить у межах Придніпровської височини. Поверхня її – хвиляста рівнина заввишки 150-250 м (найвища точка – 269 м – у верхів'ї р. Чорного Ташлика, мінімальна – 39 м – у заплаві р. Інгулу).

Клімат Кіровоградської області помірно-континентальний. Територією області з південного заходу на північний схід проходить смуга високого атмосферного тиску, на півночі від якої переважають вологі повітряні маси, що їх приносять західні вітри з Атлантичного океану, на півдні – континентальні повітряні маси.

Середньорічна температура повітря в області становить 7,7-8,4 °С тепла.

Тривалість періоду плюсових температур – 160-170 днів, сума активних температур – 2696-2994 °С.

Середньорічна кількість опадів становить 499-582 мм. Максимальна кількість їх випадає у теплий період року. Річна кількість опадів на півночі – 420-470 мм, на півдні – 400-430 мм. Середньорічна відносна вологість повітря становить 73-76 %.

На території області переважають північно-східні та північно-західні вітри, у травні різко збільшується кількість східних вітрів.

Середня дата переходу середньодобової температури повітря через 0°: навесні 13-18 березня, восени 25-29 листопада; через +15 °С (тобто тривалість метеорологічного літа): 16-17 травня, а восени 14-18 вересня.

Річки Кіровоградщини належать до басейнів Дніпра і Південного Бугу.

Усього в області 438 річок загальною довжиною 5 558 км, у т. ч. довжиною понад 10 км – 120, понад 25 км – 45. Є ще 1 074 річечки та струмочки загальною довжиною 2 595 км.

На північно-східній межі протікає Дніпро (його основні притоки: Цибульник, Інгулець), на південно-західній – Південний Буг (його притоки: Інгул, Синюха, Синиця).

На північному сході Кіровоградщину омивають Кременчуцьке та Дніпродзержинське водосховища, у межах області створено багато водосховищ (у т. ч. Іскрівське, Новоархангельське, Червонохутірське, Гайворонське, Тернівське, Кіровоградське, Олександрійське, Інгуло-Кам'янське) та ставків.

Надра Кіровоградщини багаті на корисні копалини. Тут залягають значні поклади бурого вугілля, горючих сланців, торфу, залізної руди, у т. ч. залізистих кварцитів, на Прибужжі – нікелево-хромових руд, а також графіту. Поширені різні будівельні матеріали (сірий і рожевий граніт, габро, лабрадорит, кварцит, мергель, вогнетривкі й цегельно-черепичні глини, каолін, пісковики, будівельні та скляні піски тощо), трепел, амфіболіти. Виявлено джерела мінеральних вод. У цілому область добре забезпечена мінерально-сировинними ресурсами, особливо будівельними матеріалами.

Область має надзвичайно потужний земельно-ресурсний потенціал. Із 2459 тис. га території області 2 042 тис. га (83 %) займають сільськогосподарські угіддя, у т. ч. рілля – 1 765 тис. га (72 %); 172 тис. га (7 %) – лісові землі; 76 тис. га (3 %) – землі під водою; 169 тис. га (7 %) – інші угіддя.

Водно-ресурсний потенціал області представлений місцевим поверхневим стоком річок в кількості 950 млн м³, прогнозними запасами підземних вод у кількості 150 млн м³. Транзитний стік із суміжних територій річок Дніпро та Південний Буг становить 49,2 кубокілометри.

Екологічна ситуація в області протягом останніх років у цілому залишалася стабільною.

Вигідне географічне розташування Кіровоградської області сприяло розвитку її транспортної мережі.

Експлуатаційна довжина залізниць загального користування становить 936,9 км (з яких електрифіковано – 602 км). Вони зв'язують найважливіші

промислові та сільськогосподарські райони Півдня з Південним Заходом і Центром України. Найважливіші залізничні напрямки: Київ-Дніпропетровськ, Харків-Одеса, Київ-Херсон, Знам'янка-Миколаїв.

1.2. Соціальний та економічний розвиток

Дата утворення:	10 січня 1939 року
Площа:	24587,8 кв. км. (4,1% від території України)
Відстані:	від м. Кіровограда до м. Києва:
	залізницею - 362 км
Географічні дані:	автошляхом - 302 км
	Область розташована у центральній частині України, на півдні Придніпровської височини, у межиріччі Дніпра та Південного Бугу, на межі Лісостепу та Степу.
	Клімат – помірно континентальний.
Кордони:	На території області протікають 348 річки, з них найбільші: Інгулець, Інгул, Синюха
Чисельність населення:	Межує з Вінницькою, Дніпропетровською, Миколаївською, Одеською, Полтавською, Черкаською областями
у тому числі:	980,6 тис. осіб (2,28% від загальної чисельності населення України)
	сільського – 365,5 тис. осіб, міського – 615,1 тис. осіб

Кількість адміністративно-територіальних одиниць:

районів	-	21	районних рад	-	21
міст обласного значення	-	4	міських рад у містах обласного значення	-	4
районів у містах	-	2	районних рад у містах	-	2
міст районного значення	-	8	міських рад районного значення	-	8
селищ міського типу	-	27	селищних рад	-	27
сіл	-	991	сільських рад	-	376

У грудні 2014 році порівняно з попереднім місяцем та груднем 2013 року індекс промислової продукції становив 82,8 % та 85,2 % відповідно, за підсумками 2014 року – 100,3 %.

У добувній промисловості та розробленні кар'єрів у 2014 році порівняно з 2013 роком обсяг виробництва продукції зменшився на 14,9 %, у т.ч. у добуванні каменю, піску та глини – на 36,2 %.

На підприємствах переробної промисловості приріст виробництва у 2014 році порівняно з 2013 роком становив 6,9 %.

У виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів випуск

промислової продукції порівняно з 2013 роком збільшився на 15,5 %, у т. ч. у виробництві інших харчових продуктів – у 1,6 разу, олії та тваринних жирів – на 10,6 %, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів – на 3 %.

У 2014 році порівняно з 2013 роком зросло виробництво олії соняшникової нерафінованої та її фракцій, крім фракцій зі зміненим хімічним складом, на 96244 т, цукру білого кристалічного бурякового – на 34139 т, олії соєвої нерафінованої та її фракцій, крім фракцій зі зміненим хімічним складом, – на 6065 т, борошна – на 2580 т, виробів кондитерських цукрових, що не містять какао, – на 2309 т, олії соняшникової та її фракцій, рафінованої, крім фракцій зі зміненим хімічним складом, – на 1314 т, м'яса свиней, свіжого чи охолодженого – на 1027 т, виробів ковбасних – на 887 т, горіхів, арахісу та насіння, смажених, солених чи приготованих в інший спосіб – на 308 т, виробів здобних (булочок підвищеної калорійності, листкових, рулетів з маком, рогаликів тощо) – на 211 т.

У виробництві хімічних речовин і хімічної продукції у 2014 році випуск промислової продукції збільшився на 9,1 %, у т. ч. на підприємствах з виробництва фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик – на 30,2 %.

У текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів індекс промислової продукції у 2014 році становив 77,9 %, машинобудуванні – 91,6 %, на підприємствах з виготовлення виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності – 92,4 %, у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування, – 95,3 %, на підприємствах із виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 99,3 %.

На підприємствах з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря індекс промислової продукції у 2014 році становив 89,5 %.

Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва у 2014 року порівняно з 2013 роком становив 98,3 %, у т. ч. на сільськогосподарських підприємствах – 94,2 %, у господарствах населення – 105,8 %.

У 2014 році індекс обсягу виробництва продукції рослинництва порівняно з 2013 роком становив 97,6 %, у т. ч. на аграрних підприємствах – 94 %, у господарствах населення – 107,7 %.

Під урожай 2014 року сільськогосподарські культури посіяно на площі 1670,8 тис. га, у т. ч. аграрними підприємствами – на площі 1241,6 тис. га, господарствами населення – на 429,2 тис. га. Порівняно з 2013 роком загальна посівна площа сільськогосподарських культур зменшилася на 1,9 тис. га (на 0,1 %).

Господарствами усіх категорій у 2014 році одержано 3461,3 тис. т зерна (включаючи кукурудзу) у вазі після доробки, з них: зерна продовольчих культур – 1066,5 тис. т (30,8 %), фуражних зернових культур – 2394,8 тис. т (69,2 %). Порівняно з 2013 роком виробництво зерна зменшилося на 8,5 %, що

зумовлено як зменшенням зібраної площі на 60,6 тис. га (7,1 %), так і зменшенням урожайності на 0,6 ц з 1 га (1,4 %).

Сільськогосподарськими підприємствами вироблено 2827,2 тис. т зерна (81,7 % від загального валового збору), господарствами населення – 634,1 тис. т (18,3 %). Середня врожайність зернових культур порівняно з 2013 роком зменшилася в аграрних підприємствах на 1,1 ц з 1 га або на 2,4 % (45,4 ц з 1 га), у господарствах населення – збільшилася на 1,7 ц з 1 га або на 4,8 % (37,1 ц з 1 га).

У 2014 році індекс обсягу виробництва продукції тваринництва порівняно з 2013 роком становив 101,6 %, у т. ч. в аграрних підприємствах – 98,3 %, у господарствах населення – 102,6 %.

Виробництво м'яса господарствами усіх категорій у 2014 році склало 73,9 тис. т. Збільшення виробництва м'яса порівняно з 2013 роком відбулося за рахунок росту обсягів реалізації худоби та птиці на забій у сільськогосподарських підприємствах (на 0,9 тис. т або на 4,4 %) та у господарствах населення (на 3,5 тис. т або на 7,1 %). У структурі реалізації худоби та птиці на забій сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) частка свиней становила 77,8 % (у 2013 році – 76,5 %), великої рогатої худоби – 18 % (20,3 %), птиці всіх видів – 3,8 % (2,7 %).

Обсяг вирощування худоби та птиці в аграрних підприємствах (крім малих) у 2014 році становив 20,9 тис. т, що на 2,5 % більше порівняно з 2013 роком, у т. ч.: свиней – 17,2 тис. т (на 5,3 % більше), великої рогатої худоби – 3,4 тис. т (на 5,3 % менше), птиці – 0,2 тис. т (в 1,7 разу менше). Середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі зросли на 4,1 % та становили 481 г, свиней – на 7,6 % (411 г). Співвідношення загального обсягу вирощування худоби та птиці до реалізації тварин на забій становило 98,4 % (у 2013 році – 100,2 %).

У 2014 році виробництво молока порівняно з 2013 роком збільшилося на 0,7 % і склало 324,1 тис. т, у т. ч. у сільськогосподарських підприємствах – на 11,7 % (51,5 тис. т), у господарствах населення зменшилося на 1,2 % (272,6 тис. т).

Виробництво яєць від птиці всіх видів у 2014 році порівняно з 2013 роком зменшилося на 4,2 % і склало 501,3 млн. шт., у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах – в 1,5 разу (118,7 млн. шт.), у господарствах населення зросло на 10,5 % (382,6 млн. шт.). Несучість курей-несучок у 2014 році склала 287 шт. проти 338 шт. у 2013 році. Виробництвом яєць займалися сільськогосподарські підприємства (крім малих) 10 районів області.

У 2014 році підприємствами області виконано будівельних робіт на суму 471 млн. грн. Індекс будівельної продукції у 2014 році порівняно з 2013 роком становив 72,4 %.

Нове будівництво, реконструкція та технічне переозброєння становило 71,7 % загального обсягу виконаних будівельних робіт, капітальний та поточний ремонт – 16,8 % та 11,5 % відповідно.

У 2014 році підприємствами транспорту перевезено 10249,8 тис. т

вантажів, що на 7,4 % менше, ніж у 2013 році, вантажообіг збільшився на 2,7 % і склав 27928,3 млн. т-км.

За січень-листопад 2014 року обсяг експорту товарів склав 759,7 млн. дол. США, імпорту – 190,2 млн. дол. США. Порівняно з відповідним періодом 2013 року експорт скоротився на 4,1 %, імпорт – на 11,4 %. Позитивне сальдо становило 579,7 млн. дол. США (за січень-листопад 2013 року – 577,7 млн. дол. США).

У цілому область експортувала товари до 100 країн світу.

Обсяг експорту товарів до країн Європейського Союзу становив 20,5 % від загального обсягу експорту, до інших країн – 79,5 % (за січень-листопад 2013 року – 21,6 % та 78,4 % відповідно).

Серед найбільших партнерів-країн ЄС зросли експортні поставки до Великої Британії, Італії, Ірландії, Греції, Чехії, серед інших країн – до Саудівської Аравії, Ісламської Республіки Ірану, Лівану, Судану. Водночас зменшилися поставки до Грузії, Нідерландів, Іспанії, Туреччини, Індії, Марокко, Єгипту.

Найсуттєвіші експортні поставки здійснювались до Індії – 13,9 % від загального обсягу експорту (жири та олії тваринного або рослинного походження), Китаю – 10,1 % (жири та олії тваринного або рослинного походження), Російської Федерації – 10,1 % (механічні машини, сіль, сірка, землі та каміння), Білорусі – 8,6 % (залишки і відходи харчової промисловості, механічні машини), Ісламської Республіки Ірану – 8,3 % (жири та олії тваринного або рослинного походження), Єгипту – 7,2 % (жири та олії тваринного або рослинного походження, зернові культури).

Найбільші надходження здійснювались з Німеччини – 23,3 % від загального обсягу імпорту (механічні машини, м'ясо та їстівні субпродукти), Російської Федерації – 11,9 % (палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки, чорні метали), США – 11,7 % (засоби наземного транспорту, крім залізничного, механічні машини), Туреччини – 6 % (вироби з чорних металів, механічні машини).

Оборот роздрібної торгівлі (включаючи роздрібний товарооборот підприємств, які здійснюють діяльність із роздрібною торгівлю, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках і фізичними особами-підприємцями) за 2014 рік становив 17191,4 млн. грн., що на 1,3 % менше обсягу 2013 року.

Реалізація послуг. За 2014 рік підприємствами сфери нефінансових послуг реалізовано послуг на суму 4371,6 млн. грн.

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

2.1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Штучне (антропогенне) забруднення атмосфери відбувається внаслідок зміни її складу та властивостей під впливом діяльності людини. За будовою та характером впливу на атмосферу штучні джерела забруднення умовно поділяють на технічні (пил цементних заводів, дим і сажа від спалення вугілля)

та хімічні (пило- або газоподібні речовини, що можуть вступати в хімічні реакції).

За агрегатним станом усі забруднюючі речовини поділяють на тверді, рідкі та газоподібні. Саме газоподібні забрудники становлять 90 % від загальної маси речовин, що надходять до атмосфери та становлять найбільшу загрозу для довкілля нашої планети.

Ступінь забруднення атмосфери неоднаковий по регіонах. В індустріально розвинених районах цей показник може бути в тисячу разів вищим за середньопланетарні значення. У світі щороку спалюють понад 10 мільярдів тонн органічного палива, переробляють близько 2 мільярдів тонн рудних і нерудних матеріалів. Лише при спалюванні вугілля в атмосферу щороку потрапляє близько 120 мільйонів тонн попелу, а разом з іншими видами пилу – до 300 мільйонів тонн. За приблизними експертними підрахунками, в атмосферу за останні сто років надійшло 1,5 мільйони тонн арсену, 1 мільйон тонн нікелю, 900 тисяч тонн чадного газу, 600 тисяч тонн цинку та ще стільки ж міді.

Серйозної шкоди стану атмосферного повітря завдає хімічна промисловість. Особливо небезпечними є сірчасті сполуки, оксиди азоту, хлор та інші. Майже всі забруднюючі речовини здатні вступати між собою в реакції, утворюючи високотоксичні сполуки. У поєднанні з туманом це явище дістало назву фотохімічного смогу.

Значним джерелом забруднення довкілля є підприємства чорної металургії. Вони викидають в атмосферу багато пилу, сажі, важких металів (свинець, кадмій, ртуть, мідь, нікель, цинк, хром). Ці речовини на сьогоднішній день по суті стали постійними компонентами складу повітря промислових центрів. Особливо гостро стоїть проблема забруднення повітря свинцем.

Крім того, повітря забруднюють практично всі види сучасного транспорту, кількість якого постійно збільшується у всьому світі. Майже всі складові відпрацьованих газів автомобілів шкідливі для людського організму.

Більш ніж актуальним питання зменшення рівня забрудненості атмосферного повітря є і для України та окремих її територій.

Зокрема, в Кіровоградській області в 2014 році рівень викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря порівняно з попереднім роком дещо зменшився. Також зменшився рівень викидів від пересувних джерел, у т. ч. від автотранспорту.

Задля запобігання зростанню рівня забрудненості атмосферного повітря в області вживається низка відповідних заходів, зокрема контролюється питання недопущення здійснення викидів забруднюючих речовин у повітря без відповідних дозволів, реалізується ряд природоохоронних програм, проводиться постійний моніторинг екологічного стану регіону тощо.

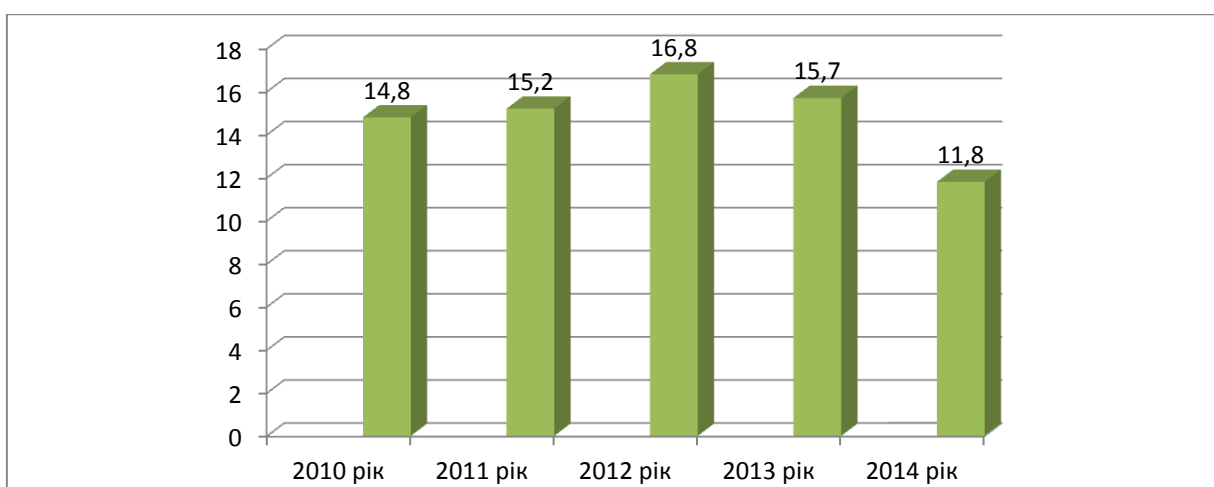
2.1.1. Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області, в 2014 році у повітряний басейн області надійшло 64,0 тис. т забруднюючих речовин, тоді як у 2013 році – 73,8 тис. т (Таблиця 2.1.1.1), у т. ч.:

– від стаціонарних джерел викидів підприємств та організацій викинуто 11,8 тис. т забруднюючих речовин, що на 3,9 тис. т (на 24,8 %) менше, ніж у 2013 році (Діаграма 2.1.1.1).

– від пересувних джерел забруднення в атмосферне повітря надійшло 52,2 тис. т, що на 5,9 тис. т, (на 10,2 %) менше, ніж у попередньому році.

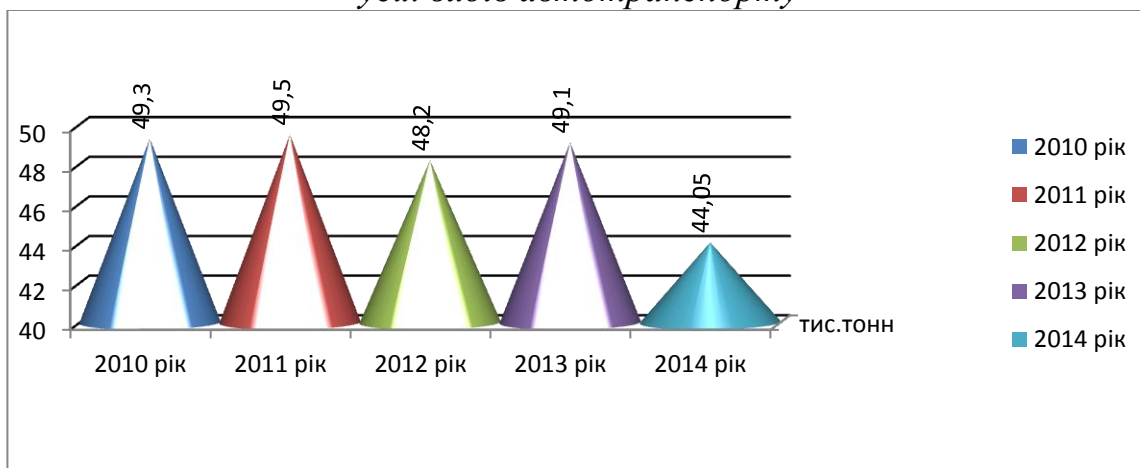
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення (тис. т)

Діаграма 2.1.1.1

Крім того, протягом 2014 року від усіх видів автотранспорту в повітря викинуто 44,05 тис. т забруднюючих речовин, що на 5,05 тис. т (на 10,3 %) менше, ніж у 2013 році. Обсяги викидів від забруднюючих речовин в атмосферне повітря від усіх видів автотранспорту наведено в Діаграмі 2.1.1.2.

Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від усіх видів автотранспорту

Діаграма 2.1.1.2

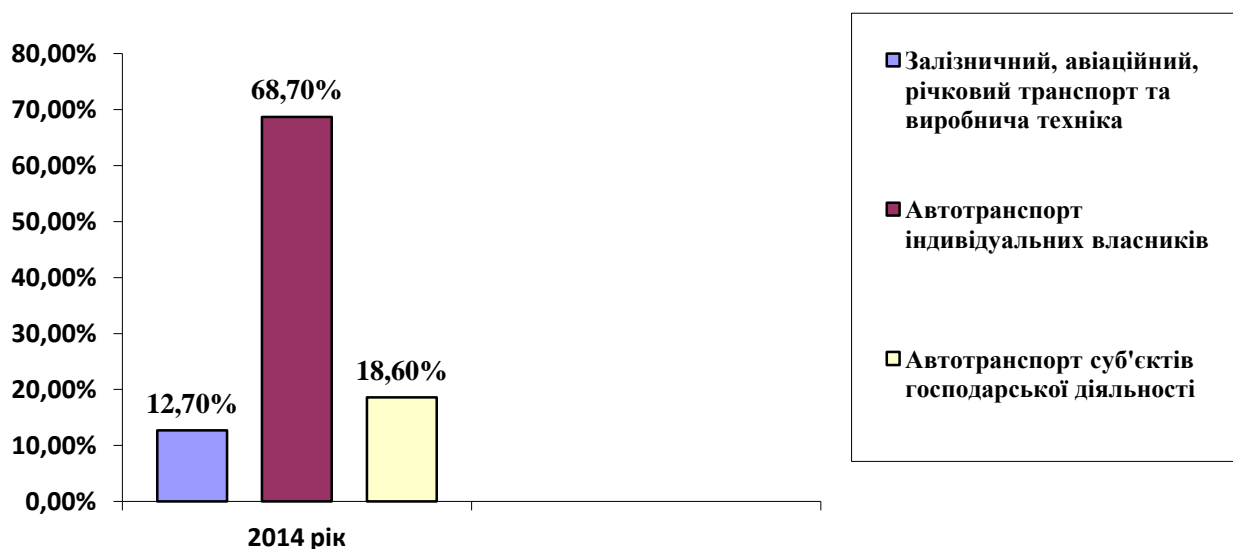
Із загального обсягу викидів забруднюючих речовин від автотранспорту 76,7 % становить оксид вуглецю (33,8 тис. т), неметанові леткі органічні сполуки – 11,1 % (4,9 тис. т), сполуки азоту – 9,7 % (4,3 тис. т) та інші речовини – 2,5 % (1,0 тис. т). Крім того, в атмосферне повітря надійшло 476,0 тис. т діоксиду вуглецю.

Від діяльності двигунів автотранспорту у розрахунку на 1 км² території області припадає 1,8 т забруднюючих речовин, на одну особу – 44,8 кг.

Відчутну шкоду повітряному басейну області завдають пересувні джерела викидів, а саме: експлуатація залізничного, авіаційного транспорту та виробничої техніки, використання автотранспорту суб'єктів господарської діяльності та автотранспорту індивідуальних власників.

Протягом 2014 року у повітряний басейн області від залізничного, авіаційного, річкового транспорту та виробничої техніки надійшло 8,2 тис. т забруднюючих речовин, що на 0,8 тис. т (8,8 %) менше, ніж у 2013 році.

Розподіл викидів забруднюючих речовин між пересувними засобами у 2014 році наведено в *Діаграмі 2.1.1.3*.

Діаграма 2.1.1.3

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Таблиця 2.1.1.1

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. т.			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
1	2	3	4	5	6	7
2010	72,2	14,8	57,4	2,9	71,2	15749 млн.грн
2011	73,9	15,2	58,7	3,0	73,4	20041 млн.грн
2012	73,8	16,8	57,0	3,0	73,8	22056 млн.грн

1	2	3	4	5	6	7
2013	73,8	15,7	58,1	3,0	74,7	25313 млн.грн
2014	64,0	11,8	52,2	2,6	65,3	25313 ¹ млн.грн

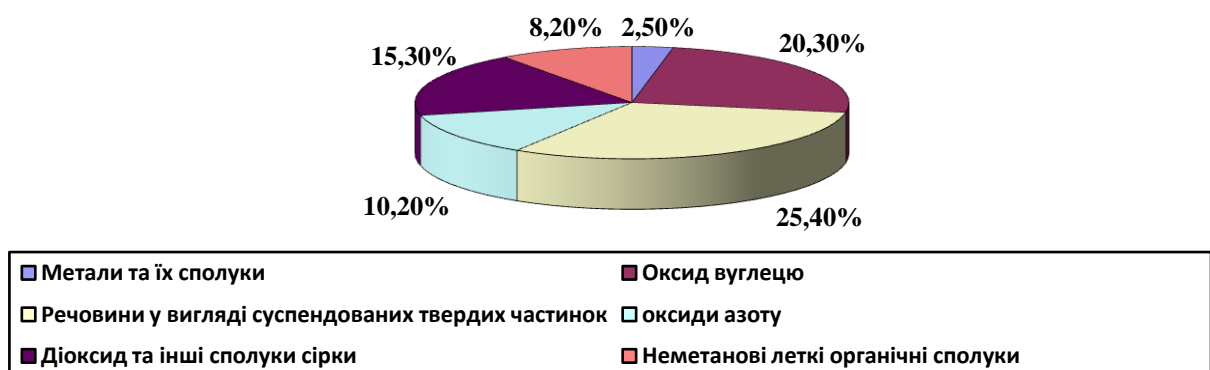
¹ -валовий регіональний продукт за 2013 рік

У розрахунку на 1 км² припало 332,4 кг викидів забруднюючих речовин від залізничного, авіаційного, річкового транспорту та виробничої техніки проти 364,7 кг у 2013 році, на одну особу – 8,3 кг проти 9,0 кг у 2013 році. У 2014 році найбільше викинуто в атмосферне повітря оксиду вуглецю (48,0 %) та діоксиду азоту (33,3 %). Крім того, в атмосферу надійшло 273,9 тис. т діоксиду вуглецю.

Хімічний склад викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел забруднення в 2014 році наведено в *Діаграмі 2.1.1.4*.

Із загального обсягу викидів забруднюючих речовин викиди метану та оксиду азоту, які належать до парникових газів, склали 1,99 тис. т або 3,1 % загального обсягу по області. Крім того, в атмосферу надійшло 1,8 млн. т діоксиду вуглецю, який також має парникову дію.

Хімічний склад викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел забруднення у 2014 році

Діаграма 2.1.1.4

2.1.2. Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин у містах області

Найбільший обсяг викидів забруднюючих речовин області надійшов до атмосферного повітря від підприємств Голованівського району (29,0 %), м. Кіровограда (20,6 %), Світловодського району (8,2 %), Олександрівського району (7,5 %), Новоукраїнського району (6,7 %), що продемонстровано у таблицях 2.1.2.1 і 2.1.2.2.

Порівняно з 2013 роком збільшилися обсяги викидів забруднюючих речовин у Новомиргородському (на 402,7 %), Устинівському (на 204,8 %), Маловисківському (на 120,0 %) Долинському (на 34,5 %) та Новоукраїнському (на 31,8 %) районах (Таблиця 2.1.2.3).

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у регіоні за окремими населеними пунктами, тис. т

Таблиця 2.1.2.1

Найменування населеного пункту	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
м. Кіровоград	2,1	2,5	2,3	2,3	2,4
м. Олександрія	0,1	0,2	0,1	0,2	0,17
м. Знам'янка	0,1	0,1	0,2	0,1	0,07
м. Світловодськ	0,2	0,3	0,3	0,3	0,07
Всього:	2,5	3,1	2,9	2,9	2,71

Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря, в т. ч. за найпоширенішими речовинами (речовини у вигляді суспендованих твердих частинок, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю) в цілому по області та в розрізі населених пунктів, тис. т

Таблиця 2.1.2.2

Населені пункти	2010 р.					2011 р.					2012 р.					2013 р.					2014 р.				
	разом	в т.ч.				разом	в т.ч.				разом	в т.ч.				разом	в т.ч.				разом	в т.ч.			
		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю
м. Кіровоград	2,1	0,3	0,5	0,3	0,3	2,4	0,5	0,5	0,3	0,4	2,3	0,5	0,5	0,3	0,4	2,3	0,5	0,4	0,3	0,5	2,4	0,5	0,5	0,3	0,5
м. Олександрія	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,17	0,01	0,002	0,03	0,04

Кіровоградська область	м. Світловодськ	м. Знам'янка
14,7	0,2	0,1
5,9	0,1	0,0
1,2	0,0	0,0
1,5	0,0	0,0
5,0	0,0	0,0
15,1	0,3	0,1
4,5	0,1	0,0
1,3	0,0	0,0
1,751	0,0	0,0
4,805	0,0	0,0
16,8	0,0	0,1
4,5	0,1	0,0
1,3	0,0	0,0
1,6	0,0	0,0
6,1	0,1	0,0
15,7	0,3	0,1
4,45	0,1	0,1
1,4	0,1	0,1
1,5	0,1	0,1
4,6	0,1	0,1
11,8	0,3	0,07
3,0	0,12	0,02
1,8	0,06	0,002
1,2	0,002	0,002
2,4	0,05	0,006

Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря в розрізі районів та міст області у 2014 році, т

Таблиця 2.1.2.3

	Обсяги викидів, тонн		Збільшення / зменшення викидів у 2014 р. проти 2013 р., тонн	Обсяги викидів у 2014 р. до 2013 р., %	Викинуто в середньому одним підприємством, тонн
	2014 р.	2013 р.			
м. Кіровоград	2436,3	2349,7	86,6	103,7	62,5
м. Олександрія	174,5	162,1	12,4	107,6	9,7
м. Знам'янка	68,6	66,0	2,6	103,9	6,2
м. Світловодськ	307,4	336,1	-28,7	91,5	17,1
Бобринецький район	14,2	36,6	-22,4	38,8	3,5
Вільшанський район	5,5	6,6	-1,1	83,3	5,5
Гайворонський район	129,8	946,0	-816,2	13,7	11,8
Голованівський район	3423,9	6345,0	-2921,1	54,0	570,6
Добровеличківський район	224,8	282,1	-57,3	79,7	28,1
Долинський район	42,9	31,9	11	134,5	7,1
Знам'янський район	41,9	62,2	-20,3	67,4	14,0
Кіровоградський район	477,9	599,2	-121,3	79,8	39,8
Компаніївський район	317,2	755,9	-438,7	42,0	317,2
Маловисківський район	163,0	74,1	88,9	220,0	18,1

	Обсяги викидів, тонн		Збільшення / зменшення викидів у 2014 р. проти 2013 р., тонн	Обсяги викидів у 2014 р. до 2013 р., %	Викинуто в середньому одним підприємством, тонн
	2014 р.	2013 р.			
Новгородківський район	32,1	40,4	-8,3	79,5	10,7
Новоархангельський район	31,4	34,5	-3,1	91,0	15,7
Новомиргородський район	132,2	26,3	105,9	502,7	132,2
Новоукраїнський район	793,0	601,6	191,4	131,8	79,3
Олександрівський район	885,8	812,7	73,1	109,0	68,1
Олександрійський район	387,6	369,5	18,1	104,9	21,5
Онуфріївський район	-	0,1	-	-	-
Петрівський район	722,8	735,2	-12,4	98,3	120,5
Світловодський район	962,5	1037,6	-75,1	92,8	192,5
Ульяновський район	4,4	4,8	-0,4	91,7	2,2
Устинівський район	25,3	8,3	17	304,8	12,7

2.1.3. Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)

Основними забруднювачами довкілля області є підприємства переробної промисловості (53 % від загального обсягу забруднюючих речовин) та добувної промисловості (16,3 %), транспорту та зв'язку (17,7 %). Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в розрізі економічної діяльності наведені в таблиці 2.1.3.1

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності

Таблиця 2.1.3.1

№ з/п	Види економічної діяльності	Обсяги викидів по регіону	
		тис. т	у % до підсумку
1	2	3	4
	Усі види економічної діяльності	11,8	100
	у т. ч.:		
1	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	0,689	5,8
1.1	Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	0,689	5,8
2	Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	0,0025	-
3	Добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів	1,063	9,0
4	Добування металевих руд	0,858	7,3

1	2	3	4
5	Виробництво харчових продуктів, напоїв та цукру	2,19	18,5
5.1	Виробництво напоїв	0,01	0,1
6	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	0,026	0,2
7	Хімічне виробництво	0,032	0,3
8	Виробництво гумових та пластмасових виробів	0,035	-
9	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,45	3,8
10	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	3,43	30,0
10.1	Металургійне виробництво	3,4	28,8
11	Виробництво готових металевих виробів	0,027	0,2
11.1	Виробництво машин та устаткування	0,08	0,7
11.2	Виробництво електричного устаткування	0,017	0,1
12	Виробництво меблів; виробництво іншої продукції	0,056	0,5
13	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,265	2,2
13.1	Виробництво та розподілення електроенергії, газу, пари та гарячої води	0,265	2,2
14	Будівництво будівель	0,012	0,1
15	Оптова та роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	0,064	0,5
15.1	Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	0,013	0,4
15.2	Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	0,051	0,1
16	Наземний та трубопровідний транспорт	2,097	17,7
16.1	Вантажний залізничний транспорт	0,149	1,3
16.2	Трубопровідний транспорт	1,948	16,5
17	Поштова та кур'єрська діяльність	0,012	0,1
18	Операції з нерухомим майном, оренда	0,031	0,3
19	Освіта	0,068	0,6
20	Охорона здоров'я	0,180	1,5
21	Надання послуг із забезпеченням проживання	0,010	0,1

Основні забруднювачі атмосферного повітря

Таблиця 2.1.3.2

№ п/п	Підприємство-забруднювач	Відомча приналежність	Назва забруднюючої речовини	Всього викидів, т/рік	у % від загального обсягу по області
1	2	3	4	5	6
1	ТОВ "Побужський феронікелевий комбінат", Голованівський район, смт Побузьке, вул. Промислова, 13	Підприємства України, засновані фізичними особами	Всього, у т. ч.: метали та їх сполуки речовини у вигляді твердих суспендованих часток сполуки азоту сполуки сірки оксид вуглецю	3370,407 308,827 549,562 334,360 1048,681 1124,227	46,0 %

1	2	3	4	5	6
2	ПрАТ “Креатив”, м.Кіровоград, пр.Промисловий, 14	Українські міжгалузеві об’єднання	Всього, у т. ч.: сполуки азоту неметановані леткі органічні сполуки	1027,733 64,605 95,982	14,0 %
3	ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” Кременчуцьке ЛВУМГ УМГ “Черкаситрансгаз” КС “Задніпровська”, с. Піщане, Світловодський район	Міністерство палива та енергетики	Всього, у т. ч.: сполуки азоту оксид вуглецю метан	859,182 240,337 50,476 558,776	11,7 %
4	Філія “Управління магістральних газопроводів “Черкаситрансгаз” ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” КС “Олександрівська”, Олександрівське ЛВУМГ смт Олександрівка	Міністерство палива та енергетики	Всього, у т. ч.: сполуки азоту оксид вуглецю метан	771,650 50,268 0,727 718,988	10,5 %
5	ВАТ “Центральний гірничо- збагачувальний комбінат”, (Петрівський рудник), Петрівський р-н, смт Петрове	Міністерство палива та енергетики	Всього, з них речовини у вигляді твердих суспендованих частинок сполуки азоту оксид вуглецю	626,479 601,764 7,115 17,260	8,6 %
6	ПАТ “Кіровоградолія”, м. Кіровоград, вул. Урожайна, 30	Міністерство аграрної політики	Всього, у т. ч.: речовини у вигляді твердих суспендованих часток сполуки азоту сполуки сірки оскид вуглецю неметановані леткі органічні сполуки	353,183 33,640 66,974 140,779 84,885 17,342	4,8 %
7	Філія “Управління магістральних газопроводів “Черкаситрансгаз” ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” КС “Кіровоградська”, с. Мар’ївка, Компаніївський район	Міністерство палива та енергетики	Всього, у т. ч.: сполуки азоту оксид вуглецю метан	317,194 147,807 23,501 142,749	4,3 %

2.2. Якість атмосферного повітря в населених пунктах

Контроль за якістю атмосферного повітря в населених пунктах проводить лабораторія спостереження за забрудненням атмосфери II групи Кіровоградського центру з гідрометеорології в м. Кіровограді відповідно до постів за інгредієнтами: пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид азоту, сажа, оксид вуглецю, розчинні сульфати, формальдегід та в м. Олександрії за інгредієнтами: пил, діоксид сірки, діоксид азоту, сажа, розчинені сульфати. За

станом забруднення атмосферного повітря м. Світловодська проводить спостереження Світловодська лабораторія спостереження за забрудненням атмосфери Кіровоградського центру з гідрометеорології за інгредієнтами: пил, діоксид сірки, розчинені сульфати, оксид вуглецю, діоксид азоту, оксид азоту, формальдегід. У м. Кіровограді спостереження проводяться на трьох стаціонарних постах, розташованих по вул. В'ячеслава Чорновола, 4, вул. Андріївській, 89, вул. Пугачова, 2; у м. Олександрії один пост спостереження по вул. Першотравневій, 17; у м. Світловодську один пост по вул. Леніна, 3а.

У 2014 році виконано по м. Кіровограду 12171 спостереження по двох опорних та одному стаціонарному пості; по м. Олександрії – 3594 спостереження на одному опорному пості.

У 2014 році по м. Кіровограду рівень забруднення атмосфери пилом та формальдегідом перевищує величину середньої гранично допустимої концентрації (далі – ГДК) та складає за вмістом пилу 1,5 ГДК, за формальдегідом – 1,3 ГДК, а за вмістом пилу, діоксиду сірки, сажі, оксиду азоту, розчинених сульфатів, міді, свинцю, марганцю залишився на рівні 2013 року.

Вміст хрому, нікелю, заліза збільшився, діоксиду азоту незначно збільшився. За останні 5 років намітилась тенденція зниження забруднення атмосферного повітря міддю. Вміст сажі, оксиду азоту, розчинених сульфатів, хрому, свинцю, кадмію стабілізувався. Вміст пилу, діоксиду сірки, діоксиду азоту, формальдегіду та деяких важких металів (марганцю, цинку, нікелю, заліза) збільшився.

У м. Олександрії рівень забруднення атмосфери пилом перевищує величину середньої ГДК та складає 1,5 ГДК. Середньорічні концентрації інших інгредієнтів по м. Олександрії не перевищували ГДК. За останні п'ять років намітилась тенденція зменшення забруднення атмосферного повітря пилом. Вміст діоксиду сірки збільшився. Вміст сажі, розчинених сульфатів та діоксиду азоту стабілізувався.

У 2014 році в м. Світловодську рівень забруднення атмосферного повітря за всіма забруднюючими речовинами зменшився в порівнянні з 2013 роком, крім забруднення за пилом, який залишився на рівні 2013 року.

Головними джерелами забруднення шкідливими інгредієнтами в м. Кіровограді є промислові підприємства: ПАТ “Кіровоградолія”, ДП “Кіровоградтепло” ТОВ “ЦНТІ УНГА”, ДП “Східний гірничо-збагачувальний комбінат” та автотранспорт.

Причини забруднення атмосферного повітря домішками промислових підприємств пов'язані з порушенням норм та правил експлуатації установок очистки та пилу; більше половини доріг міста перебувають у незадовільному стані; місто оточене щільним кільцем приватного сектору, де продовжують спалювати листя та сміття весною та восени.

Великий вплив на забруднення повітря міста спричиняє його промислова зона, а також несправний автотранспорт.

Найбільші середні та максимальні концентрації забруднюючих речовин (в кратності ГДК) в атмосферному повітрі міст

Таблиця 2.2.1

Назва забруднюючої речовини	Місто	ГДК, мг/ м ³	Середня концентрація, мг/ м ³	Максимальна з разових концентрацій, мг/ м ³
Кіровоград				
Пил		0,5	1,9	1,2
Діоксид азоту		0,2	0,8	0,35
Формальдегід		0,035	1,4	0,5
Діоксид сірки		0,5	0,4	0,1
Оксид азоту		0,4	0,3	0,25
Сажа		0,15	0,9	1,3
Олександрія				
Пил		0,5	1,9	1,4
Діоксид сірки		0,5	0,4	0,1
Діоксид азоту		0,2	0,8	0,4
Сажа		0,15	1,2	1,3
Світловодськ				
Пил		0,5	1,0	1,0
Діоксид сірки		0,5	0,5	0,2
Оксид вуглецю		5	1,0	1,6
Діоксид азоту		0,2	1,5	0,8
Оксид азоту		0,4	1,0	0,48
Формальдегід		0,035	1,3	0,9

2.3. Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

За результатами спостережень Кіровоградського обласного центру з гідрометеорології, значення радіаційного фону за останні роки не перевищують рівнів природного фону та становлять 10-16 мкР/год (при контрольному рівні природного гамма-фону 25 мкР/год).

Середньорічне значення гамма-фону за населеними пунктами Кіровоградської області, мкР/год

Таблиця 2.3.1

№	Населений пункт	2012 рік	2013 рік	2014 рік
	2	3	4	5
1	м. Кіровоград	0,014	0,013	0,014
2	м. Бобринець	0,012	0,013	0,012
3	м. Гайворон	0,012	0,012	0,011
4	м. Долинська	0,012	0,011	0,012
5	м. Знам'янка	0,012	0,012	0,012
6	м. Новомиргород	0,013	0,012	0,012
7	м. Помічна	0,012	0,014	0,013
8	м. Світловодськ	0,010	0,010	0,010

Радіоактивні випадки з атмосфери (метеостанція Бобринець)

Таблиця 2.3.2

показник	Щільність випадів, Бк/м ² - місяць												Сума за 2013р
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	
¹³⁷ Cs	0,2	0,2	0,1	0,2	1,7	0,2	0,2	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	3,5
⁹⁰ Sr	I кв-0,48			II кв-0,31			III кв-0,39			IV кв-0,39			1,57

2.4. Заходи, спрямовані на покращення атмосферного повітря

Для поліпшення екологічної ситуації в Кіровоградській області було проведено комплекс заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел підприємств, а саме:

ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат” розробив технічні рішення та заходи щодо зниження кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря на 2012-2015 роки, при виконанні яких підприємство планує зменшити викиди до державних нормативів – 50 мг/м³;

філією “Управління магістральних газопроводів “Черкаситрансгаз”, ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України”, КС “Олександрівська” та КС “Кіровоградська”, ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України”, Кременчуцьким ЛВУМГ УМГ “Черкаситрансгаз”, КС “Задніпровська” заплановано протягом 2012 - 2015 років заходи з очищення проточної частини осьового компресора газотурбінної установки, результатом виконання чого стало відновлення аеродинамічних характеристик даного компресора та зменшення витрат паливного газу, що призвело до зменшення викидів забруднюючих речовин в кількості NO_x – 0,486 т./квартал; CO – 0,020 т./квартал; з заміни пластинчастих регенераторів на трубчасті, що дало можливість зменшити витрати паливного газу, яке вплинуло на зменшення викидів в кількості NO_x – 0,188 т./квартал; CO – 0,021 т./квартал;

ПАТ “Кіровоградолія” були проведенні заходи щодо зменшення викидів шляхом налагодження та очищення електрофільтрів, за рахунок чого було зменшено викиди речовин у вигляді суспендованих твердих частинок.

Для оптимізації стану атмосферного повітря необхідно впровадження нових прогресивних технологій виробництва, планування заходів зі зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферу, переведення котелень на альтернативні види палива.

Ряд підприємств, відповідно до заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин та терміну виконання, передбачених у дозволах на викиди, проводять модернізацію пилогазоочисних установок, встановлюють циклони, підвищують ступені очищення на джерелах викидів, здійснюють заміну пилогазоочисного обладнання, розробляють та встановлюють додаткові системи очищення.

Значний вплив на формування екологічної ситуації області мають такі підприємства: ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат”, ПрАТ “Креатив”,

ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” Кременчуцьке ЛВУМГ УМГ “Черкаситрансгаз” КС “Задніпровська”, Філія “Управління магістральних газопроводів “Черкаситрансгаз” ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” КС “Олександрівська” та КС “Кіровоградська”, ВАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат”, ПАТ “Кіровоградолія”, які були основними забруднювачами повітря у 2014 році.

3. ЗМІНА КЛІМАТУ

3.1. Тенденції зміни клімату

Глобальна зміна клімату – одна з найгостріших екологічних проблем, які стоять перед людством. Підписання Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату представниками 160 країн свідчить про те, що зміна клімату є нагальною загрозою екології Землі та економічному розвитку людства.

Підвищення температури може викликати цілу низку таких явищ, як підвищення рівня моря та зміни в локальних кліматичних умовах, що, в свою чергу, може негативно вплинути на соціально-економічний розвиток багатьох країн. Згідно з прогнозами провідних міжнародних наукових центрів з дослідження клімату, протягом наступного століття температура підвищиться на 2-5 градусів за Цельсієм. Такі темпи глобального потепління спричинять серйозні кліматичні зміни та різні екосистеми опиняться під загрозою зникнення.

Однією з причин цих змін, на думку експертів ООН та вчених академії наук країн "Великої вісімки", є парниковий ефект, зумовлений викидами вуглекислого газу та метану. Надмірна кількість газів, які утворюються в результаті діяльності ТЕЦ, транспорту, сільського господарства, промисловості, а також лісових пожеж, утримують сонячне тепло у нижніх шарах атмосфери, не даючи йому повертатись до космосу.

Загальновідомо, що клімат на нашій планеті постійно змінюється. Питанням змін клімату в контексті глобального потепління, причинам та наслідкам цього явища останнім часом приділяється багато уваги.

Вчені Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту встановили, що середня річна температура повітря в Україні за останні 17 років зросла на 0,7-0,9°C, а кількість опадів – на 50-100 мм.

Останніми роками для жителів України стали звичними набагато м'якші зими та більша спека влітку порівняно з попередніми десятиліттями.

Сьогодні зміну клімату та її вплив досліджують багато організацій, університетів і окремих науковців. Це дозволяє ретельніше виміряти саму зміну в теперішньому часі, а також спрогнозувати певні зміни в майбутньому. А це, в свою чергу, дає змогу до певної міри управляти кліматичною мінливістю та ризиками, пристосовуватися до них.

Однією з організацій, яка займається дослідженням зміни клімату, є Консультативна група з міжнародних сільськогосподарських досліджень. Вона керує проектом "Зміна клімату, сільське господарство і продовольча безпека",

який досліджує вплив зміни клімату саме на сільське господарство. Очікується, що зміна клімату буде впливати на всі сторони продовольчої безпеки населення планети.

Слід також визнати, що зміни глобального клімату, зумовлені людською діяльністю, загрожують здоров'ю населення серйозною небезпекою. Наприклад, у поступовому старінні населення України в найближчі 10-20 років збільшення кількості днів із температурою понад 30°C може негативно впливати на все більшу кількість людей похилого віку, викликаючи метеозалежні хвороби.

Для нашої країни глобальне потепління на даному етапі не несе таких загрозливих наслідків, як, наприклад, для багатьох країн Африки. Однак, дослідження Національного екологічного центру України й Екологічного департаменту Інституту проблем екології і енергозбереження підтверджують, що зміна клімату буде мати такі наслідки для України, як загальне зростання температури; збільшення природних катаклізмів (на заході – повені, на сході – проблеми з питною водою); розповсюдження малярії, переносників захворювань; економічні негативи (зокрема, в сільському господарстві – проблеми з урожайністю); соціальні негативи (зростання смертності, вразливі групи населення погано переноситимуть зміну клімату); поява кліматичних біженців (наприклад, з Азії та Африки).

Сприятливі адаптації до зміни клімату може метод управління кліматичними ризиками, який ґрунтується на систематичному використанні кліматичної інформації в плануванні та прийнятті рішень на всіх рівнях. Також основою зменшення негативного впливу кліматичних змін є зменшення викидів у атмосферу парникових газів.

Україна не входить до найбільш уразливих регіонів планети, проте кліматичні зміни відчуватимуться на більшій частині території нашої країни. Проте зміна клімату принесе Україні багато негативних наслідків, доведеться витратити більше зусиль для забезпечення людського існування. Попередити негативні впливи зміни клімату та зменшити ризики людство зможе лише всебічно та глибоко досліджуючи проблему зміни клімату.

3.2. Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів

Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів – це система організаційно-технічних заходів щодо спостереження, збирання, оброблення, передачі та збереження інформації, необхідної для оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів.

Функціонування системи заходів, необхідної для оцінки антропогенних викидів, повинно здійснюватися шляхом планування та проведення суб'єктами господарювання щорічної інвентаризації антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, узагальнення та систематизації результатів інвентаризації.

На жаль, дотепер відсутні механізми для вжиття достатніх заходів для реєстрації встановленої кількості викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів, а також створення національного електронного реєстру викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів.

У Кіровоградській області для адаптації та пом'якшення наслідків зміни клімату здійснюються заходи: зменшення вирубки лісів; насадження нових лісових масивів; впровадження екологічно чистих технологій; підвищення ефективності використання енергоресурсів; застосування альтернативних джерел енергії.

3.3. Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптація до зміни клімату

Проблема глобального потепління вже декілька десятиліть знаходиться в центрі уваги світової співдружності. Головною причиною збільшення парникового ефекту вважається посилення парникового ефекту, спричиненого діяльністю людини.

Міжнародна спільнота, усвідомлюючи небезпеку, пов'язану з постійним зростанням викидів парникових газів, домовилася про підписання Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК ООН) в 1992 році в м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) на Конференції ООН з навколишнього природного середовища та розвитку.

Конвенція призначена для об'єднання зусиль із попередження небезпечних змін клімату та досягнення стабілізації концентрації парникових газів у атмосфері на рівні, який би не допускав небезпечного впливу на кліматичну систему.

Проте Конвенція визначила лише загальні принципи міжнародного співробітництва з проблем зміни клімату. Вона не містить кількісних зобов'язань сторін-учасниць, які згодом були встановлені Кіотським протоколом. У протоколі зазначено, що промислово розвинуті країни повинні зменшити свої викиди не менше, ніж на 5,2 %.

Повноваження щодо підготовки та ведення інвентаризації парникових газів в Україні покладено на Державне агентство екологічних інвестицій України (Держекоінвестагентство України) – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України, та входить до системи органів виконавчої влади і в межах компетенції забезпечує реалізацію державної політики у сфері регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї.

Основні завдання органу:

реалізація державної політики у сфері регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін, а також внесення пропозицій щодо її формування;

виконання в межах компетенції вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї;

створення та забезпечення функціонування національної системи обігу та торгівлі вуглецевими одиницями;

провадження міжнародної діяльності за Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату та Кіотським протоколом до неї.

4. ВОДНІ РЕСУРСИ

4.1. Водні ресурси та їх використання

4.1.1. Загальна характеристика

Більша частина області (63 %) розміщена в межах басейну річки Південний Буг, інша (37 %) – в басейні річки Дніпро. На території області протікають дві великі річки – Південний Буг і Дніпро, 8 середніх річок: Синюха, Велика Вись, Чорний Ташлик, Ятрань, Інгул, Тясмин, Інгулець, Висунь та 428 малих річок.

Відрізок Дніпра, що протікає по території Кіровоградської області, перетворений на “штучні моря” – Кременчуцьке та Дніпродзержинське водосховища. Загальна протяжність берегової лінії Кременчуцького водосховища в межах області складає – 100,1 км, з яких 35,02 км – абразійні береги, Дніпродзержинського – 39,0 км, з яких 9,8 км – береги, що розмиваються. Довжина р. Дніпра в межах області (по фарватеру) становить 68 км.

Р. Південний Буг протікає на південному заході області. Його загальна довжина – 806 км, в межах області – 84 км. Найбільші притоки – Синюха, Велика Вись, Чорний Ташлик, Ятрань, Інгул. Південний Буг на території Кіровоградщини має ділянки звивистої каньйоноподібної долини з порогами та численними виходами гранітів.

В області налічується 438 річок, загальною протяжністю 5558 км, із них малих річок – 428, довжиною 4666 км, в т. ч. довжиною менше 10 км – 238, протяжністю 1239 км.

Характеристика водних об'єктів

Таблиця 4.1.1.1

Загальна кількість, (шт.)	Кількість річок			Довжина в межах області			
	Великі, (шт.)	Середні, (шт.)	Малі, (шт.)	Всього, тис.км	Великі, тис.км	Середні, тис.км	Малі, тис.км
1	2	3	4	5	6	7	8
438	2	8	428	5,558	0,152	0,808	4,666

Озера			Ставки			Водосховища		
Загальна кількість, (шт.)	Площа дзеркала, га	Обсяг води при НПР*, тис.куб.м	Загальна кількість, (шт.)	Площа дзеркала, га	Обсяг води при НПР*, тис.куб.м	Загальна кількість, шт.	Площа дзеркала, га	Обсяг води при НПР*, тис.куб.м
9	10	11	12	13	14	15	16	17
8	118,0	1,8	2794	17896,0	205051,0	85	9501,0	264340,0

* - НПР- нормальний підпертий рівень

4.1.2. Водозабезпеченість Кіровоградської області

Кіровоградська область – одна із найменш забезпечених місцевими водними ресурсами областей України, їх запаси майже вдвічі менші, ніж у середньому по Україні. Питне водопостачання області на 70 % забезпечується за рахунок поверхневих вод, які перекидаються із р. Дніпра водоводом Дніпро-Кіровоград. Якість води річки Дніпро є вирішальним чинником санітарного та епідемічного благополуччя населення. Характерним негативним явищем для області є те, що водні ресурси розподілені нерівномірно. Найбільша кількість водних ресурсів зосереджена в річках Південний Буг та Дніпро у прикордонних районах області, де потреба у воді незначна, а віддаленість від промислових центрів області не дає змоги їх використовувати.

Місцеві водні ресурси середнього по водності року (P=50%) становлять 1,11 км³/рік. У маловодний рік (P=95%) вони зменшуються до 0,24 км³/рік.

Водозабезпеченість на 1 людину місцевим стоком у середній по водності рік становить 1097 м³, у маловодний рік – 239 м³.

Характеристика водозабезпеченості області та запаси підземних вод

Таблиця 4.1.2.1

Середньо багаторічний стік км ³ /рік		Стік багатоводного року 10% км ³ /рік		Стік маловодного року 95% км ³ /рік		Водозабезпеченість стоком на одну людину (з врахуванням кількості населення станом на 01.01.2015р.), тис.м ³ /чол		Прогнозні запаси підземних вод, млн. м ³	Експлуатаційні запаси підземних вод, млн. м ³
місцевий	сумарний	місцевий	сумарний	місцевий	сумарний	місцевий	сумарний		
1,11	48,61	2,1	94,3	0,24	30,74	1,13	49,5	146,659	52,35

Сумарна водозабезпеченість на 1 жителя області значно більша у порівнянні з показниками в цілому по країні, що пояснюється транзитним

стоком рік Дніпро та Південний Буг, вода яких практично не використовується в народному господарстві області, оскільки вона значно віддалена від промислових центрів.

Річковий стік регулюється 85 водосховищами (Інгуло-Кам'янське не наповнене), загальним об'ємом 264,34 млн. м³, площею водного дзеркала 9,501 тис. га., із яких 3 перебувають на балансі водогосподарських організацій та 2761 ставком, загальним об'ємом 205,05 тис.м³, площею водного дзеркала 16,220 тис. га. Станом на 01 січня 2015 року 1267 водойм (44% від наявних) перебували в оренді.

Наявні водні ресурси не забезпечують у повному обсязі потреби населення та галузей економіки, оскільки водні ресурси на території області розподілені нерівномірно. Покриття дефіциту водних ресурсів здійснюється шляхом забору води з річки Дніпро та її подачею в маловодні регіони. Протягом 2014 року каналом “Дніпро-Інгулець” для промивки річки Інгулець було забрано 128,43 млн.м³ води та водогоном ОКПВ “Дніпро-Кіровоград” для забезпечення питною водою жителів Кіровоградщини – 27,52 млн.м³.

Підземні води (прогнозні ресурси та експлуатаційні запаси)

Таблиця 4.1.2.2

Назва району	Запаси млн.м ³ /рік		Кількість свердловин, шт.	Водовідбір, млн.м ³ /рік (2014 рік)	% використання прогнозних ресурсів
	прогнозні	У т.ч. розвідані та затверджені			
1	2	3	4	5	6
Кіровоградська область	146,659	52,36	728	18,30	12,4
1	2	3	4	5	6
Бобринецький	1,314	0	30	0,110	8,3
Вільшанський	0,510	0	49	0,081	15,8
Гайворонський	6,424	6,424	40	0,145	2,2
Голованівський	1,642	1,642	42	0,025	1,5
Добровеличківський	1,460	1,460	21	0,352	24,1
Долинський	1,825	1,825	18	0,081	4,4
Знам'янський	3,577	0	65	0,150	4,1
Кіровоградський	34,67	17,973	64	1,068	3,0
Компаніївський	1,460	1,460	21	0,035	2,3
Маловисківський	1,132	0	52	4,483	396
Новгородківський	0,548	0	29	0,295	53,8
Новоархангельський	1,570	0	35	0,252	16,0
Новомиргородський	8,286	8,491	28	0,824	9,9
Новоукраїнський	0,548	0	41	0,420	76,6
Олександрівський	50,954	0	28	0,134	0,26
Олександрійський	16,243	7,318	46	0,365	2,2
Онуфріївський	5,475	0	15	0,091	1,6
Петрівський	1,643	1,268	32	1,499	91,2
Світловодський	4,782	2,555	32	0,091	1,9
Ульяновський	1,934	1,934	29	0,173	8,9

1	2	3	4	5	6
Устинівський	0,657	0	11	0,075	11,4
м. Кіровоград		17,973	53	6,470	
м. Олександрія		-	14	0,163	
м. Знам'янка		4,781	19	0,181	
м. Світловодськ		2,555	22	0,739	

4.1.3. Водокористування та водовідведення

За даними звітності 2-ТП (водгосп), водокористувачами області в 2014 році було забрано 253,5 млн. м³ води, що на 20,1 млн.м³ (8,6 %) більше, ніж у попередньому році. Із загального обсягу із поверхневих водних джерел забрано 235,3 млн. м³, в т. ч. для перерозподілу стоку – 142,2 млн. м³ та із підземних – 18,3 млн. м³, з них 9,94 млн. м³ – шахтно-кар'єрні води.

Протягом 2014 року використано всього свіжої води 92,82 млн. м³, в т. ч. на виробничі потреби – 14,95 млн. м³, на господарсько-питні потреби – 19,31 млн. м³ води, зрошення – 1,334 млн. м³ та на сільгоспводопостачання – 2,411 млн. м³, та на ставково-рибне господарство – 54,75 млн. м³.

Фактичний скид стічних вод у поверхневі водні об'єкти склав 90,01 млн.м³, що на 13,85 млн. м³ більше, ніж у 2013 році, з них забруднених – 4,278 млн. м³, нормативно чистих без очистки – 65,11 млн. м³, нормативно очищених – 20,62 млн. м³, що пройшли очистку на біологічних та механічних очисних спорудах.

Скидання вод недостатньо очищених та без очистки, у порівнянні з попереднім 2013 роком на рівні минулого року та складає 4,75 % від загального скиду зворотних вод.

Динаміка водокористування

Таблиця 4.1.3.1

Показники	Одиниця виміру	2012 рік	2013 рік	2014 рік
1	2	3	4	5
Забрано води з природних джерел, усього	млн. м ³	199,6	233,5	253,6
у тому числі:				
поверхневої	млн. м ³	178,01	213,43	235,3
підземної	млн. м ³	21,59	20,07	18,3
морської	млн. м ³	-	-	-
Забрано води з природних джерел у розрахунку на одну особу	м ³	200,56	236,43	258,6
Використано свіжої води, усього	млн. м ³	50,39	78,81	92,82
у тому числі на потреби:				
господарсько-питні	млн. м ³	20,11	20,36	19,31
виробничі	млн. м ³	15,05	19,12	14,95
сільськогосподарські	млн. м ³	3,041	2,719	2,41
зрошення	млн. м ³	1,761	1,409	1,33
Використано свіжої води у розрахунку на одну особу	м ³	50,63	79,8	94,66

1	2	3	4	5
Втрачено води при транспортуванні	млн. м ³	14,06	11,05	9,41
	% до забраної води	7,0	7,1	10,14
Скинуто зворотних вод, усього	млн. м ³	54,31	82,4	95,6
у тому числі:				
у підземні горизонти	млн. м ³	1,198	1,525	1,692
у накопичувачі	млн. м ³	5,332	4,718	3,895
на поля фільтрації	млн. м ³			
у поверхневі водні об'єкти	млн. м ³	47,78	76,16	90,01
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, усього	млн. м ³	47,78	76,16	90,01
з них:				
нормативно очищених, усього	млн. м ³	23,03	22,58	20,62
у тому числі:				
на спорудах біологічного очищення	млн. м ³	17,10	16,96	15,41
на спорудах фізико-хімічного очищення	млн. м ³	2,984	3,812	2,976
на спорудах механічного очищення	млн. м ³	2,942	1,809	2,236
нормативно (умовно) чистих без очищення	млн. м ³	19,64	48,81	65,11
забруднених, усього	млн. м ³	5,110	4,771	4,276
у тому числі:				
недостатньо очищених	млн. м ³	5,054	4,771	4,276
без очищення	млн. м ³	0,056	0	0
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у розрахунку на одну особу	м ³	48,01	77,1	97,79

4.2. Забруднення поверхневих вод

4.2.1. Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

За даними статистичної звітності 2-ТП (водгосп), у 2014 році на території Кіровоградської області не забезпечили нормативної очистки вод 17 підприємств, у 2013 році таких підприємств було 18. У розрізі басейнів скид забруднених зворотних вод зменшився в басейні р. Південного Бугу з 3,974 до 3,475 млн. м³, а в басейні р. Дніпра збільшився з 0,798 до 0,803 млн. м³.

До забруднювачів, які протягом останніх років постійно здійснюють скид забруднених зворотних вод у басейн р. Південного Бугу, відносяться підприємства: Інгульська шахта ДП "СхідГЗК", КП "Енерговодоканал" смт Смолине, КП "Мала Виска Водоканал", Новоукраїнське ЖКП, КП "Новомиргородські муніципальні інженерні мережі", КП "Созонівський комунальник", КП "Міськводоканал" м. Бобринця.

У басейні р. Дніпра забруднювачі: Знам'янське ВКГ ОКВП "Дніпро-Кіровоград", КП "Оберіг" смт Олександрівка, КП "Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня".

У поверхневі водні об'єкти за 2014 рік відведено 90,01 млн.м³ зворотних

вод, з них нормативно очищених на очисних спорудах – 20,62 млн.м³, у т. ч. пройшли повну біологічну очистку – 15,41 млн.м³, фізико-хімічну – 2,976 млн.м³ та механічну – 2,236 млн.м³.

Централізованими системами каналізації забезпечені всі 11 міст та 18 селищ міського типу (74,4 % від загальної кількості міст та селищ міського типу) та 6 сільських населених пунктів (близько 1 %).

Протяжність каналізаційних мереж складає 1161,6 км, з яких знаходиться в аварійному та зношеному стані – 244,5 км (21 % від загальної кількості). Фактично в області амортизовано близько 70 % технологічного та енергетичного обладнання об'єктів каналізаційного господарства, яке вимагає першочергової заміни.

Установлена пропускна потужність каналізаційних очисних споруд, які експлуатуються в області для очищення стічних вод, становить 131,3 тис. м³ на добу, через які у 2014 році пропущено 19453,7 тис. м³ стоків. Пропускна спроможність очисних споруд перевищує обсяг стоків, які надходять на очищення та використовуються, у середньому по області на 40,6 % до встановленої потужності, що зумовлює непродуктивні витрати паливно-енергетичних ресурсів та збільшення собівартості послуг.

Технічний стан практично всіх каналізаційних очисних споруд потребує їх модернізації або реконструкції. При цьому недостатня якість очищення стічних вод спостерігається майже на всіх каналізаційних очисних системах, не вирішується обробка осадів, що утворюються в процесі очищення стічних вод. Споруди фізично зношені, потребують реконструкції та заміни.

Інформація про обсяги скидів у водні об'єкти підприємствами Кіровоградської області забруднених стічних вод наведено в таблиці 4.2.1.1.

Перелік підприємств-забруднювачів водних об'єктів Кіровоградської області у 2014 році

Таблиця 4.2.1.1

№ п/п	Найменування підприємства	Скинуто недостатньо очищених стічних вод в водний об'єкт (млн.м ³) за 2014 рік
1	2	3
Басейн р. Південного Бугу		
1.	КП “Мала Виска Водоканал” м. Мала Виска	0,054
2.	КП “Нілот” смт Добровеличківка	0,031
3.	КП “Міськводоканал” м. Бобринець	0,039
4.	КП “Новомиргородські муніципальні інженерні мережі” м. Новомиргород	0,049
5.	Новоукраїнське ЖКП, м. Новоукраїнка	0,054
6.	Кіровоградська обласна психлікарня, смт Нове, м.Кіровоград	0,025
7.	ДП “СхідГЗК” Інгульська шахта, с. Неопалимівка, Кіровоградський р-н	2,870
8.	КП “Новгородківська ЛДВКГ”, смт Новгородка	0,023
9.	КП “Енерговодоканал” смт Смоліне, Маловисківський р-н	0,242

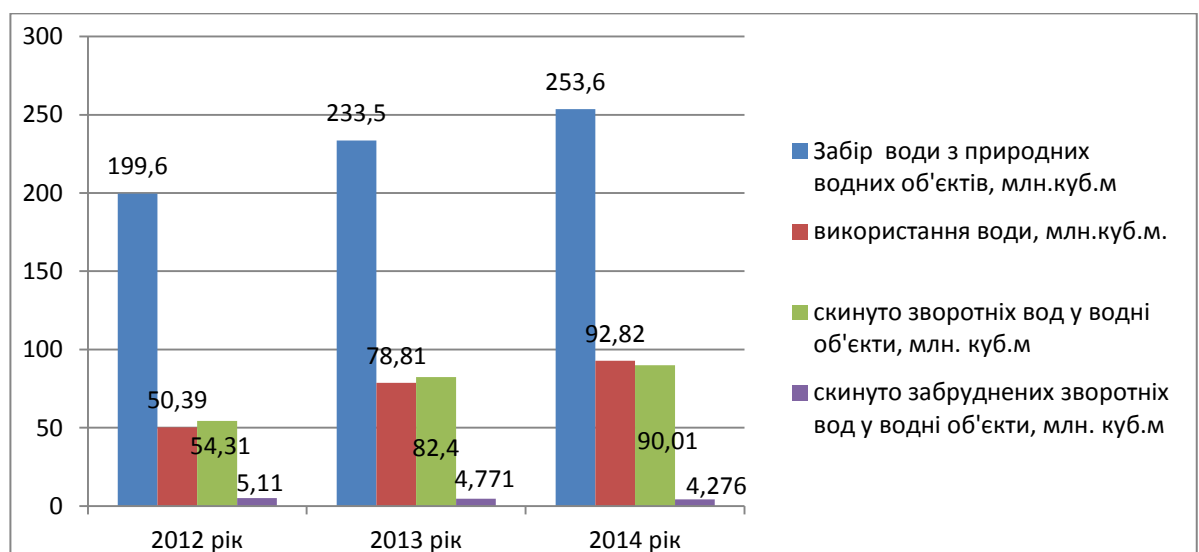
1	2	3
10.	КП "Созонівський комунальник" с.Созонівка	0,040
11.	Голованіська центральна районна лікарня, смт Голованівськ	0,013
12.	ДП "СхідГЗК" Новокосянтинівська шахта, Маловисківський р-н	0,035
	Разом по басейну р. Південного Бугу	3,475
	Басейн р. Дніпра	
1.	КП "Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня"	0,030
2.	ОКПВ "Дніпро-Кіровоград" Знам'янське ВКГ, м. Знам'янка	0,673
3.	ДКП "Комунальник", смт Онуфріївка	0,02
4.	КП "Оберіг", смт Олександрівка	0,053
5	ВК-49 с. Новий Стародуб, Петрівський район	
	Разом по басейну р. Дніпра	0,803
	Разом по області	4,276

Скидання зворотних вод та забруднюючих речовин водокористувачами-забруднювачами поверхневих водних об'єктів

Таблиця 4.2.1.2

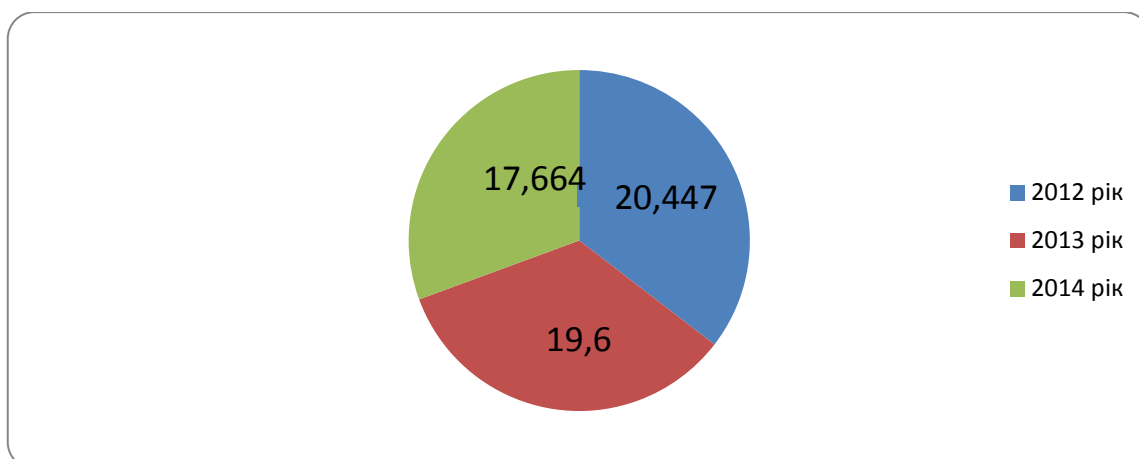
Назва водокористувача-забруднювача	2012 рік		2013 рік		2014 рік	
	об'єм скидання зворотних вод, млн.м ³	обсяг забруднюючих речовин, т	об'єм скидання зворотних вод, млн.м ³	обсяг забруднюючих речовин, т	об'єм скидання зворотних вод, млн.м ³	обсяг забруднюючих речовин, т
р. Інгулець басейн р. Дніпра						
Знам'янське ВКГ ОКПВ "Дніпро-Кіровоград"	0,518	322,88	0,693	432,6	0,673	426,7
1	2	3	4	5	6	7
р. Інгул басейн р. Південного Бугу						
Інгульська шахта Схід ГЗК	3,692	8754,7	3,278	7644,4	2,834	6589,45

Обсяги забору, використання води з природних об'єктів та скидання зворотних вод, млн.куб.м

Діаграма 4.2.1.1

Обсяги забруднюючих речовин, які скинуто зі зворотними водами у поверхневі водні об'єкти, тис. т.

Діаграма 4.2.1.2

4.2.2. Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)

Водовідведення у поверхневі об'єкти за галузями економіки у 2014 році

Таблиця 4.2.2.1

Назва видів діяльності (галузі)	Кількість підприємств	Водовідведення у поверхневі водні об'єкти, млн. м ³			
		Всього	з них забруднених зворотних вод	нормативно чистих без очистки	нормативно очищених на очисних спорудах
Всього по регіону	194	90,01	4,276	65,11	20,62
Промисловість	62	17,63	2,904	9,28	5,450
Сільське господарство	54	54,75	-	38,20	-
Житл. та побутогосп.	49	17,42	1,305	1,034	15,08

4.3. Якість поверхневих вод

4.3.1. Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками

У 2014 році радіологічний і гідрохімічний моніторинг поверхневих вод басейну річок Південний Буг та Дніпро на території Кіровоградської області здійснювався Кіровоградським обласним управлінням водних ресурсів і лабораторією моніторингу вод та ґрунтів Кіровоградської гідрологічно-меліоративної партії у відповідності до Програми державного моніторингу довкілля в частині здійснення Держводагентством контролю якості поверхневих вод, затвердженої наказом Держводагентства від 30 грудня 2011 року № 310.

Спостереження проводилися на 14 створах, з яких 4 розташовані на питних водозаборах, 5 – на річках області та 5 – на водоймах комплексного призначення.

**Перелік створів спостереження якості поверхневих вод на території
Кіровоградської області**

Таблиця 4.3.1.1

№ з/п	Найменування створу	Місце знаходження створу	Відстань від гирла, км	Періодичність відбору проб
Басейн річки Дніпро – 4 створи				
1.120	р.Дніпро, Придніпровська ЗС	с. Подорожне Світловодського р-ну	582	3 рази за поливний сезон
1.196	р.Інгулець Іскрівське водосховище	смт Петрове, питний водозабір	393	I, IV – місяць щоквартально, II, III - щомісячно
1.197	р.Інгулець, права притока р.Дніпра	с. Марто-Іванівка Олександрійського р-ну	483	щоквартально
1.198	р.Інгулець, права притока р.Дніпра	с. Диківка, Диківське водосховище	502	щоквартально,
Басейн річки Південний Буг –10 створів				
2.26	р. Велика Вись, ліва притока р.Синюхи	с. Лікареве Новомиргородського р-ну	95	щоквартально
2.27	р.Кільтень, ліва притока р.Великої Висі	с.Нововознесенка Маловисківського р-ну	24	щоквартально
2.28	р.Чорний Ташлик, ліва притока р.Синюхи	с. Звірівка Новоукраїнського р-ну	89	щоквартально
2.29	р. Чорний Ташлик, ліва притока р.Синюхи	питний водозабір, смт.Помічна	51	3 рази в поливний сезон
2.30	р. Плетений Ташлик, права притока р.Чорного Ташлика	технічний водозабір м.Новоукраїнка	2	щоквартально
2.33	р.Інгул	питний водозабір, Кіровоградське водосховище м.Кіровоград	318	щомісячно
2.34	р.Інгул, с.Первозванівка, нижче скиду ДП “СхідГЗК” Інгульської шахти	с.Клинці, Кіровоградського р-ну, 500 м нижче скиду Кіровоградське ВКГ ОКПВ ”Дніпро-Кіровоград”	305	щомісячно
2.39	р.Грузька, права притока р.Інгула Лелеківське в-ще Кіровоградська приміська ЗС	Лелеківське водосховище, територія Кіровоградської приміської ЗС	4	3 рази в поливний сезон
2.40	р.Сугоклея, права притока р.Інгула	м. Кіровоград, ставок в Парку Перемоги	4	щомісячно
2.41	р.Сухоклея, права притока р.Інгула	м. Бобринець питний водозабір	26	щомісячно

В басейні Південного Бугу протягом 2014 року було відібрано 92 проби на гідрохімічні вимірювання води. Виконано 2668 вимірювань гідрохімічних показників якості поверхневих вод, з яких мали місце перевищення ГДК у 403 випадках, що складає 15 % від загальної кількості вимірювань, із них: показник біологічного споживання кисню повний (далі – БСКп) – 92, показник хімічного споживання кисню (далі – ХСК) – 92, лужність – 61, жорсткість – 59,

сухий залишок – 10, магній – 68 та показник рН – 21. У порівнянні з минулим роком кількість перевищень норм ГДК збільшилась на 0,2 %.

У басейні Дніпра відібрано 19 проб води на гідрохімічні вимірювання. Виконано 551 вимірювання, із яких мали місце перевищення граничнодопустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-побутового призначення в 60 випадках, що складає 11 % від загальної кількості вимірювань, із них: ХСК – 19 випадків, БСКп – 19, лужність – 5, жорсткість – 8, магній – 7 та залізо загальне – 1. У порівнянні з 2013 роком відсоток перевищень збільшився на 0,3 %.

Поверхневі води басейнів обох річок найбільше забруднені органічними сполуками. Підвищений вміст органічних сполук є наслідком ряду факторів, а саме: надходження у водні об'єкти недостатньо очищених комунальних стоків; скиду із зворотними водами підприємств забруднюючих речовин; висока зарегульованість стоку та, як наслідок, мала проточність річок і водойм, збільшення площі випаровування; висока розорюваність сільськогосподарських земель; недотримання умов господарювання в прибережних захисних смугах; в останні роки недостатня кількість опадів та підвищення середньорічної температури; потрапляння у водойми органічних сполук природного походження.

Найвищі показники органічного забруднення спостерігалися на р. Сугоклеї в м. Кіровограді, р. Великій Висі в с. Лікареве та на р. Чорному Ташлику. Однією із причин такого стану є мала проточність водойм.

У басейні Дніпра найвищі показники забруднення органічними речовинами спостерігалися в створі спостереження на р. Інгульці в с. Диківці, Диківське водосховище.

Перевищення показників мінералізації та жорсткості, а також магнію в поверхневих водах Кіровоградщини частково носить природний характер, оскільки річки області, відповідно до “Схематичної карти районування малих річок УРСР за ступенем мінералізації”, відносяться до третього району – “води з підвищеною мінералізацією”. Тому найбільшу мінералізацію має річка Сугоклея.

У басейні Дніпра високі показники жорсткості спостерігаються у створі, розташованому на р. Інгульці в смт Петровому.

Кисневий режим всіх річок був задовільний. Концентрація розчиненого кисню не знижувалася нижче рівня ГДК. Вміст біогенних елементів групи азоту у басейні перебував також значно нижче ГДК для водойм господарсько-питного водокористування.

Концентрація солей важких металів у поверхневих водах річок області не перевищувала норм СанПіН №4630-88 для водойм господарсько-питного водокористування. Хром та кадмій не виявлені.

За результатами гідрохімічних вимірювань встановлено, що якість поверхневої води в контрольних створах відповідає нормативам екологічної безпеки для водойм господарсько-питного водопостачання за винятком, в

окремих випадках, таких показників: БПКп, ХСК, магній, лужність, сухий залишок, залізо та жорсткість.

Значення коефіцієнту забрудненості (K_z) у всіх створах спостереження коливається від 1,06 до 1,27, що відповідає за рівнем забрудненості слабо забрудненим водам (умовно чистим).

Відповідно до програми державного моніторингу довкілля в частині здійснення Держводагентством контролю за якістю поверхневих вод на території Кіровоградської області здійснювались спостереження на 4 питних водозаборах.

1. *Питний водозабір р.Інгула, Кіровоградське водосховище.* У водоохоронній зоні Кіровоградського водосховища знаходиться "Лелеківський водозабір" обласного виробничого комунального підприємства "Дніпро-Кіровоград".

Лелеківський водозабір розташований в поймі р.Інгула та налічує 25 свердловин, з яких постійно експлуатується 8. Глибина залягання водоносного горизонту коливається в межах від 16 м до 26 м. Кіровоградське водосховище, розташоване на р. Інгулі, фактично поповнює підземний горизонт, що використовується для водозабору.

Протягом 2014 року у створі було відібрано 17 проб води на гідрохімічні дослідження та виконано 493 вимірювання показників якості води. Перевищення гранично допустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-побутового водопостачання, спостерігалися з 6 показників: хімічного споживання кисню, біологічного споживання кисню, лужності, жорсткості, магнію та водневому показнику (рН), кисневий режим водосховища був задовільним, вміст розчиненого кисню знаходився в межах 7,75-12,01 мгО₂/дм³, за норми не менше 4,0 мгО₂/дм³.

Загальна оцінка якості води у Кіровоградському водосховищі – слабо забруднена. Коефіцієнт забрудненості $K_z=1,14$. Перевищення показників гранично допустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-побутового водопостачання, спостерігалось протягом року в усіх відібраних пробах по ХСК від 21,57 до 37,26 мгО₂/дм³ (норма – 15,0 мгО₂/дм³), БПКп – від 3,14 до 4,62 мгО₂/дм³ (норма – 3,0 мгО₂/дм³), а також у 8 пробах з 17 за лужністю 6,56-7,40 мгО₂/дм³ за норми 0,5-6,5 мгО₂/дм³, у 3 пробах із 17 по магнію 40,03-49,25мг/дм³ за норми 40,0 мг/дм³.

Загальна жорсткість води перевищувала нормативні показники в 5 пробах. Показник жорсткості знаходився в межах від 5,0 до 8,0 мг-екв/дм³ за норми ГДК 7,0 мг-екв/дм³. Збільшення жорсткості води спостерігалось в холодний період року за рахунок сульфатів, кальцієвих та магнієвих солей.

У порівнянні з 2013 роком, якість води у водосховищі, майже по всіх показниках незначно покращилася.

2. *р. Чорний Ташлик, ліва притока р. Синюхи, питний водозабір смт Помічна.* Відібрано 12 проб води та виконано 348 вимірювань її якості, з яких перевищення нормативних показників встановлено в усіх пробах за наступними показниками: ХСК – 25,00-39,60 мгО₂/дм³ (норма – 15,0 мгО₂/дм³),

БСКп – 3,87-4,62 мгО₂/дм³ (норма – 3,0 мгО₂/дм³), магній – 48,64-80,86 мг/дм³ (норма – 40,0 мг/дм³), у 9 пробах за жорсткістю загальною – 7,67-8,40 мг-екв/дм³ (норма – 7,0 мг-екв/дм³) та лужністю від 7,22 до 8,2 мг-екв/дм³ (норма – 0,5-6,5 мгО₂/дм³).

Вода питного водозабору має високу мінералізацію, але знаходилась у межах норми. Показники жорсткості та мінералізації підвищуються в періоди зимової та літньої межени. У порівнянні з 2013 роком показники якості води покращилися. Коефіцієнт забрудненості становив Кз=1,18.

3. *р. Інгулець Іскрівське водосховище, питний водозбір смт Петрове.* Проби води для вимірювання на гідрохімічні показники в Іскрівському водосховищі відбиралися в 2014 році 16 разів: 8 – на гідрохімічні показники, виконано 232 вимірювання.

Вода річки Інгулець має природну високу мінералізацію та високий вміст магнію від 53,50 мг/дм³ до 75,39 мг/дм³. Надходження в р.Інгулець забруднених зворотних вод підприємств забруднює воду в річці органічними сполуками та фосфатами. У 100% відібраних проб на ХСК та БПКп спостерігаються перевищення гранично допустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-питного призначення в 1,9 та 1,3 разів відповідно. За останні роки значно зріс показник фосфатів у водосховищі, середньорічне значення якого в 2014 році склало 0,42 мг/дм³.

У порівнянні з 2013 роком в р. Інгульці смт Петрового середньорічні значення показників якості води погіршилися за: жорсткістю з 5,65 мг-екв/дм³ до 6,11 мг-екв/дм³ та лужністю з 3,94 мг-екв/дм³ до 4, 22 мг-екв/дм³, покращилися за БСКп з 4,50 мгО₂/дм³ до 4,02 мгО₂/дм³ та ХСК з 31,10 мгО₂/дм³ до 29,16 мгО₂/дм³. Коефіцієнт забрудненості – Кз=1,07.

Зміна показників якості води в Іскрівському водосховищі протягом року пов'язана з проведенням промивки русла р.Інгульця шляхом подачі дніпровської води каналом "Дніпро-Інгулець" до Карачунівського водосховища в квітні-серпні. У період пропуску дніпровських вод якість води в річці за гідрохімічними показниками наближається до якості дніпровської води. Після закінчення промивки русла річки, уже в жовтні, показники якості води повертаються до характерних для даного створу значень: сухий залишок – 981,00 мг/дм³, сульфати – 320,2 мг/дм³, магній – 59,58 мг/дм³, хлориди – 85,63 мг/дм³.

4. *р. Сугоклея, ліва притока р.Інгула, м.Бобринець.* Якість води питного водозабору для м.Бобринця належить до категорії помірно забрудненої. Води р.Сугоклеї без попередньої підготовки мало придатні для споживання.

Протягом 2014 року у створі спостереження було відібрано 12 проб води на гідрохімічні показники та виконано 348 вимірювань, з яких 54 (15,5%) перевищували встановлені гранично-допустимі концентрації. За своїми показниками вода в р. Сугоклеї не відповідала гранично допустимим концентраціям, встановленим для водойм господарсько-побутового водопостачання за наступними показниками, середньорічні значення яких становили: ХСК – 31,29 мгО₂/дм³ (норма – 15,0 мгО₂/дм³), БПКп –

4,01 мгО₂/дм³ (норма – 3,0 мгО₂/дм³), лужності – 6,88 мг/дм³ (ГДК – 0,5-6,5), жорсткості – 8,30 мг/дм³ (ГДК – 7), сухому залишку – 1036,67 мг/дм³ (ГДК – 1000) магнію – 59,89 мг/дм³ (ГДК – 40,0). Спостерігався високий вміст сульфатів (від 280,18 до 424,27 мг/дм³). На жаль, альтернативного джерела водопостачання у м.Бобринці немає. Підземні води у цій місцевості мають ще більшу мінералізацію та високий вміст сульфатів і не придатні для споживання.

Загалом у створі спостереження р.Сугоклеї, м.Бобринець, показники якості води, що перевищують норми ГДК, у порівнянні з минулим роком, практично не змінилися. Коефіцієнт забрудненості – Кз=1,20.

4.3.2. Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

Епідемічна ситуація в області була відносно стабільною. Не зареєстровано спалахів та групових випадків захворювань, пов'язаних з об'єктами водопостачання та об'єктами харчової промисловості, громадського харчування, а також серед дітей, організованих колективів. Не зареєстровано випадків черевного тифу та паратифів.

Загальна інфекційна захворюваність зросла на 1,9 %, зареєстровано 152986 випадків інфекційних і паразитарних захворювань проти 151863 випадків за 2013 рік. Обласний показник захворюваності на 100 тис. населення за 2014 рік склав 15594,9 та не перевищує середньостатистичний показник по країні – 15616,23. Обласні показники захворюваності на гострі кишкові інфекції, сальмонельози, вірусний гепатит А не перевищували середньостатистичні рівні по Україні. Обласний показник захворюваності вірусним гепатитом А (3,4) залишається нижчим за середньостатистичний по країні (9,4). Всього зареєстровано 33 випадки захворювання на вірусний гепатит А, з них серед дітей – 12 випадків. Групових випадків в організованих колективах не було, мали місце 2 вогнища, де розповсюдження інфекції відбувалось контактно-побутовим шляхом при недотриманні правил особистої гігієни.

Держсанепідслужбою області забезпечено проведення санітарно-епідеміологічного моніторингу за об'єктами довкілля, перш за все, води питної, відкритих водоймищ тощо, у т. ч. щодо можливого вірусного забруднення.

На базі вірусологічної лабораторії ДУ "Кіровоградський обласний лабораторний центр" досліджено 169 проб води (води питної – 67, відкритих водоймищ – 11, господарсько-побутових стічних вод – 65, інфекційних стаціонарів – 16). Антигени вірусного гепатиту А, ентеровіруси, адено- та ротавіруси в досліджених пробах не виділялись.

З урахуванням епідемічного сезону впроваджено щотижневі моніторингові дослідження на холерні вібріони води відкритих водойм, у т. ч. у зонах рекреації, а також дослідження на холеру матеріалу від хворих на гострі кишкові інфекції. Епідемічна ситуація залишалася спокійною.

Протягом 2014 року лабораторний контроль якості води поверхневих водойм здійснювався в 65 створах, в т.ч. 9 – у водоймах першої категорії, що

використовуються як джерела питного водопостачання (р. Дніпро, р. Південний Буг, р. Інгулець, р. Сугоклея, р. Чорний Ташлик) і 56 – у водоймах другої категорії, що використовуються як рекреаційні зони для відпочинку населення.

З поверхневих водойм було досліджено 417 проб води за бактеріологічними показниками. З яких не відповідали нормативам 11 із 47 проб води з водойм першої категорії, що становить 23,4 % (2013 рік – 12,8 %, 2012 рік – 5 %). З водойм другої категорії не відповідали нормативам 70 із 370 проб, що становить 19 % (2013 рік – 17 %, 2012 рік – 20,9 %).

У порівнянні з попередніми роками стан води з поверхневих водойм погіршився. Така ситуація може бути пов'язана зі зниженням здатності водойм до природного самоочищення внаслідок діяльності людини. Адже з поверхневих водойм постійно проводиться забір води для питних та технологічних потреб і туди ж відбувається скидання стічних вод усіх видів (промислових, господарсько-побутових, лікувальних, шахтних, поверхневих стоків з територій населених місць і промислових майданчиків, стоків із сільськогосподарських угідь тощо).

В області зареєстровано 38 об'єктів, які мають випуски стічних вод у поверхневі водойми, в т. ч. 32 господарсько-побутові та 6 промислових. 13 об'єктів скидають господарсько-побутові стічні води та 1 – промислові стічні води без очищення або з очищенням, що не відповідає санітарним вимогам.

У 2014 році за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища було заплановано провести реконструкцію 1 каналізаційної очисної споруди та 1 системи транспортування стічних вод на каналізаційні очисні споруди, 1 капітальний ремонт та здійснити будівництво 3 нових очисних споруд. Станом на 1 січня 2015 року роботи за даними напрямами не завершені.

За порушення вимог чинного законодавства щодо охорони поверхневих водойм накладено 9 штрафів.

4.3.3. Радіаційний стан поверхневих вод

Лабораторіями територіальних закладів державної санепідслужби області на радіаційні речовини (цезій-137, стронцій-90) у басейнах річок Дніпро та Південний Буг було досліджено 5 проб зі створів водойм 1-ої категорії та 2 проби зі створів водойм 2-ої категорії. Радіологічні показники в усіх пробах відповідали гігієнічним нормативам.

Лабораторією моніторингу вод та ґрунтів Кіровоградської гідрогеолого-меліоративної партії було відібрано на радіологічні дослідження 31 пробу води в басейнах р. Південного Бугу та р. Дніпра. Радіологічний показник цезію-137 знаходився в межах від 0,71 до 1,64 пКи/дм³ за встановленого критерію для господарсько-питного призначення 54 пКи/дм³.

4.4. Якість питної води та її вплив на здоров'я населення

Вода є одним із найважливіших елементів зовнішнього середовища, без якого життя неможливе.

Централізованим водопостачанням охоплені всі 12 міст області, 22 із 27 селищ міського типу (81,5 %) та 183 з 991 села (18,46 %).

Забір води здійснюється з відкритих водоймищ та підземних джерел. Джерелом водопостачання 13 водопроводів (4 міст, 2 селищ і 7 сіл), загальною чисельністю населення більше, ніж півмільйона осіб, є міжрайонний водопровід "Дніпро-Кіровоград", який забирає та подає воду з Кременчуцького водосховища на річці Дніпро. Забір води також здійснюється з річки Південний Буг для 1 селища, з водосховища на річці Сугоклея – для 1 міста, з Іскрівського водосховища на річці Інгулець – для 1 селища та 1 села, з Карачунівського водосховища на річці Інгулець – для 1 міста, на річці Синюха – для 1 селища.

У 2014 році обстежено 76 господарсько-питних водогонів та 18 водозаборів. Результати обстежень виявили порушення на 34 водогоних, що становить 44,7 % від обстежених об'єктів. Серед основних: незадовільне утримання зони санітарної охорони, відсутність санітарного паспорту на підземне джерело водопостачання, відсутність виробничого лабораторного контролю якості води, порушення термінів обов'язкових профілактичних медичних оглядів декретованого контингенту. Більшість водогонів мають незадовільний санітарно-технічний стан мереж, обладнання, виробничих приміщень, незадовільне обслуговування. Унаслідок довготривалої експлуатації та поступового зменшення дебіту свердловин через замулення та спекотну погоду влітку не забезпечується цілодобове водопостачання сільського населення в 4 районах області, вода подається по графіку.

Не відповідають санітарним нормам 5 сільських водопроводів централізованого водопостачання (2,3 %), у т. ч. 3 – через відсутність зон санітарної охорони. Протягом 2014 року на баланс місцевих органів виконавчої влади взято 14 сільських водогонів, але частина із них ще залишається без власників.

Станом на кінець 2014 року на 168 водогоних проводився виробничий лабораторний контроль води, яка подається населенню, що становить 65,4 % (2013 рік – на 213 водогоних; 79,8 %).

Із джерел централізованого водопостачання досліджено 2635 проб питної води за санітарно-хімічними показниками. Не відповідали нормативам 342 проби (13 %) найчастіше за органолептикою (смак, запах, каламутність, кольоровість), жорсткістю води, за вмістом заліза; у 2013 році – 294 проби (11,4 %). За бактеріологічними показниками досліджено 4069 проб води, з них не відповідали нормативам 136 проб (3,3 %); у 2013 році – 189 проб (6,1 %). За санітарно-токсикологічними показниками (солі важких металів, пестициди) досліджено 13 проб питної води, всі проби відповідали нормативним документам. За вмістом радіонуклідів (цезій, стронцій, радон) досліджена 61 проба, виявлено нестандартну 21 за вмістом радону (34,4 %); у 2013 році –

18,7 %. Нестандартні проби виявлялись на відомчих водогонах, джерелами яких є підземні води.

Протягом 2014 року проведена певна робота з паспортизації джерел нецентралізованого водопостачання щодо їх технічного стану та якості води. Всього паспортизовано 66 % громадських колодязів, свердловин (2013 рік – 53,9 %).

Із 3080 колодязів громадського користування, каптажів та артезіанських свердловин досліджено 3676 проб води за санітарно-хімічними показниками. З них не відповідали нормативам 2193 проби (59,6 %) найчастіше за вмістом нітратів, сухого залишку, жорсткості (2013 рік – 52,9 %). При цьому значні обсяги підземної води області подаються з відхиленням від стандарту та мають підвищену загальну жорсткість, підвищений вміст сухого залишку, заліза, марганцю, нітратів і аміачних сполук. У 44 % усіх досліджених проб води з колодязів і свердловин виявлялись нітрати. За бактеріологічними показниками досліджено 3255 проб води, не відповідали гігієнічним нормативам 406 (12,5 %), у 2013 році – 17,3 %. За санітарно-токсикологічними показниками досліджено 5 проб води, 1 проба не відповідала нормативам за вмістом ртуті. За вмістом радіонуклідів (цезій, стронцій, радон) досліджено 79 проб, із них не відповідали 26 (за вмістом радону) або 33 % (2013 рік – 8,3 %). Нестандартні проби виявлялись із артезіанських свердловин. Як свідчать результати досліджень, практично вся природна питна вода потребує очищення та знезараження.

За порушення санітарних норм і правил на об'єктах водопостачання населення було накладено 24 штрафи. Винесено постанови про обмеження використання води в питних цілях з 721 громадської криниці, в т. ч. 5 – на водогонах (сільських), відсторонено від роботи 21 особу. Власникам сільських водогонів направлялись приписи, пропозиції / рекомендації про необхідність ремонту водогінних мереж та розробку проектів зон санітарної охорони.

4.5. Заходи щодо покращення стану водних об'єктів

З метою покращення стану водних об'єктів області у 2014 році з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища використано 4782,359 тис.грн. на заходи з будівництва та реконструкції очисних споруд у населених пунктах області, а саме:

нове будівництво зливової каналізації по вул. Андріївській, м. Кіровоград – 7,1 тис.грн.;

будівництво очисних споруд житлового селища спиртового заводу в м. Мала Виска, Кіровоградська область – 967,0 тис.грн.;

реконструкція системи транспортування стічних вод на каналізаційні очисні споруди в м. Знамянка Кіровоградської області – 1230,5 тис.грн.;

капітальний ремонт будівлі ґратового відділення очисних споруд за адресою: м. Кіровоград, вул. Байкальська, 107 – 77,588 тис.грн.;

каналізаційні очисні споруди по вул. Річній, с. Торговиця Новоархангельського району – реконструкція – 292,9 тис.грн.;

розчищення і поглиблення русла р. Кам'янка у смт Новгородка Новгородківського району Кіровоградської області – 146,271 тис.грн.;

будівництво станції біологічної очистки стоків в смт Петрове Петрівського району Кіровоградської області (перерахунок у ціни 2012 року) – 2061,0 тис.грн.

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

5.1. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі

5.1.1. Загальна характеристика

Україна належить до країн з дуже великими обсягами та високою інтенсивністю використання природних ресурсів. Цьому сприяє як наявність їхніх значних багатств, так і сприятливі умови для їх експлуатації. Займаючи близько 6 % від площі Європи, Україна володіє приблизно 35 % від її біорізноманіття.

Утім під впливом господарської діяльності стан біоти в нашій країні зазнав катастрофічних змін – розорано унікальні степи, ліси на значних площах викорчовано та заміщено сільськогосподарськими угіддями, осушено багато боліт. За масштабами та інтенсивністю використання ресурсів Україна випереджає всі розвинуті країни світу і, безперечно, займає перше місце в Європі. Таке насильницьке втручання у природу поставило під загрозу життя багатьох видів тварин, рослин і птахів. Проблема збереження біорізноманіття в Україні стала, як ніколи, актуальною і життєво важливою для окремих видів, які перебувають на межі зникнення.

Верховна Рада України ратифікувала Рамкову Конвенцію 29 листопада 1994 року (Закон про ратифікацію), а також ухвалила низку законів щодо ратифікації, приєднання та виконання інших міжнародних договорів обов'язкового та необов'язкового характеру, що регулюють питання збереження та використання біологічного і ландшафтного різноманіття. На національному рівні координацію з реалізації положень законів і відповідних програм здійснює Національна Комісія з питань збереження біорізноманіття та Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. Кабінет Міністрів України розпорядженням № 675-р від 22 вересня 2004 року схвалив Концепцію Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки.

Сприяння збереженню біорізноманіття є одним із найперших напрямків діяльності Національного екологічного центру України. Експерти НЕЦУ, у

рамках проектної та громадської діяльності, здійснюють постійний науковий та правовий нагляд за дотриманням Україною своїх міжнародних зобов'язань щодо збереження біорізноманіття. Останні здобутки НЕЦУ у цій сфері були пов'язані з питаннями моніторингу біорізноманіття в Україні.

У Кіровоградській області рішенням обласної ради від 25 березня 1999 року № 65 затверджений “Перелік видів тварин і судинних рослин з числа занесених до Червоної книги України, які поширені на території Кіровоградської області і підлягають особливій охороні” та “Перелік тварин і судинних рослин, які підлягають особливій охороні на території Кіровоградської області”.

5.1.2. Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Територія Кіровоградської області характеризується значним рівнем антропогенної трансформації, яка є наслідком тривалого різнобічного та високо інтенсивного використання природних ресурсів з часу її заселення і дотепер. Завдяки цьому на території області історично сформувався певний тип ландшафту, представленого відповідним складом природних, напівприродних та штучних екосистем. Природні ландшафти та близькі до них за сучасним станом території й об'єкти складають близько чверті від загальної площі області, найменшою мірою антропогенної трансформації зазнали землі, зайняті лісами, водами, болотами, чагарниками, луками, степовим різнотрав'ям тощо, і вони мають скласти основу для формування національної екологічної мережі на теренах області. На цей час найбільш захищеними є природні комплекси в межах природно-заповідного фонду.

Сьогодні неможливо ігнорувати такі об'єктивні чинники, як вичерпаність природних ресурсів, вразливість навколишнього середовища, екологічна стійкість та ресурсно-екологічна місткість довкілля, межі його екологічної опірності до негативних антропогенних дій. Ці фактори потребують всебічного врахування у господарській діяльності.

На жаль, видове багатство як тварин, так і рослин, стрімко зменшується через антропогенне навантаження на довкілля. Приблизно 8,3 % судинних рослин, 31,1 % ссавців, 19,7 % птахів, 38 % плазунів, 26,3 % амфібій перебувають під загрозою зникнення. До першого видання Червоної книги України (1980 рік) було занесено 151 вид вищих рослин та 85 видів тварин. До другого, діючого й нині, видання Червоної книги України (тваринний світ – 1994 року, рослинний світ – 1996 року), включено вже 541 вид рослин і грибів та 382 види тварин. Істотне збільшення (у 4,5 разу) кількості рідкісних рослин і тварин і таких видів, що перебувають під загрозою зникнення, зумовлене збільшенням антропогенного тиску на природні екосистеми та свідчить про збереження тенденції до втрати живої природи.

Докорінно змінити стан справ на краще можливо шляхом значного розширення площі земель не лише з природним, напівприродним станом, але й завдяки залученню до складу національної екологічної мережі земель, які

внаслідок тривалої експлуатації зазнали значних деструктивних процесів деградації, забруднення тощо. Більшість із них вимагає термінового вилучення з інтенсивного сільськогосподарського та промислового використання та ренатуралізації шляхом залуження, заліснення, обводнення й інших видів консервації.

Одним із найбільш несприятливих для забезпечення структурно-функціональних зав'язків, притаманних живій природі, на території області є значний рівень її розораності, який перевищує 70 %. Це значною мірою погіршує умови забезпечення територіальної єдності ділянок з природним і близьким до нього станом ландшафту, що значно ускладнює, а нерідко взагалі унеможлиблює перебіг процесів біоценотичного та генетичного обміну між популяціями різних видів рослин і тварин, призводить до зниження їх чисельності та переходу до стану рідкісних і зникаючих. Вирішення цих та багатьох інших проблем великою мірою залежить від успішності реалізації Обласної програми формування національної екологічної мережі в Кіровоградській області на 2003-2015 роки.

5.1.3. Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття є обов'язковою умовою сталого (збалансованого) розвитку. Тваринний та рослинний світ Кіровоградщини, незважаючи на значну господарську освоєність території області та фрагментацію природних біотопів, залишається відносно багатим. Цьому сприяє географічне положення даної території, яку з південного заходу на північний схід перетинає природна межа між Лісостепом і Степом.

Із 413 видів наземних хребетних тварин, відомих для Дніпровсько-Бузького лісостепового зоогеографічного району (ссавців – 65 видів, птахів – 324, плазунів – 13, амфібій – 11), на території Кіровоградщини виявлено 368 видів, у т. ч.: ссавців – 65, птахів – 279, плазунів – 13, амфібій – 11. Крім того, водойми області населяє 61 вид риб, з яких найбільш численними є представники ряду коропоподібних (35 видів).

З метою збереження природного різноманіття існуючих ландшафтів, генофонду тваринного та рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та збереження фонового моніторингу довкілля, котрі нині перебувають під загрозою знищення через надмірну експлуатацію ландшафтів, а також розширення мережі природно-заповідного фонду області, постійно проводиться робота щодо виявлення територій та об'єктів, на яких перебувають особливо цінні та зникаючі види флори та фауни. Так, у 2014 році під керівництвом кандидата біологічних наук, доцента кафедри біології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, голови ради Кіровоградського обласного громадського еколого-експертного центру “Довкілля” Гулая Олександра Володимировича були проведені наукові дослідження трьох перспективних до заповідання територій у Долинському та Гайворонському районах Кіровоградської області.

Здійснювались інші необхідні заходи для включення зазначених територій до складу природно-заповідного фонду області.

Площа заповідних територій та об'єктів Кіровоградської області станом на 1 січня 2015 року складається з 221 території та об'єкта, загальною площею 100348,24 га, показник заповідності області становить 4,1 %.

5.1.4. Формування регіональної екологічної мережі

Формування національної екомережі носить новаторський характер на території не тільки України, а й інших європейських країн. Першим кроком нашої держави на цьому шляху стало прийняття в 2000 році Закону України “Про Загальнодержавну програму формування національної екомережі України на 2000-2015 роки”, наступним етапом, спрямованим на створення законодавчих засад розбудови екомережі України, є прийняття у 2004 році Закону України “Про екологічну мережу України”.

Сьогодні неможливо ігнорувати такі об'єктивні чинники, як вичерпаність природних ресурсів, вразливість навколишнього середовища, екологічна стійкість та ресурсно-екологічна місткість довкілля, межі його екологічної опірності до негативних антропогенних дій. Ці фактори потребують всебічного врахування в господарській діяльності.

На виконання Закону України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”, рішенням сесії обласної ради від 24 січня 2003 року №141 затверджена обласна програма формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки.

Проектована регіональна схема національної екологічної мережі в межах Кіровоградської області є наступним етапом у виконанні Обласної програми формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки.

При проектуванні регіональної схеми національної екологічної мережі в межах Кіровоградської області були використані такі види територіальних елементів:

регіональний центр біологічного різноманіття – території, що складаються з окремих екосистем, групи суміжних екосистем, місць існування чи біотопів, ландшафтів, які виділяються на загальному тлі регіону за своєю біологічною чи ландшафтною різноманітністю;

екологічний коридор – суцільні чи розірвані (архіпелагоподібні) лінійно витягнуті структури, які забезпечують розселення, міграцію особин різних видів та обмін генетичною інформацією між регіональними центрами біологічного різноманіття;

буферні зони – території, призначені для захисту елементів екомережі від зовнішніх впливів природного чи антропогенного походження;

зони потенційної ренатуралізації – території, які потенційно можуть бути включені до екомережі, тобто перетворені у регіональні центри біорізноманіття чи екокоридори.

Площі земельних угідь – складових національної екомережі

Таблиця 5.1.4.1

№ з/п	Складові елементи екомережі	Площа, тис. га
1	Об'єкти природно-заповідного фонду	100,4
2	Водно-болотні угіддя	25,3
3	Відкриті заболочені землі	10,6
4	Водоохоронні зони	58,3
5	Прибережні захисні смуги	23,3
6	Ліси та інші лісовкриті площі	186,2
7	Курортні та лікувально-оздоровчі території	-
8	Рекреаційні території	0,8
9	Землі під консервацією	-
10	Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	13,3
11	Пасовища, сіножаті	246,8
12	Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються в господарстві	-
13	Загальна площа екомережі	665,0
14	Загальна площа Кіровоградської області	2458,8

5.1.5. Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

У сучасних умовах науково-технічного прогресу, поширення новітніх технологій, а також сфер їх застосування, невід'ємною складовою екологічної безпеки Кіровоградщини стає біологічна безпека при поводженні з генетично модифікованими організмами. В аспекті її правової регламентації слід ураховувати, що забезпечення біологічної безпеки можливе за умови застосування системи правових, організаційно-управлінських, технічних та інших засобів, що запобігають виникненню небезпечних для здоров'я людини та довкілля наслідків генно-інженерних маніпуляцій. Досягнення біобезпеки у межах області має здійснюватися із дотриманням принципу застереження, зумовленого відсутністю науково обґрунтованих даних щодо міри можливої небезпеки генетично модифікованих організмів для біорізноманіття і здоров'я людини та принципу запобігання заподіяння екологічної шкоди. Біобезпека допускає наявність прийняттого рівня ризику при здійсненні генетично-інженерної діяльності; забезпечення біобезпеки зумовлює необхідність вироблення, прийняття та дотримання спеціальних правил і нормативів оцінки та управління ризиком.

Аналіз поняття «біобезпека» тісно пов'язаний із проблемою її забезпечення. Досягнення певної мети (в даному випадку запобігання можливому негативному впливу генетично модифікованих організмів на довкілля та людський організм) можливе шляхом застосування певної сукупності засобів різнопланового характеру. Вибір конкретних засобів та процедури їх втілення в життя залежить від того, що потрібно отримати, яка кінцева мета такої діяльності, а також від особливостей об'єктів (суб'єктів).

Мета правового регулювання генетично-інженерної галузі в частині забезпечення її біобезпеки – захист довкілля та людини від можливих небезпечних наслідків такої діяльності шляхом її належного впорядкування. При цьому необхідно виділити та врахувати особливості розвитку і функціонування цієї галузі, що підлягає правовому регулюванню, а отже, має бути закріплена та впорядкована за допомогою правових норм. Генетично модифіковані організми та продукція з їх вмістом є результатом застосування методів генної інженерії, одного із напрямів новітніх біотехнологій, який, починаючи з 70-х років минулого століття і до сьогодні, швидко розвивається.

Норми міжнародно-правових актів, які регулюють відносини у сфері поводження з генетично модифікованими організмами, розроблені з урахуванням загальноєвропейських положень та принципів екологічного права. Основні з цих принципів у загальному вигляді були сформовані ще у 1972 році на Стокгольмській конференції з навколишнього середовища у відповідних деклараціях і надалі розвинені у Всесвітній стратегії розвитку (1980 рік), у Всесвітній хартії природи (1982 рік), у документах, розроблених Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку (створена у 1987 році), Конференцією з навколишнього середовища та розвитку (1992 рік, Ріо-де-Жанейро). У вересні 2002 року Верховна Рада України прийняла Закон України щодо приєднання до Картахенського протоколу. Цим самим заявила про застосування принципу обережності при ухваленні рішень стосовно поширення ГМО. 31 травня 2007 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів». Саме тут були сформульовані зобов'язальні засади збереження живої та іншої природи, які стали свого роду стратегічним дороговказом при формуванні нормативної бази, покликаної врегульовувати розвиток і впровадження у практику досягнень однієї з новітніх технологій, біотехнології, та її складової генної інженерії.

Про можливість виробництва продуктів за допомогою генної інженерії йдеться також у Законі України "Про тваринний світ". Так, згідно з вимогами статті 51 цього Закону створення нових штамів мікроорганізмів, біологічно активних речовин, виведення генетично змінених організмів, виробництво інших продуктів біотехнології здійснюється лише на підставі позитивних висновків державної екологічної експертизи. Використання цих організмів і речовин без позитивних висновків екологічної експертизи забороняється. До того ж, як зазначено у статті 53 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", їх виробництво й використання здійснюється тільки після проведення комплексних досліджень їх впливу на здоров'я та навколишнє природне середовище за дозволом Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства екології та природних ресурсів України. Отже, зазначені організми є об'єктами екологічної експертизи. Таким чином, до них мають застосовуватися положення, закріплені в інших законах України екологічного спрямування. Зокрема йдеться про Закон України "Про охорону навколишнього

природного середовища" (статті 53, 57) та Закон України "Про екологічну експертизу" (стаття 13).

Важливими є норми, що містяться в Законі України "Про захист прав споживачів". Їх належне застосування також сприятиме досягненню необхідного рівня біобезпеки. Так, стаття 18 Закону закріплює право споживачів на інформацію про товари (роботи, послуги). Згідно зі змінами, внесеними до цього закону 10 січня 2002 року, до такої інформації належить також обов'язкова позначка на відповідному товарі, яка свідчить про "застосування генної інженерії під час виготовлення товарів". Це положення закону співзвучне з відповідними вимогами міжнародних документів із закріпленими вимогами щодо обов'язкового маркування продукції, яка містить або складається з генетично модифікованих організмів.

5.2. Охорона, використання та відтворення рослинного світу

Рослинний світ, як зазначено в статті 3 Закону України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 року, є сукупністю всіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території.

Вперше в юридичній літературі наукове визначення поняття «рослинний світ» було сформульовано в дослідженні щодо проблем вдосконалення правового регулювання охорони і використання рослинного світу (диких рослин поза лісами). Рослинний світ визначався як «сукупність диких рослин (наземних і водних), що зростають у стані природної волі на певній території». Рослини як складова та найбільш вагома частина рослинного світу налічують близько 350 тис. видів. До середини ХХ століття всі рослини традиційно ділилися на нижчі рослини (бактерії, водорості, гриби та лишайники) та вищі рослини (мохові, хвощові, папоротникові, голонасінні та квіткові або покритонасінні).

До основних видів природного рослинного світу з позиції його правового регулювання слід віднести: природні лісові ресурси; природну рослинність, що не належить до лісових ресурсів; рослинність сільськогосподарського призначення.

Найбільш повно урегульовані правові відносини, що виникають у процесі використання, відтворення та охорони лісових ресурсів через велике соціальне значення цього виду рослинного світу. Що стосується природної рослинності, яка не належить до лісових ресурсів, то її правова основа протягом багатьох років була відсутня. Саме ця прогалина в регулюванні правовідносин у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу була заповнена Законом України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 року. Тепер можна стверджувати, що стосовно зазначеної групи екологічних відносин створена належна правова основа, хоча й не з усіх питань вона є оптимальною.

Що стосується суспільних відносин, які виникають у сфері охорони, використання та відтворення рослин і багаторічних насаджень сільськогосподарського призначення, то відповідно до частини 2 статті 1 Закону України «Про рослинний світ» вони регулюються відповідним

законодавством України. Таким чином, ця група суспільних відносин не підпадає під дію правових норм цього закону.

Безпосередніми об'єктами рослинного світу, що використовуються або можуть бути використані населенням для потреб, є природні рослинні ресурси. За своєю екологічною, господарською, науковою, оздоровчою, рекреаційною цінністю та іншими ознаками вони поділяються на природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення.

Охорона рослинного світу здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, власниками та користувачами (у т. ч. орендарями) земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти рослинного світу, а також користувачами природних рослинних ресурсів.

5.2.1. Загальна характеристика рослинного світу

Кіровоградщина розташована в центрі України, проте її природа, рослинний світ протягом тривалого часу не були достатньо досліджені. Рослинний світ Кіровоградщини, незважаючи на вплив людини на нього, є цікавим та різноманітним. З південного заходу на північний схід територію області перетинає умовна межа між лісостеповою та степовою зонами, що зумовлює неоднорідний світ рослин Кіровоградщини. Припускають, що до того, як людина почала використовувати родючі ґрунти Кіровоградщини в сільськогосподарських цілях, в її північній та північно-західній частині степові ділянки перемежались лісовими, переважно широколистяними, і формували типовий український лісостеп. Тепер понад 70 % лісостепової частини області розорано, ліси та лісонасадження займають лише 7,2 % території області. Збереглися значні лісові масиви на вододілах – Чорний ліс, Нерубайський ліс та інші. Природна степова рослинність багата, різноманітна, зберігається на схилах річкових долин та балок, на узліссях. Досить добре збереглися лучна та болотна рослинність у заплавах річок. У лісостеповій частині області в заплавах менше відчувається вплив засолення, менше гранітних нашарувань зі своєрідним рослинним світом.

Степова зона з підвищеними місцевостями, почленованими яружно-балковими системами, раніше була вкрита різними за характером степами, серед яких своєрідні степи гранітних нашарувань, лучно-степові ділянки еродованого Придніпров'я, де ерозія часто поєднується з обвалами та зсувами. Ліси та чагарники в степовій зоні зустрічаються в балках, у яких вони захищені від руйнівних степових вітрів. Орні землі складають у степовій зоні області понад 76 % від її території. У заплавах річок, де переважають лучна та болотна рослинність, виявляється вплив засолення.

Понад 70 % лісостепової частини області розорано, ліси та лісонасадження займають лише 7,2 % території Кіровоградщини. Хоча Кіровоградщина й небагата на ліси, проте вони тут дуже різноманітні. Основні лісові масиви зосереджені на південних відрогах Придніпровської височини. Одним із

найбільших є Чорноліський масив, розташований на піднятому правому березі верхів'я річки Інгулець. На півночі до Чорноліського масиву прилягає Дмитрівсько-Чутівський. Ці два масиви – типові угруповання південної смуги лісостепу. Ці ліси багаті на різноманітні дерева, кущі та трави. Досить добре збереглися лучна та болотна рослинність в заплавах річок, на схилах річкових долин та балок, на узліссях.

Для степової зони характерна трав'яна степова рослинність. Навесні, коли в ґрунті ще достатньо вологи, з'являються ефемерні рослини: півники, гіацинти, крокуси, горицвіт, тюльпани, півонії, маки. До настання спеки рослини відцвітають і дають насіння, їх наземна частина відмирає. У ґрунті залишаються бульби, цибулини, кореневища, де накопичуються поживні речовини. Завдяки їм рослини виростуть і розквітнуть наступної весни. Ранньоквітучі рослини змінюються такими, які пристосувалися до спеки й нестачі вологи. Улітку в степу з'являються полин, типчак, ковила. Одні рослини мають довге коріння, яким з глибини дістають воду, в інших – жорсткі або опушені листки, через які випаровується мало рідини. Усередині літа від спеки починають висихати всі рослини. Вітер підхоплює їх і котить клубками по степу (рослини перекотиполе), витрушуючи дозріле насіння.

На Кіровоградщині переважають лучні степи, виявлено чимало ділянок справжніх степів, трапляються чагарникові степи. У травостойі лучних степів найбільшу роль відіграє келерія гребінчаста, пирій середній, тонконіг вузьколистий, а на найбільш сухих та освітлених місцях формуються угруповання ковили. Дерева і кущі зустрічаються на берегах водойм і в балках, де їм вистачає вологи влітку та захисту від зимових морозів та весняних приморозків під час цвітіння. У степах іноді можна зустріти зарості тернику, шипшини, дикої вишні.

Перелік видів флори, що охороняється в регіоні станом на 01.01.2015 року

Таблиця 5.2.1.1

Назва виду (звичайна і наукова)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський червоний список
1	2	3	4	5
Астрагал шерстистоквітковий (Astragalus dasy anthus)	*			*
Брандушка різнокольорова (Bulbocodium versicolor)	*			
Бруслина карликова (Euonymus nana)	*			
Гвоздика прибузька (Dianthus hupanicus)	*	*		*
Гніздівка звичайна (Neottia nidus-avis)	*			
Голонасінник одеський (Gymnospermium odes sanum)	*			
Зозулинець болотний (Orchis palustris)	*			
Ковила волосиста (Stipa capillata)	*			
Ковила вузьколиста (Stipa tirsia)	*			
Ковила Лессінга (Stipa lessingiana)	*			
Ковила найкрасивіша (Stipa pulcherima)	*			

1	2	3	4	5
Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	*			
Ковила пухнатолиста (<i>Stipadasyphylla</i>)	*			
Ковила українська (<i>Stipa ucrainica</i>)	*			
Коручка болотна (<i>Eriopactis palustris</i>)	*			
Коручка морозниковидна (<i>Eriopactis hellebori</i>)	*			
Коручка темно-червона (<i>Eriopactis atrorubens</i>)	*			
Лілія лісова (<i>Lilium martagon</i>)	*			
Любка дволиста (<i>Platanthera bifolia</i>)	*			
Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>)	*			
Рябчик руський (<i>Fritillaria ruthenica</i>)	*			
Рястка Буше (<i>Ornithogallum bouchea</i>)	*			
Сальвінія плаваюча (<i>Salvinia natans</i>)	*	*		
Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	*			
Тюльпан гранітний (<i>Tulipa graniticola</i>)	*			
Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	*			
Тюльпан бузький (<i>Tulipa hypanica</i>)	*			
Цибуля ведмежа (<i>Allium ursinum</i>)	*			
Шафран сітчастий (<i>Crocus reticulatus</i>)	*			
Усього	29	2		2

5.2.2. Охорона, використання та відтворення лісів

Ліси на території України розташовані нерівномірно та сконцентровані переважно в Поліссі та в Українських Карпатах. Лісистість у різних природних зонах має значні відмінності й не досягає оптимального рівня, за якого ліси найпозитивніше впливають на клімат, ґрунти, водні ресурси, пом'якшують наслідки ерозійних процесів, а також забезпечується одержання більшої кількості деревини. Кіровоградська область має невелику площу лісів, проте вони різноманітні. Основні лісові масиви зосереджені у Придніпровській частині, на південних відрогах Придніпровської височини. Одним із найбільших є Чорноліський масив, розташований на піднятому правому березі верхів'я р. Інгульця. Його південно-західна частина виходить на вододіл між річками Інгулець та Інгул. На півночі до Чорноліського масиву прилягає другий великий масив вододільно-балкових лісів – Дмитрівсько-Чутівський.

Ліси Кіровоградщини за своїм призначенням і розташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та інші функції і забезпечують потреби області в лісових ресурсах.

На південь від Чорного лісу ліси не виходять на вододіли, а зростають лише в глибоких балках і мають здебільшого невелику площу. Характер балкових лісів відрізняється від тих, які зростають у Чорноліському та Дмитрівсько-Чутівському масивах. Насамперед це стосується деревних порід. У Чорноліському та Дмитрівсько-Чутівському масивах у деревостані переважають дуб та граб, утворюючи грабово-дубові ліси. Граб поблизу степової зони знаходиться на південній межі ареалу та відзначається дещо

уповільненим ростом. Менші площі у масиві займають ясеневі-дубові та липові-дубові ліси, а також чисті дубові насадження. У деревостанах трапляються клени, гостролистий та польовий, в'яз, береза. Але основною породою тут є дуб – дерево, яке нерідко називають національним деревом України.

Загальна площа лісів та інших вкритих лісом площ на території Кіровоградської області складає 189,0 тисяч га, а наданих у постійне користування лісгосподарським підприємствам – 126,41 тис. га. Постановою Кабінету Міністрів України № 977 від 16 вересня 2009 року була затверджена Державна цільова програма “Ліси України” на 2010-2015 роки. Основні завдання, поставлені перед лісівниками України в цілому і Кіровоградщини зокрема, це:

- підвищення рівня лісистості шляхом збільшення площі лісів;
- наращування ресурсного та екологічного потенціалу лісів, забезпечення ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку;
- запровадження природозберігаючого комплексного використання лісових ресурсів з урахуванням їх ландшафтної і водорегулюючої значення;
- підвищення стійкості лісових екосистем, забезпечення охорони і захисту лісів;
- збереження біорізноманіття лісів;
- розвиток лісової інфраструктури (дороги, мости, гідротехнічні споруди);
- розвиток рекреаційної та туристичної інфраструктури;
- забезпечення екологічного виховання населення, провадження еколого-просвітницької діяльності;
- ведення лісового господарства з використанням позитивного вітчизняного та міжнародного досвіду;
- відтворення, охорона і раціональне використання мисливської фауни;
- підвищення ефективності управління лісовим господарством.

Рубки догляду призначаються та проводяться у відповідності до “Правил поліпшення якісного складу лісів”, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 року. Рубки догляду за лісом проектується лісовпорядкуванням у насадженнях, а також у незімкнутих культурах, що потребують їх за лісівничими вимогами, при цьому враховується перспектива росту та розвиток насаджень. Віднесення лісів до різних категорій, відмінності в їх призначенні та напрямках ведення лісового господарства зумовлюють специфіку проведення рубок догляду. Так, рубки догляду в лісах, що виконують переважно водоохоронно-захисні функції, направлені на вирощування здорових, стійких насаджень з деревних і чагарникових порід з глибокою кореневою системою. Бажане формування мішаних хвойно-листяних насаджень з домішкою листяних порід 20-30 %. Зімкнутість намету насаджень не повинна знижуватись нижче 0,6-0,7.

Санітарні рубки призначаються та проводяться у відповідності до вищезгаданих “Правил поліпшення якісного складу лісів” та “Санітарних правил в лісах України”, затверджених постановою Кабінету Міністрів України

від 27 липня 1995 року № 555. Дані рубки спрямовані на оздоровлення та посилення біологічної стійкості лісів, запобігання їх захворюванню та пошкодженню. Призначення санітарних рубок і заходів з лісозахисту проводиться на підставі санітарних і лісопатологічних обстежень.

Санітарно-оздоровчі заходи проводяться на основі відповідних планів у лісах усіх категорій. Вибіркові санітарні рубки призначаються для видалення сухостійних, всихаючих, дуже ослаблених дерев чи груп дерев, пошкоджених шкідниками, хворобами, та внаслідок стихійних природних явищ і техногенних впливів. Суцільні санітарні рубки проводяться у разі, коли інші санітарно-оздоровчі заходи не можуть оздоровити насадження, а проведення вибіркового санітарних рубок може призвести до зменшення повноти насаджень нижче допустимого рівня – 0,5 у пристигаючих, стиглих і перестійних деревостанах і нижче, ніж 0,4 в інших. Критерії відбору дерев до рубки, строки проведення санітарних заходів визначені “Санітарними правилами”. Щорічно лісовими підприємствами області виконуються заходи з лісозахисту, до яких відносяться проведення поточного лісопатологічного обстеження, наземні біологічні заходи боротьби зі шкідниками лісу, ґрунтові розкопки, винищувальні заходи в разі потреби.

Всі землі лісового фонду Кіровоградської області поділені за класами пожежної небезпеки, які визначались за “Шкалою природної небезпеки земельних ділянок лісового фонду”, розробленою інститутом Укрдерждідпроліс і затвердженою наказом Міністерства лісового господарства України від 2 червня 1997 року № 52. Територія області за способами виявлення лісових пожеж і боротьби з ними відноситься до зони наземного патрулювання, яке здійснюється лісовою охороною. На пожежонебезпечний період складаються графіки чергування пожежних сторожів і працівників лісового господарства. Чергування здійснюється в конторах лісництв, лісгоспів та обласному управлінні.

Щорічно в лісових підприємствах області здійснюються такі організаційно-технічні заходи:

виносяться та публікуються рішення обласної державної адміністрації “Про заходи щодо охорони лісів від пожеж” (виступи на радіо, телебаченні, статті в пресі);

організовується робота ДПД та проводиться їх навчання;

розробляються оперативні плани гасіння пожеж.

Проектування протипожежних заходів носить профілактичний характер і спрямоване на зменшення випадків виникнення лісових пожеж. У залежності від класу пожежної небезпеки кожним лісгоспом визначаються обсяги попереджувальних, обмежувальних, дозорно-сторожових протипожежних заходів.

Враховуючи те, що в умовах Кіровоградщини природне поновлення цінними лісоутворюючими породами зазвичай не відбувається, основним методом лісовідновлення є посадка лісових культур. Найпоширенішою лісовою

породою лісостепу та степу є дуб звичайний. У більшості створених насаджень (55 %) саме він визначається головною породою.

Землі лісогосподарського призначення

Таблиця 5.2.2.1

№ з/п		Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	2	3	4	5
1.	Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	186,0	-
	у тому числі:		-	-
1.1	площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств	тис. га	126,41	-
1.2	площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	-	-
1.3	площа земель лісогосподарського призначення власників лісів	га	-	-
1.4	площа земель лісогосподарського призначення, не надана у користування	га	-	-
2.	Площа земель лісогосподарського призначення, вкрита лісовою рослинністю	тис. га	105,1	-
3.	Загальний запас деревини	тис. м ³	19928	-
4.	Запас деревини у розрахунку на один гектар земель лісогосподарського призначення	тис. м ³	0,105	-
5.	Площа лісів у розрахунку на одну особу	га	-	-
6.	Запас деревини у розрахунку на одну особу	м ³	-	-
7.	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	6,78	-

Лісовідновлення за 2014 рік

Таблиця 5.2.2.2

№ з/п	Органи державної влади, постійні лісокористувачі, власники лісів,	лісовідновлення, га			
		у тому числі:			усього
		посадка лісу, га	посів лісу, га	природне поновлення лісу, га	
1	Держлісагентство				
1.1	ДП "Голованівський лісгосп"	89,6	11,1	26,4	127,1
1.2	ДП "Долинський лісгосп"	11,4	-	-	11,4
1.3	ДП "Компаніївський лісгосп"	2,5	3,9	5,2	11,6
1.4	ДП "Олександрівський лісгосп"	121	-	-	121
1.5	ДП "Оникіївський лісгосп"	30,2	60,3	5	95,5
1.6	ДП "Онуфріївський лісгосп"	14,9	8,7	18,3	41,9
1.7	ДП "Світловодський лісгосп"	26,7	-	20,6	47,3
1.8	ДП "Чорноліський лісгосп"	71,4	-	-	71,4
Усього	за Держлісагентством	367,7	84	75,5	527,2

Лісорозведення (створення нових лісових насаджень) за 2014 рік

Таблиця 5.2.2.3

№ з/п	Органи державної влади, постійні лісокористувачі, власники лісів,	Створення нових лісових насаджень, га							
		лісорозведення, га						природне само заліснення земель, га	усього створено нових лісів, га
		посадка, га	посів, га	у тому числі					
заліснення мало продуктивних земель, га	Заліснення ярів, балок, кар'єрів, га			створення нових полезахисних лісових смуг, га	заліснення інших земель, га				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Держлісагентство								
1.1	ДП "Голованівський лісгосп"	12,5	3,5	-	-	-	-	-	16
1.2	ДП "Долинський лісгосп"	200	-	-	-	-	-	-	200
1.3	ДП "Компаніївський лісгосп"	120,5	-	-	-	-	-	-	120,5
1.4	ДП "Олександрівський лісгосп"	41	-	-	-	-	-	-	41
1.5	ДП "Оникіївський лісгосп"	29,5	-	-	-	-	-	-	29,5
1.6	ДП "Онуфрїївський лісгосп"	130	-	-	-	-	-	-	130
1.7	ДП "Світловодський лісгосп"	28	-	-	-	-	-	-	28
1.8	ДП "Чорноліський лісгосп"	40	-	-	-	-	-	-	40
	Усього за Держлісагентство	601,5	3,5	-	-	-	-	-	605

Проведення лісогосподарських заходів, пов'язаних із вирубуванням деревини за 2014 рік

Таблиця 5.2.2.4

Категорія лісів	Загальна площа, га	Ліквідна деревина, тис. м ³	У т. ч. за господарствами					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			площа, га	ліквідний запас, тис. м ³	площа, га	ліквідний запас, тис. м ³	площа, га	ліквідний запас, тис. м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Усього рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства								
1	430	45,818	3	0,060	427	45,750	0	0,008
2	420	46,847	70	4,876	348	41,669	2	0,302
3	2122	68,156	177	7,321	1940	60,568	5	0,267
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	2972	160,821	250	12,257	2715	147,987	7	0,577
у тому числі: 1. Рубки догляду								
1	28	0,177	0	0	28	0,177	0	0
2	148	2,631	35	0,512	113	2,119	0	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3	525	4,046	40	0,814	485	2,232	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	701	6,854	75	1,326	626	4,528	0	0
2. Лісовідновні рубки								
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	3	0,40	0	0	3	0,4	0	0
3	9	1,57	0	0	9	1,57	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	12	1,97	0	0	12	1,97	0	0
3. Суцільні санітарні рубки								
1	108	36,438	0	0	108	6,438	0	0
2	34	9,296	20	4,193	14	5,103	0	0
3	279	69,879	33	5,40	246	64,479	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	421	115,613	53	9,593	368	106,02	0	0
4. Розрубка, розчистка ліній електропередач								
1	0	0	0	0	0	0	0	0
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	1	0,03	0	0	1	0,03	0	0
3	1	0,15	0	0	0	0	1	0,15
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	2	0,18	0	0	1	0,03	1	0,15
5. Розрубка, розчистка автомобільних доріг								
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	0	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	0	0	0	0	0	0	0	0
Усього	0	0	0	0	0	0	0	0

5.2.3. Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів

Спеціальне використання природних ресурсів здійснюється юридичними або фізичними особами для задоволення їх виробничих та наукових потреб, а також із метою отримання прибутку від реалізації цих ресурсів чи продуктів їх переробки з дозволу Міністерства екології та природних ресурсів України.

Заготівля лісових ресурсів побічного користування та другорядних лісових матеріалів здійснювалася на підставі лімітів, затверджених розпорядженням голови Кіровоградської обласної державної адміністрації від 04 липня 2014 року № 259-р.

Заготівля лікарської сировини та інших видів природних недеревних рослинних ресурсів заготівельними організаціями на території області не проводилась. Ліміти на спеціальне використання природних лісових ресурсів на території лісового фонду, що знаходиться у постійному користуванні державних лісгосподарських підприємств Кіровоградської області на 2014-2015 роки не встановлювалися у зв'язку із відсутністю ресурсної бази для

їх заготівлі. Норми безоплатного збору дикорослих рослин у межах лісових ділянок на території Кіровоградської області не встановлювалися.

Використання лісових ресурсів за 2014 рік

Таблиця 5.2.3.1

№ з/П	Органи державної влади, постійні лісокористувачі, власники лісів,	Другорядні лісові матеріали Ліміт фактично заготовлено								Другорядні лісові матеріали Ліміт фактично заготовлено						
		гриби	ягоди	лікарські рослини	плоди	горіхи	випас худоби	сіно косіння	підстилка	очерет	живиця	пні	луб	деревні соки	деревна зелень	новор. ялінка
1.1	ДП "Голованівський лісгосп"															500 500
1.2	ДП "Долинський лісгосп"															5000 2400
1.3	ДП "Компаніївський лісгосп"															5000 3100
1.4	ДП "Олександрівський лісгосп"															2000 1600
1.5	ДП "Оникіївський лісгосп"															8000 4900
1.6	ДП "Онуфріївський лісгосп"															2000 600
1.7	ДП "Світловодський лісгосп"															6000 900
1.8	ДП "Чорноліський лісгосп"															2000 1000
1.9	ДСДЛЦ "Веселі боковеньки"															10000 4000
	Усього за Держлісагентство															40500 19000

5.2.4. Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

Займаючи менше 6 % від площі Європи, Україна володіє приблизно 35 % від її біорізноманіття. Флора України нараховує понад 27 тис. видів. Одним із заходів збереження цієї різноманітності рослинного світу є ведення Червоної книги України, куди заносяться ті види рослин, які внаслідок різних причин опинилися під загрозою зникнення. Вжиття своєчасних заходів охорони флори дозволяє призупинити негативні процеси руйнування навколишнього природного середовища та відновити стан фітоценозів, вразливих видів до безпечного рівня.

Відтворення та охорона видів рослин, занесених до Червоної книги України, забезпечується шляхом: встановлення особливого правового статусу видів рослин, що знаходяться під загрозою зникнення; врахування вимог щодо їх охорони під час розробки законодавчих та інших нормативних актів; систематичної розробки щодо виявлення місць їх зростання, проведення постійного спостереження за станом популяцій та необхідних наукових досліджень з метою розробки наукових основ їх охорони та відтворення; створення на територіях, де вони зростають, заповідних та інших об'єктів, що

особливо охороняються; створення банків їх генофонду, розведення у спеціально створених умовах.

Зростання на певній території рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного світу, занесених до Червоної книги України, є підставою для оголошення її об'єктом природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення. Для забезпечення вирішення транскордонних та інших проблем охорони і відтворення об'єктів Червоної книги України здійснюється міжнародне співробітництво в цій сфері шляхом укладання і виконання відповідних двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, організації біосферних заповідників, створення на територіях, суміжних з іншими державами, міждержавних заповідників, національних парків, заказників та інших територій і об'єктів природно-заповідного фонду, проведення спільних наукових досліджень, обміну їх результатами.

В області виявлена велика популяція червонокнижних рослин таких як: ковила волосиста, касатик понтійський та астрагал шерстистоквітковий. Найбільшу питому вагу у складі фітоценозу займають такі трави, як конюшина гірська, цмин пісковий, парило звичайне, горицвіт весняний, деревій, цикорій, материнка звичайна, козельці українські. Останні відносяться до судинних рослин, занесених до Європейського Червоного списку, що перебувають під загрозою зникнення у світовому масштабі. Крім того, виявлені цінні та малопоширені види: адоніс весняний, астрагал безстрілковий, гоніолімон татарський, аурінія скельна.

Охорона невиснажливого використання та відтворення дикорослих рослин

Таблиця 5.2.4.1

Район	Усього видів рослин, занесених до Червоної книги України, екз.	Усього рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од.	Кількість видів рослин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
1	2	3	4	5
Бобринецький район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Шумок"-2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>)	
			Геологічна пам'ятка природи місцевого значення "Слони"- 3: Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Богданівська балка" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasyanthus</i>)	

1	2	3	4	5
			Ботанічний заказник “Мюдівська балка” - 8: Конюшина гірська Цмин пісковий Парило звичайне Горицвіт весняний Деревій Цикорій Материнка звичайна Козельці українські	
			Ландшафтний заказник місцевого значення “Булгаківська балка” -1: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище “Мертводдя” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Заповідне урочище “Юр”івська балка” -4: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
Вільшанський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Чорноташлицький” -3: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон-трава Тирса	
Добровеличків- ський район			Заповідне урочище “Червоні скелі” -5: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Брандушка різнокольорова (<i>Bulbocodium versi color</i>) Підсніжник білосніжний (<i>galanthus nivalis</i>)	
			Заповідне урочище “Балка Куца” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>) Коручка морозниковидна (<i>epipactis hellebornie</i>)	
Долинський район			Загально зоологічний заказник місцевого значення ”Братолюбівська балка“ – 2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Боковеньківська балка” -2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	

1	2	3	4	5
			Ландшафтний заказник місцевого значення "Балка Новоалександрівська" - 2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa hupanica</i>)	
Знам'янський район			Заповідне урочище "Бочки" -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Чорноліський" - 7: Цибуля ведмежа (<i>allium ursinum</i>) В'язіль стрункий (<i>coronilla elegans</i>) Коручка чемерниковидна (<i>epipactis helleborine</i>) Бруслина карликова (<i>euonymus nana</i>) Гніздівка звичайна (<i>neottia nidus-avis</i>) Любка дволиста (<i>platanthera bifolia</i>) Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
			Заповідне урочище "Антоновичські горби" -5: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Шафран сітчастий (<i>Crocus reticulates</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Брандушка різнокольорова (<i>Bulbocodium versi color</i>)	
			Ботанічний заказник "Антоновичська балка" -1: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення "Болото Чорний ліс" -2: Глечики жовті Латагтя біле	
			Ботанічна пам'ятка природи "Ковиліві горби під Поповим" - 5: Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Ковила пухнатолиста (<i>Stipa dasyphylla</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила вузьколиста (<i>Stipa tirsia</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Кудинове" -5: Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила вузьколиста (<i>Stipa tirsia</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	

1	2	3	4	5
Кіровоградський район			Заповідне урочище “Сарганівський ліс” -1: Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
			Ботанічна пам’ятка природи “Польовий садок” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Заповідне урочище “Польський ліс”-1: Лілія лісова (<i>Lilium martagon</i>)	
			Ландшафтний заказник “Новомихайлівський” -1: Підсніжник білосніжний	
Компаніївський район			Заповідне урочище “Кіліповське” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище “Розлитий камінь” -5: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Тюльпан гранітний (<i>tulipa granitcola</i>)	
			Ландшафтний заказник “Долинівсько-Покровський” -2: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Заповідне урочище “Кам’яна балка” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Загальнозоологічний заказник “Гнила балка” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Шафран сітчастий (<i>Crocus reticulates</i>)	
			Ботанічна пам’ятка природи “Тернова балка” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
Маловисківський район			Геологічна пам’ятка природи “Каскади” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ботанічний заказник “Плетений Ташлик” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>)	
			Ботанічна пам’ятка природи “Оман високий” -1: Оман високий	

1	2	3	4	5
			Ландшафтний заказник “Карпенків край” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
Новгородківський район			Заповідне урочище “Терник” -2: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Шурхи” -4: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>)	
Новоархангельський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Когутівка” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Коручка чемерниковидна (<i>epipactis helleborine</i>)	
Новомиргородський район			Заповідне урочище “Василівське” -1: Коручка темно-червона (<i>epipactis atrorubens</i>)	
			Ботанічний заказник “Балка Троянівська” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище “Матвіїв яр” -1: Лілія лісова (<i>Lilium martagon</i>)	
			Ландшафтний заказник “Карпенків край” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
Новоукраїнський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Войнівський” -5: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Комплексна пам’ятка природи “Ташлицькі скелі” -2: Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Ентомологічний заказник “Явдокимівський” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>)	
Олександрівський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Миколаївський” -3: Лілія лісова (<i>Lilium martagon</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Коручка темно-червона (<i>epipactis atrorubens</i>)	

1	2	3	4	5
			Ландшафтний заказник "Чагар"-1: Сон лучний	
			Ботанічна пам'ятка природи "Степові кургани" -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Ландшафтний заказник "Розумівська балка": Конюшина степова	
			Ботанічний заказник "Братеберські яри" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Жовтий льон" -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Заповідне урочище "Шавлієва балка-3": Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
Олександрійський район			Ландшафтний заказник "Велика і мала скелі" -3: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Зозулинець болотний (<i>Orchis palustris</i>)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Лікарівський" -4: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa hypanica</i>)	
Онуфріївський район			Загальнозоологічний заказник місцевого значення "Деріївський" – 1: Зозулинець болотний (<i>orchis palustris</i> Jacq)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Бузове" -5: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa hypanica</i>) Ковила Граффа (<i>tylipa grafiana</i>)	
			Ландшафтний заказник "Суховершок" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	
			Заповідне урочище "Литкевич" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	

1	2	3	4	5
			Заповідне урочище “Солдатське” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
			Ландшафтний заказник “Недагарський” -1: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище “Ясинуватка” -1: Коручка темно-червона (<i>epipactis atrorubens</i>)	
			Ландшафтний заказник “Лозуватське” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
			Заповідне урочище “Шеметів ліс” -1: Рястка Буше (<i>ornithogalum boucheanum</i>)	
Петрівський район			Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Власівська балка” -2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
			Заповідне урочище “Бабеньківське” -2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	
			Заповідне урочище “Питомник”-1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
Світловодський район			Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Цюпина балка” -1: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Заповідне урочище “Барвінкова і тюльпанови гори” -4: Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Шафран сітчастий (<i>crocus reticulatus</i>)	
			Ландшафтний заказник “Острів лисячий” -1:Ковила Дніпровська	
			Ландшафтний заказник місцевого значення “Кінські острови” -1: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Ботанічний заказник “Степовий горб” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Загальнозоологічний заказник “Поселення Сиворакші ” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	

1	2	3	4	5
			Комплексна пам'ятка природи місцевого значення "Острів Обеліск" - 2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Сальвінія плаваюча (<i>salvinia natans</i>)	
Устинівський район			Ботанічний заказник "Роза" -4: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ботанічний заказник "Ганно-Леонтовицька" -2: Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище "Селіванівське" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище "Солоноозерне" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Садківський степ" -1: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення "Полозова балка" – 4: Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Ковалівська" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
			Заповідне урочище "Таркальне" - 1: Підсніжник білосніжний (<i>galanthus nivalis</i>)	
			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Монастирище" -7: Рябчик російський (<i>fritillaria ruthenica</i>) Гімносперміум одеський (<i>gymnospermium odessanum</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa hupanica</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	

5.2.5. Адвентивні види рослин

Поширення плодів і насіння є одним із основних засобів розселення видів. Наявність різноманітних пристосувань до поширення плодів і насіння різними агентами має особливе значення для адвентивних рослин.

Діяльність людини допомагає рослинам подолати природні перешкоди, які стримують їх поширення. Прижившись у новій місцевості, рослини продовжують поширюватись також і природними засобами, від ефективності останніх часто залежить доля занесених рослин. З первісного осередку адвентивні рослини розносяться людиною в нові місцевості й утворюють там нові осередки. Навколо цих осередків вони розселяються вже самостійно та згодом утворюють великі колонії. Поступово ці колонії з'єднуються між собою і поширення чужоземців набирає загрозливих розмірів. Адвентивні бур'яни поширюються переважно в місцях із порушеним рослинним покривом, тому що ніякі, навіть найбільш ефективні, засоби поширення не можуть подолати конкуренцію, яку бур'яни зустрічають у природних ценозах. Бур'янові угруповання менше здатні протистояти поширенню адвентивних рослин і навіть іноді повністю витісняються ними.

Однією з п'яти головних цілей Всеєвропейської стратегії збереження рослин є боротьба з інвазійними адвентивними видами. Неконтрольоване поширення адвентивних видів рослин створює ситуацію, коли аборигенні види пригнічуються або витісняються зі своїх природних еконіш. Насамперед, це стосується рідкісних видів рослин. Первинне поширення адвентивних видів відбувається по специфічних екологічних коридорах: вздовж автомобільних доріг, залізниць, ліній електропередач та магістральних трубопроводів, берегів річок та інших водних об'єктів, на землях сільськогосподарського призначення, особливо перелогах. Проте після початкового етапу вкорінення та поширення переважно в антропогенних ландшафтах, крім збільшення кількості локалітетів та їхньої площі, ці види починають поступово опановувати також природні ландшафти і, що не відзначалося раніше, проникають до слабо змінених лісових екосистем.

Експансивні адвентивні види (які бурхливо розвиваються), кількість яких останнім часом становить близько 80 видів, створюють високий ступінь негативного впливу. Вони швидко захоплюють значні території, продукують велику біомасу, пригнічують і витісняють види природної флори. Ці рослини уніфікують фітоландшафти, створюють монодомінантні низькодекоративні угруповання, викликають відчуття занедбаності парків і скверів.

Особливо шкідливі адвентивні види – це карантинні рослини, яких немає на території країни або вони наявні обмежено й ареали котрих контролюють спеціальними заходами. На території Кіровоградської області виявлені такі види карантинних рослин, як амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia* L.) та повитиця польова (*Cuscuta campestris* Yunck). Санітарні інспектори проводять контрольні обстеження сільськогосподарських і лісових угідь, місць

зберігання та переробки рослин і рослинної продукції, пунктів карантину рослин і прилеглої до них території.

Для запобігання розповсюдженню адвентивних видів рослин потрібний комплексний підхід, а саме: постійний моніторинг території області на підтвердження та виявлення нових вогнищ таких рослин та своєчасне проведення фітосанітарних заходів, спрямованих на їх ліквідацію.

5.2.6. Охорона, використання та відтворення зелених насаджень

Зелені насадження – це сукупність деревних, чагарникових і трав'янистих рослин на визначеній території. До них належать дерева, кущі, газони, квітники в парках, скверах, лісових масивах, вздовж вулиць і доріг, а також на земельних ділянках приватних будинків, підприємств, навчальних і лікувальних закладів, військових частин.

Зелені насадження загального вжитку – це зелені насадження на земельних ділянках загального користування, які використовують для рекреаційних цілей, і зелені насадження на земельних ділянках у складі рекреаційних зон, доступ до яких безкоштовний і вільний для необмеженого кола людей. Зелені насадження забезпечують захист від промислових і автотранспортних викидів, шуму, пилу, снігових заметів, ерозії. Вони пом'якшують незручності міського життя, служать формуванню урбаністичних систем, допомагають організувати простір, додають містам індивідуальний і неповторний характер.

У містах України зелені насадження розташовані на площі 4,6 тис. км² (38,4 % від міських територій), а для загального вжитку вони доступні на площі 1,6 тисяч км² (13,4 % від міських територій). В Україні на одного міського мешканця пересічно припадає 16,3 м² зелених насаджень. За міжнародними нормами, цей показник має бути не меншим за 20 м². Лише 7 великих міст України відповідають цьому показнику.

У сучасних умовах інтенсивної урбанізації, високих темпів розвитку транспорту та промисловості відбувається постійне забруднення навколишнього середовища (повітряного простору, води, ґрунту), що створює малосприятливі умови для життєдіяльності людини. Зелені насадження поки що залишаються найдешевшим і найефективнішим засобом оздоровлення міського середовища, тому є необхідність у створенні нових ареалів зелених насаджень у населених пунктах області, на що щорічно виділяються кошти з місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

Відповідно до статті 28 Закону України “Про благоустрій населених пунктів” від 6 вересня 2005 р. охороні та відновленню підлягають усі зелені насадження в межах населених пунктів під час проведення будь-якої діяльності, крім зелених насаджень, які висаджені або вирости самосівом в охоронних зонах повітряних і кабельних ліній, трансформаторних підстанцій, розподільних пунктів і пристроїв.

З метою створення сприятливих умов для життєдіяльності людей та покращення екологічної ситуації на Кіровоградщині необхідно розробити

плани реконструкції і концепції розвитку зеленої зони. Першочерговими цілями в цьому напрямку є:

моніторинг зеленої зони та комплексна оцінка фактичного і прогнозованого стану насаджень;

розробка стратегії реконструкції і оптимізації рослинних угруповань з урахуванням історико-архітектурних особливостей і санітарно-екологічних умов міста;

опрацювання технології поліпшення фітосанітарного і фізіологічного стану рослин зеленої зони міст та селищ;

розробка концепції розвитку, збереження і відновлення історичних парків;

визначення балансоутримувачів об'єктів благоустрою зеленого господарства державної та комунальної власності;

підбір для озеленення асортименту рослин, стійких до різноманітних факторів;

створення проекту реконструкції зелених насаджень області;

відпрацювання агрозасобів, що забезпечать нормальний ріст, розвиток і функціонування зелених насаджень у різних екологічних умовах;

створення нових зелених зон.

Озеленення населених пунктів, га

Таблиця 5.2.6.1

Заходи	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
Створено нових зелених насаджень, га	5,9	4,5	3,4	1,1	0,39
Проведено догляд за насадженнями, га	1535,5	1502,2	1565,7	1661,5	1661,5

5.2.7. Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду

Відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" природні території та об'єкти загальнодержавного значення в межах природно-заповідного фонду є власністю українського народу. Таким чином, території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, завжди є виключно власністю народу України. Водночас регіональні ландшафтні парки, буферна зона, зона антропогенних ландшафтів біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності українського народу, так і в приватній, комунальній та державній формах власності. Відповідно до діючого екологічного законодавства щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлюється особливий правовий режим, який повинен

забезпечувати їх належну охорону, збереження та подальший розвиток шляхом встановлення низки суворих обмежень та заборон щодо нецільового використання природних ресурсів.

Так, згідно із Законом "Про природно-заповідний фонд України" передбачається можливе використання його територій у таких цілях: природоохоронних, у науково-дослідних, в оздоровчих та інших рекреаційних цілях, в освітньо-виховних, для потреб моніторингу навколишнього природного середовища. Перелічені види використання, а також заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство та інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому призначенню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення та використання їх природних комплексів та окремих об'єктів.

На землях природно-заповідного фонду, а також землях територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність, тобто землях іншого природоохоронного або історико-культурного призначення, законодавством забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів, призводить до зниження їх якісних чи кількісних показників, до руйнування природних систем чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням. Для забезпечення необхідного режиму охорони природних ресурсів та систем природно-заповідного фонду, попередження негативного впливу на них господарської діяльності на прилеглих до них територіях встановлюються охоронні зони. Розміри охоронних зон визначаються відповідно до типу територій, їх цільового призначення, на підставі обстеження та аналізу прилеглих ландшафтів та видів господарської діяльності на них. Оцінка можливого негативного впливу здійснюється на підставі Закону України "Про екологічну експертизу". На території встановлених охоронних зон забороняється будівництво промислових та інших об'єктів і здійснення діяльності, що може негативно вплинути на території природно-заповідного фонду.

Певним забезпечувальним заходом при створенні територій та об'єктів природно-заповідного фонду є резервування зазначених територій. Воно полягає в тому, що на власників та користувачів територій, які в майбутньому ввійдуть до складу природно-заповідного фонду України, накладається низка обмежень для попередження негативного впливу та руйнування природних ресурсів цих територій.

Управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища – Департаментом заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів України. На місцях управління природними заповідниками, біосферними заповідниками, національними природними парками, дендрологічними та зоологічними парками

загальнодержавного значення, а також регіональними ландшафтними парками здійснюється їх спеціальними адміністраціями, керівники яких призначаються за погодженням із центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища. Подібні спеціальні адміністрації можуть створюватись також для управління ботанічними садами, дендрологічними парками, зоологічними парками місцевого значення та парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва за рішенням органів, у віданні яких вони перебувають. Спеціальні адміністрації здійснюють управління на підставі окремих Положень та Проектів організації територій, що розробляються відповідно до кожного типу територій природно-заповідного фонду.

Деякі особливості режиму використання, охорони та відтворення територій та об'єктів природно-заповідного фонду обумовлені їх видом та цільовим призначенням. Так, ділянки землі та водного простору повністю вилучаються з господарського використання та надаються природним заповідникам, заповідним зонам біосферних заповідників, національним природним паркам, ботанічним садам, дендрологічним паркам та зоологічним паркам.

Порядок створення та оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду регулюється розділом 7 Закону України "Про природно-заповідний фонд України". Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що порядок створення зазначених територій залежить від категорії відповідної території чи об'єкта (загальнодержавного чи місцевого значення) та охоплює собою декілька етапів.

По-перше, це подання клопотання про створення території природно-заповідного фонду. Таким правом наділена Державна служба заповідної справи України, що діє у складі Міністерства екології та природних ресурсів України, а також наукові установи, громадські природоохоронні об'єднання та інші зацікавлені фізичні та юридичні особи.

По-друге, відбувається розгляд відповідних клопотань, при цьому щодо створення об'єктів загальнодержавного значення розгляд здійснює Міністерство екології та природних ресурсів України, а щодо територій та об'єктів місцевого значення – відповідні підрозділи Міністерства екології та природних ресурсів України.

Надалі відбувається погодження зазначених клопотань із власниками та користувачами територій, що підлягають заповіданню, та розробка проекту організації відповідної території. Розробка проектів щодо об'єктів загальнодержавного значення забезпечується Міністерством екології та природних ресурсів України та здійснюється спеціалізованими проектними та науковими установами. Створення проектів щодо об'єктів місцевого значення забезпечується підрозділами центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища на місцях. Після цього відбувається прийняття рішення щодо створення об'єктів та територій природно-заповідного фонду. Щодо об'єктів загальнодержавного значення таке

рішення приймає Президент України. Біосферні заповідники створюються на основі міжнародних договорів та програм, учасником яких є Україна. Території та об'єкти місцевого значення оголошуються відповідно обласними, Київською і Севастопольською міськими радами.

Певним забезпечувальним заходом при створенні територій та об'єктів природно-заповідного фонду є резервування зазначених територій. Воно полягає в тому, що на власників та користувачів територій, які в майбутньому ввійдуть до складу природно-заповідного фонду України, накладається низка обмежень для попередження негативного впливу та руйнування природних ресурсів цих територій.

5.3. Охорона, використання та відтворення тваринного світу

5.3.1. Загальна характеристика тваринного світу

Різноманітність природних умов зумовлює багатство тваринного світу України. На її території водяться ссавці (100 видів), птахи (360 видів), риби (200 видів), плазуни (20 видів), земноводні (17 видів). Дослідники вважають, що наприкінці палеогену тут водилися свиноподібні тварини – антракотерії, безрогі носороги, білки, з птахів – баклани, мартини, кулики, качки, лелеки, сови. У річках жили крокодили, в морях – хижозубі кити. Наприкінці неогену (1 млн років тому), коли площа суходолу досягла сучасних розмірів, типовими представниками тваринного світу були: із ссавців – коні-гіпаріони, жирафи, мавпи-макаки, дикобрази, шаблезубі тигри, ведмеді, лисиці, їжаки, хохулі, зайці; з птахів – марабу, страуси, фламінго, дикі кури. В антропогені під час наступання льодовика вимерли гіпаріони, носороги, мавпи, жирафи, страуси, марабу. Натомість з'явилися мамонти, волохаті носороги, велетенський і північний олені, печерні ведмеді та леви, гієни плямисті.

У післяльодовиковий період, коли кліматичні умови стали близькими до сучасних, ця фауна збідніла. З'явилося багато нових видів: зубри, дикі коні-тарпани, первісні бики-тури, дикі осли-кулани, сайгаки, ведмеді, траплялись леви та гієни. До зникнення мамонтів, волохатих носорогів і велетенських оленів спричинилось поширення скотарства і землеробства. Особливо змінився тваринний світ у нашому тисячолітті у зв'язку із зростанням населення та розвитком сільськогосподарського виробництва. У XVI ст. на Поліссі зникли кулани, в лісостеповій і степовій зонах – дикі коні, сайгаки, в Карпатах — сарна, заєць-біляк, біла куріпка. В умовах сучасного промислового і сільськогосподарського виробництва відбулися і відбуваються великі зміни у видовому і кількісному складі диких тварин.

На території України для кожного природного комплексу (зони хвойно-широколистих лісів, лісостепу, степу, українських Карпат, Кримських гір, лимано-дельтових і прибережно-морських районів морів) характерний свій тваринний світ. Для зони мішаних лісів найбільш типові такі види тварин, як лось, косуля, свиня дика, олень благородний, білка, куниця лісова, борсук, соня

лісова, трапляються бурий ведмідь, рись, заєць-біляк. У лісах, на луках і болотах водяться полівка лісова, лісова і польова миші, бурозубки звичайна і мала, кутора, кріт. Досить багато є лисиць і вовків. З птахів – тетерев, рябчик, глухар, дятел чорний, шпак, синиця, дика качка, кулик, деркач, журавель сірий, дикий голуб. З плазунів поширені гадюка звичайна, вуж звичайний, ящірка прудка, болотяна черепаха. Із земноводних – тритони, ропухи, жаби тощо. З комах – сосновий і непарний шовкопряди, короїд, хрущ, гедзь. Останніх багато на заболочених місцевостях.

У тваринному світі лісостепової зони поєднуються лісові і степові види. В лісах водяться білка, борсук, косуля, дика свиня. Для відкритих просторів характерними є ховрах, сліпак, кутора, хом'як, сіра полівка, трапляється тушканчик великий та ін. З птахів водяться куріпка сіра, перепілка, ракша, іволга, сорокопуд, дятел строкатий, чайка, лелека білий. З комах – озима совка, буряковий довгоносик, клоп-черепашка тощо.

У степовій зоні найбільш типовими із ссавців є ховрах сірий, тушканчик великий, полівки сіра та степова, хом'ячок сірий, сліпак, тхір степовий, степова мишівка, куниця кам'яна, дикий кролик. У південно-східних районах поширені бабак, лисиця-корсак, тхір-перев'язка, їжак вухатий. З птахів – жайворонок, перепілка, вівсянка, сіра куріпка. Зрідка трапляються дрофа, степовий журавель, степовий орел, канюк. Типовими степовими плазунами є полоз жовтобрюхий і гадюка степова.

На Азово-Чорноморському узбережжі, де степові ділянки чергуються з піщаними косами, заплавленими лісами, луками та болотами, лиманами та прибережними морськими просторами, тваринний світ багатий і різноманітний. Поряд зі степовими водяться болотні та водоплавні тварини. Із птахів характерні чайка, мартин сріблястий, норець, качка, чапля, бугай. У дельтах Дунаю, Дністра та Дніпра гніздяться гуска сіра, лебідь-шипун, пелікан. У заповідниках реакліматизовано оленя звичайного та бабака, акліматизовано оленя плямистого, ондатру, фазана.

В українських Карпатах водяться косуля, олень, свиня дика, білка, куниця, борсук, полівка, бурозубка. Трапляються лось, ведмідь, рись, дикий кіт. З птахів – глухар, тетерев, рябчик, дятел, шишкар, беркут, шуліка, сова, сапсан. Характерними плазунами є полоз, гадюка, мідянка, вуж, ящірка. З комах поширені короїди смерековий і буковий, непарний шовкопряд, букова плодожерка.

У Кримських горах водяться олень, косуля, куниця кам'яна, борсук, кажан, лісова миша, муфлон, білка-телеутка. Із птахів характерні гриф чорний і сип білоголовий, сойка чорноголова, мухоловка, синиця; із плазунів – геко́н кримський, полоз леопардовий, ящірки; із земноводних – тритон гребінчастий, ропуха, квакша. Серед комах багато середземноморських видів, з яких найбільш поширені восковик, ковалик, хрущ кримський, богомол кримський, цикади та ін.

Фауна Азовського моря й узбережжя Чорного моря має багато спільного, оскільки ці басейни сполучені Керченською протокою та між ними

відбуваються періодичні міграції риб багатьох видів. Однак помітні специфічні місцеві види. Для Азовського моря характерні оселедець керченський, пузанок, хамса, велика камбала, тюлька, бичок; для Чорного моря – осетер, білуга, севрюга, скумбрія, ставрида, кефаль, кільки, лосось чорноморський, оселедці дніпровський і дунайський, морський коник. У Чорному морі із ссавців живуть дельфіни трьох видів – звичайний, афаліна та пихтун, а також білочеревий тюлень.

З прісноводних риб найціннішим є лосось дунайський, верховодка, харіус, щука, язь, лин, лящ, судак, сом, окунь, карась, сазан, чихоня, тараня. У карпатських річках водяться форель і харіус, у великих водосховищах – цінні промислові риби: судак, лящ, сазан, акліматизувались білий амур і товстолобик.

До Червоної книги України занесено 85 видів рідкісних тварин, а також ті види, що знаходяться під загрозою зникнення.

Тваринний світ Кіровоградщини, незважаючи на значну господарську освоєність території області та фрагментацію природних біотопів, залишається відносно багатим. Із 413 видів наземних хребетних тварин, відомих для Дніпровсько-Бузького лісостепоного зоогеографічного району (ссавців – 65 видів, птахів – 324, плазунів – 13, амфібій – 11), на території Кіровоградщини виявлено 368 видів, в т. ч.: ссавців – 65, птахів – 279, плазунів – 13, амфібій – 11. Крім того, водойми області населяє 61 вид риб, з яких найбільш численними є представники ряду коропоподібних (35 видів).

Серед земноводних найбільш численні жаби озерна та ставкова, а також кумка червоночерева. На залісених територіях переважає жаба трав'яна, трапляються жаба гостроморда і квакша звичайна, рідкісна ропуха сіра, місцями звичайні часничниця і ропуха зелена.

З 13 видів плазунів, виявлених на території області, звичайною є ящірка прудка, місцями – ящірка зелена. До групи нечисленних видів відносяться вуж звичайний, ящірка живородна та черепаха болотяна. Інші види рідкісні та дуже рідкісні: до перших відносяться веретениця ламка, вуж водяний, мідянка, полоз жовточеревий та гадюка степова, а до других – полоз лісовий, який ще можливо зберігся по окремих лісових масивах.

Птахів, які є найбільш різноманітною у видовому відношенні та численною групою хребетних тварин Кіровоградщини, враховуючи особливості їх біології, можна поділити на 5 груп: осілі (42 види), перелітні (120), пролітні (64), що прилітають на зимівлю (13), залітні (40).

У видовому відношенні найбільшою групою птахів (142 види) є горобині, до якої відносяться горобці, шпаки, синиці, ластівки, щиглики, снігурі, а також гави, сороки та інші. Найбільший за розміром представник цієї групи – крук, а найменші – волове очко, корольок жовтоголовий і різні вівчарики, вага яких вимірюється грамами.

Друга за кількістю видів група (28 видів) – хижі птахи. Більшість із них належить до категорії рідкісних тварин. Звичайні представники цієї групи на Кіровоградщині – яструб великий, канюк звичайний, боривітер звичайний. До середини 80-их років ХХ століття в Чорному лісі гніздився орел-могильник.

Взимку на Кіровоградщині в помітній кількості з'являється канюк мохноногий, що прилітає з півночі Європи, який, як і канюк звичайний, полює на мишей та полівок. Разом із цим видом, але в значно меншій кількості, з півночі прилітає сокіл-дербник. Інші види хижих птахів, які мешкають на території Кіровоградської області, є малочисельними або рідкісними.

Третє місце за кількістю видів займають кулики (23 види). Це типові навколородні птахи. Більшість із них з'являються в межах Кіровоградщини під час сезонних міграцій, гніздуються звичайні чайка (чибіс), травник, веретенник великий і зуйок малий. Досить різноманітною групою птахів є також качині (21 вид), які належать до мешканців водно-болотного комплексу.

Найбільш численні представники групи: чирок-тріскунок, широконоска та чернь червоноголова, а під час сезонних міграцій – шилохвіст, свищ, гоголь, чернь, чубата. До нечисленних видів качиних слід віднести нерозня і чернь білооку. За кількістю видів виділяється також група пастушкових птахів (7 видів), з яких найбільш звичайні лиска, курочка водяна, згонич і пастушок. Місцями трапляється деркач – вид, що зникає в Європі і тому занесений до Європейського Червоного списку. Досить різноманітною групою є сови (9 видів). Звичайними можна вважати таких нічних мисливців, як сови сіра, вухата та болотяна і сич хатній. Інші види з цієї групи трапляються у незначній кількості, а пугач і сипуха – зникаючі та занесені до Червоної книги України. Останньою групою птахів, яка виділяється кількістю видів, є чаплі (7 видів). Найчастіше з представників цієї групи трапляються чаплі сіра та руда, квак, бугай і бугайчик.

Із ссавців найбільш багата на види група – гризуни (25 видів). Бобер річковий, найбільший за розміром представник цієї групи, має дуже цікаві особливості біології та поведінки. Бобри – талановиті будівельники, вони споруджують не тільки досить складні помешкання з розгалуженими норами (так звані "хатки"), а й складні гідрологічні споруди – греблі, за допомогою яких підтримують у водоймах рівень води, необхідний для забезпечення своїх життєвих потреб. На жаль, чисельність цих цінних і цікавих тварин залишається в області низькою. Чисельність різноманітних мишовидних гризунів, особливо тих, що мешкають на полях, висока. Ще одним яскравим представником цієї групи є ондатра – вид, завезений до нас з американського континенту; вперше на території області його випустили в Онуфріївському районі у 1948 році. Досить численна група ссавців – комахоїдні, з яких найбільш відомі їжак звичайний і кріт звичайний. Цікавим є той факт, що на початку ХХ сторіччя в басейні р. Тясмина траплялася хохуля, яка практично зникла на території України.

Хижі ссавці представлені в області вовком, лисицею звичайною, акліматизованим єнотовидним собакою, куницями ліською та кам'яною, тхорами чорним, степовим та перев'язкою, а також горностаєм і ласкою. Найбільший представник ссавців на Кіровоградщині – лось, а найменші – бурузубки та білозубки.

Дикі тварини розподіляються по території області дуже нерівномірно. В цілому, найбільш багаті фауністичні комплекси збереглися у придніпровській частині Кіровоградщини, вздовж долин річок, у балках та у великих лісових масивах центральних, південних та південно-східних районів. Біднішим є склад тварин освоєних людиною північних та північно-західних районів області.

У лісостеповій, рівнинній і дрібнопогорбованій частині Кіровоградщини, на значній площі якої переважають збіднені фауністичні комплекси агроценозів та населених пунктів, типові для лісостепу угруповання збереглися в широколистяних лісах, по нерозораних балках і в заплавах річок, де наявні лучні та водно-болотні біотопи.

У степовій частині, перерізаний ярами та балками, на більшій частині якої панують агроценози, дикі тварини туляться у заліснених та безлісних балках, для яких характерною є наявність гранітних нашарувань.

Інший форпост тварин у цій місцевості – заплави річок, де основні типи біотопів (луки, болота, заплавні водойми) знаходяться під впливом засолення.

Придніпровська частина області, на фауну якої, крім розорювання степових ділянок і вирубування деревно-чагарникової рослинності, значний вплив мало зарегулювання Дніпра та створення великих водосховищ, Кременчуцького та Дніпродзержинського, значною мірою зберегла притаманні їй фауністичні риси.

На сільгоспугіддях сформувалося досить своєрідне тваринне населення. У його складі практично відсутні рідкісні види-стенотопи. Основу фауністичних комплексів сільгоспугідь складають дуже пластичні в екологічному відношенні види. Вони не дуже вимогливі до умов існування та легко адаптуються до зміни місця мешкання. Із птахів характерними представниками цієї групи є вороніві: грак, гава та галка, чисельність яких різко збільшилася за останні десятиріччя, а також деякі види дрібних горобиних: горобець польовий, шпак звичайний, жайворонок польовий та деякі інші. В агроценозах мешкають як шкідливі, так і індиферентні та корисні комахи; серед останніх – жуки-туруни та сонечка, золотоочки, мухи-дзюрчалки, тахіни, їздці, запилювачі рослин – дикі бджолині та багато інших.

Специфічна також фауна населених пунктів Кіровоградщини. Її основу складають так звані синантропи – це види, екологічно залежні від людини, тому що використовують її помешкання та інші будівлі для розмноження або залежать від господарської діяльності людини. До синантропів належать пацюк сірий, миша хатня, лелека білий, ластівки сільська та міська, горобець хатній, муха домова та інші.

**Перелік видів фауни, що охороняються в регіоні
станом на 01.01.2015 року**

Таблиця 5.3.1.1

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	СМС	AEWA	EUROBATS	Європейський червоний список	МСОП
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Багатозв'яз гірський український (Polydesmus montanus)	*							
Борсук (Meles meles)		*						
Бистрянка російська (Alburnoides rossicus)	*							
Вечірниця велетенська (Nyctalus lasiopte)	*	*				*	*	
Вечірниця мала (Nyctalus leiseri)	*	*				*		
Вечірниця руда (Nyctalus noctula)	*							
Видра річкова (Lutra lutra)	*	*					*	
Вовчок садовий (Eliomys quercinus)		*						
Вухань звичайний (Plecotus auritus)	*							
Гадюка Нікольського, гадюка лісостепова (Vipera nikolskii)	*							
Горностаї (Mustela erminea)	*	*						
Голуб-синяк (Columba oenas)	*							
Кутора мала (Neomys anomalus Cabrera)		*						
Кажан пізній (Eptesicus serotinus)	*							
Кіт лісовий (Felis sylvestris)	*							
Клімена (Esperarge climene)	*							
Косар (Platalea leucorodia)	*							
Мишівка степова (Sicista subtilis)	*	*						
Ендроміс березовий (Endromis versicolora)	*							
Нічниця ставкова (Myotis dasycneme Boie)		*				*	*	
Перев'язка звичайна (Vormela peregusna)		*					*	
Тушканчик великий (Allactaga jaculus)	*							
Тхір степовий (Mustela eversmanni)	*	*						
Тхір лісовий (Mustela putorius)	*							
Ховрах європейський (Citellus citellus)		*						
Хом'ячок сірий (Cricetulus migratorius)	*							
Широковух європейський (Barbastella barbastella)	*	*				*		
Баклан малий (Phalacrocorax pygmaeus)		*			*		*	
Балабан (Falco cherrug Gray)	*	*			*			
Беркут (Aquila chrysaetos)		*			*			
Боривітер степовий (Falco naumanni)		*			*			
Вісянка чорноголова (Emberiza melano serpha)		*						
Гага звичайна (Somateria mollissima)								
Дерихвіст лучний (Glaucopis pratensis)		*			*			
Дерихвіст степовий (Glaucopis nordmanni)		*			*			
Дрохва (Otis tarda)		*			*		*	
Журавель сірий (Grus grus)		*			*			
Журавель степовий (Anthropoides vigro)		*			*			
Зміїд (Circus gallicus)		*			*			
Казарка червоноголова (Rufibrenta ruficollis)		*	*		*			
Канюк степовий (Buteo rufinus)		*			*			
Кроншнеп великий (Numenius arquata)		*			*			
Кроншнеп середній (Numenius phaeopus)		*			*			
Крохаль довгоносий (Mergus serrator)		*			*			
Кулик-сорока (Haematopus ostralegus)	*	*			*			
Лебідь малий (Cygnus bewickii Yarrel)		*			*			

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Лежень (<i>Burhinus oediceus</i>)		*			*			
Лелека чорний (<i>Ciconia nigra</i>)		*	*		*			
Лунь польовий (<i>Circus cyaneus</i>)	*	*			*			
Лунь степовий (<i>Circus macrourus</i>)		*			*			
Могильник (<i>Aquila heliaca</i> Savigny)	*	*	*		*			
Огар (<i>Haliaeetus albicilla</i>)	*	*			*			
Орел степовий (<i>Aquila rapax</i>)		*			*			
Орлан-білохвіст (<i>Haliaeetus albicilla</i>)		*			*			
Орел-карлик (<i>Hieraetus pennatus</i>)	*	*			*			
Підорлик великий (<i>Aquila clanga</i>)		*			*			
Підорлик малий (<i>Aquila pomarina</i>)	*							
Поручайник (<i>Tringa stagnatilis</i>)		*			*			
Пугач (<i>Bubo bubo</i>)		*						
Реготун чорноголовий (<i>Larus ichthyaetus</i>)		*						
Райдужниця велика (<i>Apatura iris</i>)	*							
Сатир залізний (<i>Hipparchia statilinus</i>)	*							
Сатурнія велика (<i>Saturnia pyri</i>)	*							
Савка (<i>Oxyura leucoccephala</i>)		*			*		*	
Сипуха (<i>Tyto alba</i>)	*	*						
Сиворакша (<i>Coracias garrulus</i>)	*							
Сліпак подільський (<i>Spalax zemni</i>)	*							
Скопа (<i>Pandion haliaetus</i>)	*	*			*			
Сапсан (<i>Falco peregrinus</i>)	*	*			*			
Сорокопуд сірий (<i>Lanius excubitor</i>)		*						
Сорокопуд червоноголовий (<i>Lanius senator</i>)		*						
Ходуличник (<i>Himantopus himantopus</i>)		*			*			
Хохітва (<i>Tetrao tetrao</i>)		*			*			
Чернь білоока (<i>Aythya nyroca</i>)		*			*			
Шпак рожевий (<i>Sturnus roseus</i>)		*						
Шуліка рудий (<i>Milvus milvus</i>)		*			*		*	
Шуліка чорний (<i>Milvus migrans</i>)	*							
Ялець звичайний (<i>Leuciscus leuciscus</i>)	*							
Судак волзький, Берш (<i>Sander volgensis</i>)	*							
Турун Ештрайхера (<i>Carabus estreicheri</i>)	*							
Гадюка степова східна (<i>Vipera ursinii renardi</i>)	*	*						
Мідянка (<i>Coronella austriaca</i>)	*	*						
Полоз жовточеревий (<i>Coluber jugularis</i>)	*							
Полоз лісовий (<i>Elaphe longissima</i>)	*	*						
Бджола-тесляр звичайна (<i>Xylocopa valga</i>)	*							
Бражник дубовий (<i>Marumba quercus</i>)	*							
Бражник мертва голова (<i>Acherontia atropos</i>)	*							
Бражник Прозерпіна (<i>Proserpinus Proserpina</i>)	*	*					*	
Бражник скабіозовий (<i>Hemaris tityus</i>)	*							
Ванесса чорно-руда (<i>Nymphalis xanthomelus</i>)								
Ведмедиця Гера (<i>Callimorpha quadripunctaria</i>)								
Ведмедиця-хазяйка (<i>Callimorpha dominula</i>)								
Вусач великий дубовий західний (<i>Cerambyx cerdo cerdo</i>)	*	*					*	
Вусач земляний хрестоносець (<i>Dorcadion equestre</i>)	*							
Вусач мускусний (<i>Aromia moschata</i>)	*							
Вусач червонокрил Келлера (<i>Purpuricenus kaehleri</i>)	*							
Джміль вірменський (<i>Bombus armeniacus</i>)	*							

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Джміль глинистий (<i>Bombus argillaceus</i>)	*							
Джміль-лезус (<i>Bombus laesus</i>)	*							
Джміль моховий (<i>Bombus muscorum</i>)	*							
Джміль пахучий (<i>Bombus fragrans</i>)	*							
Джміль пластинчастозубий (<i>Bombus serratiscapa</i>)								
Джміль незвичайний (<i>Bombus paradoxus</i>)							*	
Джміль червонуватий (<i>Bombus ruderatus</i>)								
Джміль яскравий (<i>Bombus ponorum</i>)								
Дозорець-імператор (<i>Anax imperator</i> Leach)	*							
Жук-олень (<i>Lucanus cervus</i>)	*	*						
Жук-самітник (<i>Osmoderma eremita</i>)	*	*					*	
Коник-пилохвіст український (<i>Poecilimon schmidti</i>)								
Совка сокиркова (<i>Periphanes delphinii</i>)	*							
Стафілін волохатий (<i>Emus hirtus</i>)	*							
Стрічкарка блакитна (<i>Catocala fraxini</i>)	*							
Стрічкарка орденська малинова (<i>Catocala sponsa</i>)	*							
Кошеніль польська (<i>Porpyrophora polonica</i>)	*							
Красотіл пахучий (<i>Calosoma sycophanta</i>)	*						*	
Красуня-діва (<i>Calopteryx virgo</i>)								
Ксилокопа фіолетова (бджола-гесляр фіолетова) (<i>Xylocopa violacea</i>)	*							
Ктир гігантський (<i>Satanas gigas</i>)								
Лилик двоколірний (<i>Vespertilio murinus</i>)	*							
Ктир шершенеподібний (<i>Asilus crabroniformis</i>)	*							
Махаон (<i>Papilio machaon</i>)	*							
Мегахіла округла (<i>Megachile rotundata</i>)								
Мелітурга булаво вуса (<i>Melitturga clavicornis</i>)	*							
Мнемозина (<i>Parnassius mnemosyne</i>)	*							
Мінога українська (<i>Eudontomyzon mariae</i>)	*							
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)	*							
Нетопир Натузійуса (<i>Pipistrellus nathusii</i>)	*							
Нічниця водяна (<i>Myotis daubentonii</i>)	*							
Норка європейська (<i>Mustela lutreola</i>)	*							
Осетер російський (<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>)	*							
Пістрянка весела (<i>Lygaena laeta</i>)								
Подалірій (<i>Iphiclides podalirius</i>)	*							
Поліксена (<i>Zerynthia polyxena</i>)	*	*					*	
Рофітоїдес сірий (<i>Rhopitoides canus</i>)								
Сатурнія мала (<i>Eudia ravonia</i>)	*							
Сатурнія руда (<i>Agria tau</i>)	*							
Синявець-мелеагр (<i>Polyommatus daphnis</i>)								
Скарабей священний (<i>Scarabaeus sacer</i>)								
Сколія-гігант (<i>Scolia maculata</i>)								
Сколія степова (<i>Scolia hirta</i>)								
Стрічкарка тополева (<i>Limenitis populi</i>)								
Усього	83	63	3	-	35	4	14	-

5.3.2. Стан і ведення мисливського та рибного господарств

Відповідно до Закону України “Про мисливське господарство та полювання” мисливське господарство – це сфера суспільного виробництва, основними завданнями якого є охорона, регулювання чисельності диких тварин, використання та відтворення мисливських тварин, надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання, розвиток мисливського собаківництва. Ведення мисливського господарства полягає у забезпеченні організаційно-господарської системи раціонального природокористування, що сприяє добуванню диких звірів, птахів та риби з метою здобуття максимальної кількості мисливської продукції за підтримки на оптимальному для популяції рівні чисельності тварин.

Полювання на диких тварин завжди було та залишається одним із важливих традиційних видів природокористування в Україні взагалі і на Кіровоградщині зокрема. В історичні часи територія сучасної Кіровоградської області була надзвичайно багата на всяку дичину, що пояснюється її природним різноманіттям та практично повною відсутністю корінного населення протягом XII-XVIII століть. Територія Кіровоградщини, в першу чергу її східна частина, навіть у XVIII столітті, яке характеризується значним збідненням фауни України, визнавалася зоною звіропромислової експлуатації. У 1919 році була прийнята постанова Ради Народних Комісарів “Про строки полювання і право на мисливську зброю”, а за рік, у червні 1920 року, урядом видається декрет “Про мисливство”. Мисливське господарство визнається важливою галуззю, до створення її наукових основ залучаються провідні науковці – зоологи й економісти.

З метою зміцнення мисливського господарства України у 1947 році було створено ряд відомчих і спортивних об'єднань мисливців. Мисливські угіддя почали закріплювати за колективами для організації приписних і державних мисливських господарств. Ведення мисливського господарства на території області здійснює 31 користувач мисливських угідь, з яких: 24 організації УТМР, 5 державних лісгосподарських підприємств, товариство “Динамо”, товариство “Сапсан”. Станом на 01 січня 2015 року площа мисливських угідь Кіровоградської області становить 1960,1 тис. га., з них надано у користування організаціям згідно з таблицею 5.3.2.1:

Таблиця 5.3.2.1

Користувач	Площа мисливських угідь, надана в користування, тис. га.
Підприємства лісового господарства	47,6
УТМР	1866,0
Товариство “Динамо”	15,0
Товариство “Сапсан”	32,5

Станом на 01 січня 2015 року на Кіровоградщині зареєстровано 20195 мисливців, з яких контрольні картки обліку добутої дичини та порушень правил полювання в 2014 році отримали 8153 особи, серед них 432 особи

склали екзамени в минулому році й отримали посвідчення мисливця. Боротьба з дикими шкідливими хижаками – одне з найболючіших питань у веденні мисливського господарства. Працівники УТМР та районні мисливствознавці за участю мисливців, яким небайдужа доля мисливського господарства, в 2014 році відстріляли: вовків – 32, лисиць – 1426, інших хижаків – 2584 голови.

Нині мисливська фауна Кіровоградщини нараховує понад 70 видів, з яких основними, найбільш важливими в практичному відношенні, є олень благородний, олень плямистий, кабан, козуля європейська, заєць-русак. Чисельність найпоширеніших мисливських видів наведена в таблицях 5.3.2.2 – 5.3.2.4:

Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин (голів)

Таблиця 5.3.2.2

Види мисливських тварин	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
1	2	3	4	5
Кабан	919	1047	1169	1141
Козуля	5844	5880	5918	6009
Олень	92	332	287	214
Заєць-русак	81990	77450	78771	78923

Добування основних видів мисливських тварин (голів)

Таблиця 5.3.2.3

Рік	Види мисливських тварин	Затверджений ліміт добування	Видано ліцензій	Добуто	Не використано ліцензій	Причина невикористання
2012	Кабан	139	119	90	29	Несприятливі погодні умови, відсутність навичок стрільби кулею
	Козуля	144	124	109	15	
	Олень	18	18	8	10	
2013	Кабан	144	144	142	2	Несприятливі погодні умови, відсутність навичок стрільби кулею
	Козуля	130	130	118	12	
	Олень	9	9	9	0	
2014	Кабан	166	166	147	19	Несприятливі погодні умови, відсутність навичок стрільби кулею
	Козуля	134	134	125	9	
	Олень	9	9	9	0	

Кількість виявлених фактів браконьєрства

Таблиця 5.3.2.4

Виявлено фактів браконьєрства, од.	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Тваринний світ			
Держлісгосп	97	106	117
УТМР			
ТВМР			
Держекоінспекція	21	7	11
Всього:	118	113	128
Рибні ресурси			
Кіровоградрибохорона	2024	2025	1283
Держекоінспекція	56	74	49
Всього:	2080	2099	1332
Разом:	2198	2212	1460

На підконтрольній Кіровоградрибохороні території розташовані Кременчуцьке водосховище, загальною площею 208185 га, та Дніпродзержинське водосховище, загальною площею 56,7 га. Загальна протяжність берегової лінії Кременчуцького водосховища становить 100,1 км, Дніпродзержинського – 39,0 км.

У Кіровоградській області налічується 85 водосховищ, з яких 3 побудовані на середніх річках: Інгул, Інгулець та Велика Вись і 82 – на малих річках та струмках. Водосховища у Кіровоградській області побудовані для риборозведення, зрошення та зволоження сільгоспугідь, забезпечення роботи гідроелектростанцій тощо. Багато водосховищ мають комплексне призначення. За площею водної поверхні й об'ємом води водосховища в області порівняно невеликі.

Станом на 01 січня 2015 року в області налічується 2891 ставок, загальною площею водної поверхні 17230 га. Кількісно переважають невеликі та середні ставки з площею водної поверхні до 10 га та повним об'ємом 150-200 тис.м³. Більших ставок відносно небагато – близько 10 % від їх загального числа, у т. ч. великих, з об'ємом води понад 500 тис.м³, – 20.

Протягом року Кіровоградрибохороною проводився постійний контроль за діяльністю рибодобувних організацій на водосховищах, особлива увага приділялась забороненим для промислу ділянкам водосховища – заказникам, режимним зонам і магістральним каналам тощо. В кінці літньо-осіннього періоду було визначено та затверджено перелік зимувальних ям на водосховищах із заборонаю будь-якого рибальства в зимовий період та організований постійний контроль за ними.

Відповідно до наказу Державного агентства рибного господарства України № 105 від 12 липня 2011 року Кіровоградрибоохороні визначено внутрішні рибогосподарські водні об'єкти, Кременчуцьке та Дніпродзержинське водосховища в межах адміністративних територій Кіровоградської області.

У відповідності до наказу Міністерства аграрної політики України та Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 11 листопада 2005 р. № 623/404 “Про затвердження Інструкції про порядок

спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів” усім користувачам видана відповідна документація на право проведення промислу. Промисел водних живих ресурсів проводився на водосховищах без закріплення за користувачами окремих промислових ділянок. За звітний період користувачами виловлено по Кременчуцькому водосховищу 632,58 тонн риби, по Дніпродзержинському водосховищу 307,60 тонн риби.

Згідно з “Режимом промислового рибальства в дніпровських водосховищах у 2014 році”, рибодобувний промисел на Кременчуцькому та Дніпродзержинському водосховищах у 2014 році проводився відповідно до квот, виділених рибодобувним організаціям у межах лімітів, визначених для вилучення. Згідно з “Режимом”, оптимальна кількість сіток, задіяних на промислі на Кременчуцькому водосховищі, становила 2855 шт.

Динаміка вилову риби

Таблиця 5.3.2.5

Рік	Назва водного об'єкту	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
1	2	3	4
2012	Кременчуцьке водосховище	718,23	677,11
	Дніпродзержинське водосховище	147,55	237,07
	Разом:	865,78	914,18
2013	Кременчуцьке водосховище	627,50	524,04
	Дніпродзержинське водосховище	177,05	274,43
	Разом:	804,55	798,47
2014	Кременчуцьке водосховище	691,70	632,58
	Дніпродзержинське водосховище	193,05	307,60
	Разом:	884,75	940,18

5.3.3. Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

Степові території Кіровоградщини та популяції диких тварин внаслідок розорювання великих площ зазнали значних змін. На початку XIX століття на території області були винищені та витіснені з неї на південь такі типові степові види тварин, як сайгак та байбак, скоротилась чисельність дрохви, хохітви, степового орла та степового журавля. Нині типові для степових територій види тварин трапляються по ярах та балках, де збереглась степова рослинність.

На незайманих ділянках серед степової рослинності зустрічаються тхір степовий, перев'язка та тушканчик великий, жайворонок степовий і малий, вівсянка велика та садова, боривітер степовий. Численним є перепел. На ділянках

балок і річкових схилах трапляються гадюка степова, полоз жовточеревний. Рідко і лише під час перельотів на степових ділянках зустрічаються орел степовий, лунь степовий, дрохва. Фауністичний склад різних типів лісів і лісових насаджень Кіровоградщини порівняно багатший. Ліси населяють різноманітні хижі птахи, з яких найбільш численний яструб великий.

Можна зустріти чимало червонокнижних метеликів: махаон, подалірій, мнемозима, ванесса чорно-руда, синявець-мелеагр, бражник дубовий, скабіозовий, прозерпіна. На лісових галявинах можна побачити сатурній. У мішаних і листяних лісах мешкають стрічкарки.

Особливим різноманіттям і високими кількісними показниками відрізняється населення тварин водно-болотних угідь, які представлені дніпровськими водосховищами, численними ставками та досить розгалуженою системою річок. Із рідкісних ссавців у Придніпровській частині області трапляються видра річкова, горностай, можливо ще збереглась норка європейська, ондатра, бобр.

Водно-болотні птахи представлені різними видами чапель, качок, куликів, частушкових, мартинів, деякими видами горобиних. Із чапель – біла та мала біла, на дніпровських островах зустрічається баклан великий, рідкісний мартин-реготун чорноголовий, мартин сріблястий та звичайний, крячок річковий та малий. У заплавах річок, які заросли болотним високотрав'ям, є різноманітні очеретянки, кобилочки, качки, шугайчики, болотні луні, лебеді-шипуні.

Однією з найактуальніших природоохоронних проблем нашої області є збереження генофонду тваринного світу, чисельність і видовий склад якого постійно зменшується. Особливу роль для його охорони відіграють природно-заповідні території, на яких проводиться вивчення, дослідження та охорона фауни області.

Для збереження дикорослих видів Європи, був складений та у 1991-1992 роках вийшов у світ Європейський Червоний список рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення. До списку занесено 60 видів ссавців, 28 видів птахів, 37 видів рептилій, 19 видів амфібій, 38 видів прісноводних риб, 238 видів безхребетних і 4500 видів вищих рослин.

На території області зустрічаються 5 видів ссавців, 10 видів птахів і 8 видів комах, занесених до Європейського Червоного списку, які знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі. Із 115 видів хребетних тварин, занесених до Червоної книги України, в межах Кіровоградщини зустрічаються 114, у т. ч. 61 вид ссавців, 43 – птахів, 4 – плазунів.

На території більшості країн Європи вовк і сліпак звичайний опинились на межі зникнення, в той час як на території Кіровоградщини вони не є рідкісними та можуть завдавати відчутної шкоди господарству людини. До Європейського Червоного списку включено такі види: нічниця ставкова, вечірниця велетенська, сліпак звичайний, видра річкова, перев'язка звичайна.

Охорона та відтворення тваринного світу

Таблиця 5.3.3.1

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	СМС	AEWA	EUROBATS	Європейський червоний список	МСОП
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Багатозв'яз гірський український (Polydesmus montanus)	*							
Борсук (Meles meles)		*						
Бистрянка російська (Alburnoides rossicus)	*							
Вечірниця велетенська (Nyctalus lasiopte)	*	*				*	*	
Вечірниця мала (Nyctalus leiseri)	*	*				*		
Вечірниця руда (Nyctalus noctula)	*							
Видра річкова (Lutra lutra)	*	*					*	
Вовчок садовий (Eliomys quercinus)		*						
Вухань звичайний (Plecotus auritus)	*							
Гадюка Нікольського, гадюка лісостепова (Vipera nikolskii)	*							
Горностай (Mustela erminea)	*	*						
Голуб-синяк (Columba oenas)	*							
Кутора мала (Neomys anomalus Cabrera)		*						
Кажан пізній (Eptesicus serotinus)	*							
Кіт лісовий (Felis sylvestris)	*							
Клімена (Esperarge climene)	*							
Косар (Platalea leucorodia)	*							
Мишівка степова (Sicista subtilis)	*	*						
Ендроміс березовий (Endromis versicolora)	*							
Нічниця ставкова (Myotis dasycneme Boie)		*				*	*	
Перев'язка звичайна (Vormela peregusna)		*					*	
Тушканчик великий (Allactaga jaculus)	*							
Тхір степовий (Mustela eversmanni)	*	*						
Тхір лісовий (Mustela putorius)	*							
Ховрах європейський (Citellus citellus)		*						
Хом'ячок сірий (Cricetulus migratorius)	*							
Широковух європейський (Barbastella barbastella)	*	*				*		
Баклан малий (Phalacrocorax pygmaeus)		*			*		*	
Балабан (Falco cherrug Gray)	*	*			*			
Беркут (Aquila chrysaetos)		*			*			
Боривітер степовий (Falco naumanni)		*			*			
Вівсянка чорноголова (Emberiza melanocephala)		*						
Гага звичайна (Somateria mollissima)								
Дерихвіст лучний (Glareola pratincola)		*			*			
Дерихвіст степовий (Glareola nordmanni)		*			*			
Дрохва (Otis tarda)		*			*		*	
Журавель сірий (Grus grus)		*			*			
Журавель степовий (Anthropoides vigro)		*			*			
Змієїд (Circetus gallicus)		*			*			
Казарка червоно вола (Rufibrenta ruficollis)		*	*		*			

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Канюк степовий (<i>Buteo rufinus</i>)		*			*			
Кроншнеп великий (<i>Numenius arquata</i>)		*			*			
Кроншнеп середній (<i>Numenius phaeopus</i>)		*			*			
Крохаль довгоносий (<i>Mergus serrator</i>)		*			*			
Кулик-сорока (<i>Haematopus ostralegus</i>)	*	*			*			
Лебідь малий (<i>Cygnus bewickii</i> Yarrel)		*			*			
Лежень (<i>Burhinus oedicemus</i>)		*			*			
Лелека чорний (<i>Ciconia nigra</i>)		*	*		*			
Лунь польовий (<i>Circus cyaneus</i>)	*	*			*			
Лунь степовий (<i>Circus macrourus</i>)		*			*			
Могильник (<i>Aquila heliaca</i> Savigny)	*	*	*		*			
Огар (<i>Haliaeetus albicilla</i>)	*	*			*			
Орел степовий (<i>Aquila rapax</i>)		*			*			
Орлан-білохвіст (<i>Haliaeetus albicilla</i>)		*			*			
Орел-карлик (<i>Hieraetus pennatus</i>)	*	*			*			
Підорлик великий (<i>Aquila clanga</i>)		*			*			
Підорлик малий (<i>Aquila pomarina</i>)	*							
Поручайник (<i>Tringa stagnatilis</i>)		*			*			
Пугач (<i>Bubo bubo</i>)		*						
Реготун чорноголовий (<i>Larus ichthyaetus</i>)		*						
Райдужниця велика (<i>Apatura iris</i>)	*							
Сатир залізний (<i>Hipparchia statilinus</i>)	*							
Сатурнія велика (<i>Saturnia pyri</i>)	*							
Савка (<i>Oxyura leucocephala</i>)		*			*		*	
Сипуха (<i>Tyto alba</i>)	*	*						
Сиворакша (<i>Coracias garrulus</i>)	*							
Сліпак подільський (<i>Spalax zemni</i>)	*							
Скопа (<i>Pandion haliaetus</i>)	*	*			*			
Сапсан (<i>Falco peregrinus</i>)	*	*			*			
Сорокопуд сирій (<i>Lanius excubitor</i>)		*						
Сорокопуд червоноголовий (<i>Lanius senator</i>)		*						
Ходуличник (<i>Himantopus himantopus</i>)		*			*			
Хохітва (<i>Tetrao tetrao</i>)		*			*			
Чернь білоока (<i>Aythya nyroca</i>)		*			*			
Шпак рожевий (<i>Sturnus roseus</i>)		*						
Шуліка рудий (<i>Milvus milvus</i>)		*			*		*	
Шуліка чорний (<i>Milvus migrans</i>)	*							
Ялець звичайний (<i>Leuciscus leuciscus</i>)	*							
Судак волзький, Берш (<i>Sander volgensis</i>)	*							
Турун Ештрайхера (<i>Carabus estreicheri</i>)	*							
Гадюка степова східна (<i>Vipera ursinii renardi</i>)	*	*						
Мідянка (<i>Coronella austriaca</i>)	*	*						
Полоз жовточеревий (<i>Coluber jugularis</i>)	*							
Полоз лісовий (<i>Elaphe longissima</i>)	*	*						
Бджола-тесляр звичайна (<i>Xylocopa valga</i>)	*							
Бражник дубовий (<i>Marumba quercus</i>)	*							
Бражник мертва голова (<i>Acherontia atropos</i>)	*							
Бражник Прозерпіна (<i>Proserpinus Proserpina</i>)	*	*					*	
Бражник скабіозовий (<i>Hemaris tityus</i>)	*							

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ванесса чорно-руда (<i>Nymphalis xanthomelus</i>)								
Ведмедиця Гера (<i>Callimorpha quadripunctaria</i>)								
Ведмедиця-хазяйка (<i>Callimorpha dominula</i>)								
Вусач великий дубовий західний (<i>Cerambyx cerdo cerdo</i>)	*	*					*	
Вусач земляний хрестоносець (<i>Dorcadion equestre</i>)	*							
Вусач мускусний (<i>Aromia moschata</i>)	*							
Вусач червонокрил Келлера (<i>Purpuricenus kaehlerii</i>)	*							
Джміль вірменський (<i>Bombus armeniacus</i>)	*							
Джміль глинистий (<i>Bombus argillaceus</i>)	*							
Джміль-лезус (<i>Bombus laesus</i>)	*							
Джміль моховий (<i>Bombus muscorum</i>)	*							
Джміль пахучий (<i>Bombus fragrans</i>)	*							
Джміль пластинчастозубий (<i>Bombus serrisquama</i>)								
Джміль незвичайний (<i>Bombus paradoxus</i>)							*	
Джміль червонуватий (<i>Bombus ruderatus</i>)								
Джміль яскравий (<i>Bombus ponorum</i>)								
Дозорець-імператор (<i>Anax imperator Leach</i>)	*							
Жук-олень (<i>Lucanus cervus</i>)	*	*						
Жук-самітник (<i>Osmoderma eremita</i>)	*	*					*	
Коник-пилохвіст український (<i>Poecilimon schmidti</i>)								
Совка сокиркова (<i>Periphanes delphinii</i>)	*							
Стафілін волохатий (<i>Emus hirtus</i>)	*							
Стрічкарка блакитна (<i>Catocala fraxini</i>)	*							
Стрічкарка орденська малинова (<i>Catocala sponsa</i>)	*							
Кошеніль польська (<i>Porpyrophora polonica</i>)	*							
Красотіл пахучий (<i>Calosoma sycophanta</i>)	*						*	
Красуня-діва (<i>Calopteryx virgo</i>)								
Ксилокопа фіолетова (бджола-гесляр фіолетова) (<i>Xylосora violacea</i>)	*							
Ктир гігантський (<i>Satanas gigas</i>)								
Лилик двоколірний (<i>Vespertilio murinus</i>)	*							
Ктир шершнеподібний (<i>Asilus scabroniformis</i>)	*							
Махаон (<i>Papilio machaon</i>)	*							
Мегахіла округла (<i>Megachile rotundata</i>)								
Мелітурга булаво вуса (<i>Melitturga clavicornis</i>)	*							
Мнемозина (<i>Parnassius mnemosyne</i>)	*							
Мінога українська (<i>Eudontomyzon mariae</i>)	*							
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)	*							
Нетопир Натузійуса (<i>Pipistrellus nathusii</i>)	*							
Нічниця водяна (<i>Myotis daubentonii</i>)	*							
Норка європейська (<i>Mustela lutreola</i>)	*							
Осетер російський (<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>)	*							

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Пістрянка весела (<i>Lygaena laeta</i>)								
Подалірій (<i>Iphiclides podalirius</i>)	*							
Поліксена (<i>Zerynthia polyxena</i>)	*	*					*	
Рофітоїдес сірий (<i>Rhopitoides canus</i>)								
Сатурнія мала (<i>Eudia pavonia</i>)	*							
Сатурнія руда (<i>Aglia tau</i>)	*							
Синявець-мелеагр (<i>Polyommatus daphnis</i>)								
Скарабей священний (<i>Scarabaeus sacer</i>)								
Сколія-гігант (<i>Scolia maculata</i>)								
Сколія степова (<i>Scolia hirta</i>)								
Стрічкарка тополева (<i>Limenitis populi</i>)								
Усього	83	63	3	-	35	4	14	-

5.3.4. Інвазивні види тварин

Інвазивні (чужорідні) види – це тварини, хвороботворні мікроорганізми й інші організми, які не є притаманними до певної екосистеми і можуть завдати економічного, екологічного збитку або шкідливо впливати на здоров'я людини. Зокрема вони негативно впливають на біологічну варіативність, включаючи зниження чисельності або усунення місцевих видів через конкуренцію, хижацтво або передачу хвороботворних мікроорганізмів і шляхом руйнування місцевих екосистем і порушення їх функціонування.

Інвазивні чужорідні види, представлені або поширені поза їх природними місцями існування, вплинули на біорізноманіття майже кожної типової екосистеми на Землі, є однією з найбільших загроз біологічній варіативності. Поширення чужорідних видів, які можуть негативно вплинути на екосистеми, місцеві види або здоров'я населення, у природних екосистемах викликає істотний дисбаланс у біоценозах.

Основними причинами зміни біотичних компонентів є знищення та деградація природних середовищ існування, фрагментація ландшафтів, екологічно незбалансоване, виснажливе використання компонентів біорізноманіття, поширення чужорідних видів у природні екосистеми, розповсюдження хвороб, шкідників і паразитів, забруднення довкілля в результаті промислової та сільськогосподарської діяльності.

На відміну від більшості забруднюючих речовин антропогенного походження, які в природних екосистемах у процесі самоочищення зазвичай руйнуються і вміст яких піддається ефективному контролю з боку людини, чужорідні організми, що успішно заселилися, можуть розмножуватися та поширюватися в навколишньому середовищі, викликаючи біологічні перешкоди, порушуючи структуру біотичних угруповань часто з непередбачуваними та необоротними наслідками.

Вселення чужорідних видів може сприяти погіршенню якості води, поширенню паразитів і хвороб, у т. ч. небезпечних для людини. Збитки від вселення деяких інвазивних чужорідних видів тварин у низці випадків можуть обчислюватися значними економічними витратами. Це обумовлює особливу

небезпеку біологічного забруднення та визначає специфіку заходів боротьби, які повинні носити переважно превентивний характер (Рішення VI/23 COP6 по Конвенції з захисту біорізноманіття, Гаага, 2002 рік). У той же час ефективно контролювати інвазивних тварин не вдається через відсутність системи моніторингу біорізноманіття, тому ця проблема стала дуже важливою в плані забезпечення екологічної безпеки області.

З інвазивних видів тварин на території Кіровоградської області зустрічаються: олень плямистий, лань європейська, ондатра, єнотоподібний собака, американський білий метелик.

5.3.5. Заходи щодо збереження тваринного світу

Законом України "Про тваринний світ" передбачено, що охорона тваринного світу включає систему правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення та використання об'єктів тваринного світу, та забезпечується шляхом:

- встановлення правил та науково обґрунтованих норм охорони, раціонального використання і відтворення об'єктів тваринного світу;

- встановлення заборони та обмежень при використанні об'єктів тваринного світу;

- охорони від самовільного використання та інших порушень встановленого законодавством порядку використання об'єктів тваринного світу;

- охорони середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин;

- запобігання загибелі тварин під час здійснення виробничих процесів;

- формування екологічної мережі, створення державних заповідників, заказників і визначення інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;

- встановлення особливого режиму охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України і до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні на території АРК, областей, міст Києва та Севастополя;

- розроблення і впровадження програм (планів дій) щодо збереження та відтворення видів диких тварин, які перебувають під загрозою зникнення;

- розведення в неволі рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин, створення центрів та банків для зберігання генетичного матеріалу;

- встановлення науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу та вимог щодо засобів їхнього добування;

- регулювання вилучення тварин із природного середовища для зоологічних колекцій;

- надання допомоги тваринам у разі захворювання, загрози їхньої загибелі під час стихійного лиха і внаслідок надзвичайних екологічних ситуацій;

- організації наукових досліджень, спрямованих на обґрунтування заходів щодо охорони тваринного світу;

виховання громадян у дусі гуманного ставлення до тварин;
пропаганди важливості охорони тваринного світу;
здійснення контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу;
проведення заходів екологічної безпеки;
запобігання проникненню в природне середовище України чужорідних видів диких тварин та здійснення заходів щодо недопущення негативних наслідків у разі їхнього випадкового проникнення;
створення системи державного обліку, кадастру та моніторингу тваринного світу;
урахування питань охорони тваринного світу під час встановлення екологічних нормативів та здійснення господарської діяльності;
регулювання вивезення за митний кордон України об'єктів тваринного світу;
стимулювання діяльності, спрямованої на охорону, раціональне використання і відтворення тваринного світу;
проведення відповідно до законодавства інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів тваринного світу.

З метою збереження та відтворення тварин, здійснення окремих видів використання об'єктів тваринного світу, а також вилучення з природного середовища тварин може бути обмежене або повністю заборонене на певній території чи на певні строки.

Підприємства, установи, організації і громадяни при здійсненні будь-якої діяльності, що впливає або може вплинути на стан тваринного світу, зобов'язані забезпечувати охорону середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин. Під час розміщення, проектування та забудови населених пунктів, підприємств, споруд та інших об'єктів, удосконалення існуючих і впровадження нових технологічних процесів, введення в господарський обіг цілинних земель, заболочених, прибережних і зайнятих чагарниками територій, меліорації земель, здійснення лісових користувань і лісгосподарських заходів, проведення геологорозвідувальних робіт, видобування корисних копалин, визначення місць випасання та прогону свійських тварин, розроблення туристичних маршрутів і організації місць відпочинку населення повинні передбачатися та здійснюватися заходи щодо збереження середовища існування та умов розмноження тварин, забезпечення недоторканості ділянок, які становлять особливу цінність для збереження тваринного світу.

Під час розміщення, проектування та будівництва залізничних, шосейних, трубопровідних та інших транспортних магістралей, ліній електропередач і зв'язку, а також каналів, гребель та інших гідротехнічних споруд повинні розроблятися та здійснюватися заходи, які забезпечували б збереження шляхів міграції тварин. Введення в експлуатацію об'єктів і застосування технологій без забезпечення їх засобами захисту тварин та середовища їхнього існування забороняються. Проведення вибухових та інших робіт, які є джерелом підвищеного шуму, в місцях розмноження тварин обмежується законодавством.

Випалювання сухої рослинності або її залишків допускається лише в разі господарської необхідності за відповідним дозволом територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, а на території АРК – органу виконавчої влади АРК з питань екології та природних ресурсів.

З метою збереження та поліпшення екологічного стану окремих територій, визначених в установленому законом порядку такими, що мають особливу цінність як середовище існування рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, і цінних видів тварин, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів може розробляти і запроваджувати для цих територій більш суворі екологічні нормативи, ніж ті, що встановлені для всієї території України.

Експлуатація гідротехнічних та інших споруд на водних об'єктах, встановлення гідрологічного режиму і режиму водоспоживання та інша діяльність, що впливає чи може вплинути на стан середовища існування диких тварин, повинна здійснюватися з урахуванням вимог охорони тваринного світу, інтересів рибного та мисливського господарств.

Гідромеліоративні роботи та промислове рибальство у місцях, які за рішенням спеціально уповноважених органів виконавчої влади, що здійснюють управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, визначені як такі, що мають особливе значення для перебування водно-болотних птахів та напівводних ссавців (бобри, хохулі тощо), здійснюються за погодженням зі спеціально уповноваженими органами виконавчої влади з питань мисливського господарства та полювання і рибного господарства, а на території АРК – з органом виконавчої влади АРК з питань мисливського господарства та полювання.

Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані вживати заходів для запобігання загибелі тварин під час здійснення виробничих процесів, у тому числі зберігання, транспортування, застосування небезпечних для тварин препаратів, хімічних речовин та сполук, складування, знищення, захоронення промислових і побутових відходів, проведення сільськогосподарських, лісогосподарських, лісозаготівельних та інших робіт, а також під час експлуатації електричної мережі та транспортних засобів.

У ході проведення екологічної експертизи діючих об'єктів, проектів будівництва та реконструкції підприємств, споруд та інших об'єктів, впровадження нової техніки, технології, матеріалів і речовин обов'язково враховується їхній вплив на стан тваринного світу, середовище існування, шляхи міграції та умови розмноження тварин.

Рідкісні та такі, що перебувають під загрозою зникнення в природних умовах на території України, види тварин підлягають особливій охороні і заносяться до Червоної книги України. Законом України "Про Червону книгу" регулюються відносини, пов'язані з її веденням, охороною, використанням та відтворенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів

тваринного і рослинного світу, занесених до неї з метою попередження зникнення таких видів із природи, забезпечення збереження їхнього генофонду.

Червона книга України є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їхнього збереження і відтворення. Рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України, підлягають державному обліку.

Про кожний рідкісний і такий, що перебуває під загрозою зникнення, вид тваринного і рослинного світу, занесений до Червоної книги України, зазначаються такі відомості: назва (українською та латинською мовами), місце у системі класифікації тваринного і рослинного світу, категорія, наукове значення, поширення та чисельність (у т. ч. за межами України) і причини їхньої зміни, місця перебування (зростання), загальна характеристика, заходи з охорони, вимоги щодо режиму збереження популяцій, відомості про розмноження або розведення в спеціально створених умовах, джерела відповідної інформації тощо. Щодо кожного виду тваринного і рослинного світу складається картосхема поширення, а також виготовляються його фотографії (малюнки).

Кабінет Міністрів України забезпечує офіційне видання та розповсюдження Червоної книги України не рідше одного разу на 10 років. Залежно від стану та рівня загрози зникнення видів тваринного і рослинного світу, вони поділяються на такі категорії:

зниклі – види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих та можливих місцях поширення, відсутня будь-яка інформація про наявність їх у природі чи спеціально створених умовах;

зниклі в природі – види, які зникли в природі, але збереглися у спеціально створених умовах;

зникаючі – види, які перебувають під загрозою зникнення у природних умовах і збереження яких є малоімовірним, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їхніх популяцій;

вразливі – види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їхніх популяцій;

рідкісні – види, популяції яких невеликі та на цей час не належать до категорії зникаючих чи вразливих, хоча їм і загрожує небезпека;

неоцінені – види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не віднесені до неї;

недостатньо відомі – види, які не можна віднести до жодної із зазначених категорій через відсутність необхідної повної та достовірної інформації.

Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України здійснюється у виняткових випадках лише у наукових і селекційних цілях, у т. ч. для розмноження, розселення та розведення у штучно створених умовах, а також для відтворення популяцій за дозволом Мінприроди на підставі рішень Національної комісії з питань Червоної книги України, прийнятих відповідно до її повноважень. Спеціальне використання (добування, збирання) об'єктів Червоної книги України з метою отримання прибутку забороняється.

Внесення об'єктів тваринного світу до Червоної книги є підставою для вжиття додаткових заходів щодо їхньої охорони, у т. ч. запровадження підвищеної відповідальності за їхнє незаконне добування. Розведення в неволі рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин може дозволятися з метою їхнього збереження, охорони і відтворення, насамперед, якщо цього неможливо досягти в природних умовах, а також у науково-дослідних та інших цілях, які не мають наслідком скорочення чисельності цих тварин. В інтересах охорони, раціонального використання та відтворення тваринного світу права власників і користувачів землі, лісів, водних об'єктів та інших природних ресурсів можуть бути обмежені законом і на них можуть покладатися відповідні обов'язки згідно з законом.

5.4. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні

Значна увага останніми десятиліттями приділяється виявленню та збереженню рідкісних видів рослин та тварин. Втрата видів – незворотна, тому збереження біологічного різноманіття є нині однією з найважливіших проблем світового масштабу.

В області слід звернути увагу на бідні біорізноманіттям порушені землі, де можна створити достатні та необхідні природні умови. Еродовані й інші виснажені порушені землі з часом можуть стати природними оазами, особливо якщо з них зняти антропогенний тиск і надати можливість для природного самовідновлення. Велику роль у цьому може відіграти програма охорони земель та розвиток законодавства щодо охорони земель, сільськогосподарської освоєності територій та розораності сільськогосподарських угідь із вилученням малоприсаєднатих для обробітки та екологічно вразливих земель. Частина таких земель могла б увійти до територій природно-заповідного фонду.

Одним із головних завдань є також розширення природно-заповідного фонду за рахунок розширення існуючих об'єктів, підвищення їх статусу охорони та створення нових об'єктів. В останні роки велика увага приділяється виявленню і збереженню рідкісних видів рослин, зокрема і в нашій області. Для збереження дикорослих видів Європи у 1991-1992 роках вийшов у світ Європейський Червоний список рослин, що знаходяться під загрозою зникнення. У флорі Кіровоградщини виявлено 3 види, занесені до Європейського списку, та 73 види, занесені до Червоної книги України. Види з Європейського Червоного списку: гвоздика прибузька, астрагал

шерстистоквітковий, козельці українські. Всі ці види представлені на природно-заповідних територіях, де й охороняються.

Мережа природно-заповідного фонду Кіровоградської області на 01 січня 2015 року включає в себе 221 заповідну територію та об'єкт на загальній площі 100348,24 га, із них 26 природно-заповідних територій загальнодержавного значення. Процент заповідності в області на цей час становить 4,1 %.

Продовжуються роботи, спрямовані на виконання Програми перспективного розвитку заповідної справи в Україні, затвердженої постановою Верховної Ради України, Законом України “Про Загальнодержавну програму формування національної екомережі України на 2000-2015 роки” та у відповідності до конвенції “Про біологічне різноманіття” та “Програми формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки”.

Оптимізація мережі природно-заповідного фонду області значно стримується окремими факторами. Це, перш за все, високий ступінь розораності області, при цьому статус заповідних територій та об'єктів надається невеликим за площею, збереженим у природному стані, ділянкам у ярах, балках, долинах річок, на крутосхилах. Заповідні території виділені у природоохоронних цілях з метою збереження природного різноманіття існуючих ландшафтів, генофонду тваринного та рослинного світу, а також для підтримки загального екологічного балансу та збереження фонового моніторингу довкілля, які нині перебувають під загрозою знищення через надмірну експлуатацію ландшафтів.

Динаміка структури природно-заповідного фонду

Таблиця 5.4.1

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	На 01.01.2013 року		На 01.01.2014 року		На 01.01.2015 року	
	кількість, од,	площа, га	кількість, од,	площа, га	кількість, од,	площа, га
Природні заповідники	-	-	-	-	-	-
Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-
Національні природні парки	-	-	-	-	-	-
Регіональні ландшафтні парки	2	77850,73	2	77850,73	2	77850,73
Заказники загальнодержавного значення	21	5728,00	21	5728,00	21	5728,00
Заказники місцевого значення	78	12081,29	83	12765,00	83	12765,00
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	2	9,10	2	9,10	2	9,10
Пам'ятки природи місцевого значення	50	525,48	50	525,48	50	525,48
Заповідні урочища	54	2992,76	55	3192,76	55	3192,76
Ботанічні сади загальнодержавного значення	-	-	-	-	-	-
Ботанічні сади місцевого значення	-	-	-	-	-	-
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	1	109,00	1	109,00	1	109,00

1	2	3	4	5	6	7
Дендрологічні парки місцевого значення	-	-	-	-	-	-
Зоологічні парки загальнодержавного значення	-	-	-	-	-	-
Зоологічні парки місцевого значення	-	-	-	-	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	2	63,70	2	63,70	2	63,70
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	5	104,47	5	104,47	5	104,47
РАЗОМ	215	99464,53	221	100348,24	221	100348,24
Фактична площа ПЗФ		98524,53		99408,24		99408,24

5.4.1. Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду Кіровоградської області

Одним із основних напрямків діяльності департаменту екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації є здійснення управління та регулювання у сфері організації, охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду області.

З метою збереження природного різноманіття існуючих ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, збереження для майбутніх поколінь природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, в області постійно ведеться цілеспрямована робота з підготовки та організації заходів з питань створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Так, протягом останніх років у тісній співпраці із місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями за погодженням із землевласниками (землекористувачами) та користувачами природних ресурсів підготовлено пакети необхідних матеріалів і рішеннями обласної ради створено 42 нових територій та об'єктів ПЗФ загальною площею 71,5 тис. га, чим збільшено показник заповідності (відношення площі природно-заповідного фонду до території області) з 1,2 до 4,1%.

Станом на 01 січня 2015 року в області налічується 221 природно-заповідна територія та об'єкт, загальною площею 100348,24 га, з них 26 територій площею 5909,8 га мають статус загальнодержавного значення, решта (195 територій), площею 94438,44 га – місцевого значення. Крім того, вже є напрацювання щодо створення у перспективі нових територій і об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення. Зокрема у 2014 році за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища Кіровоградським обласним громадським еколого-експертним центром “Довкілля” проведені наукові

обстеження чотирьох природних територій у Гайворонському та Долинському районах з метою їх подальшого заповідання.

За результатами обстежень складено звіти, в яких наведено загальний опис та стан об'єктів досліджень, вказані фонові та рідкісні види тварин і рослин, перебування яких зафіксоване на територіях, що обстежувались, зроблено ряд фотографій найбільш примітних частин територій для підтвердження типовості, оригінальності та унікальності об'єктів. Обґрунтовано доцільність включення обстежених територій до складу природно-заповідного фонду області. На цей час вишукується можливість проведення додаткових наукових досліджень, тривають роботи з підготовки необхідних пакетів документів. Створені території та об'єкти природно-заповідного фонду передані під охорону підприємствам, установам, організаціям і громадянам з оформленням охоронних зобов'язань.

Державний контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства, режиму охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється Державною екологічною інспекцією у Кіровоградській області.

Об'єкти природно-заповідного фонду по території області розподілені досить нерівномірно. Аналізуючи кількість природно-заповідних територій Кіровоградщини в розрізі районів, слід зазначити, що найбільша кількість природно-заповідних територій розташована в Долинському (21 територія, загальною площею 18176,43 га, показник заповідності становить 14,25 % від загальної площі району), Онуфріївському (19 територій, загальною площею 662,71 га, показник заповідності – 0,75 % від загальної площі району), Новомиргородському (18 територій, загальною площею 2083,1 га, показник заповідності – 2,02 % від загальної площі району) та Світловодському (10 територій, загальною площею 60612,3 га, показник заповідності – 50 % від загальної площі району) районах.

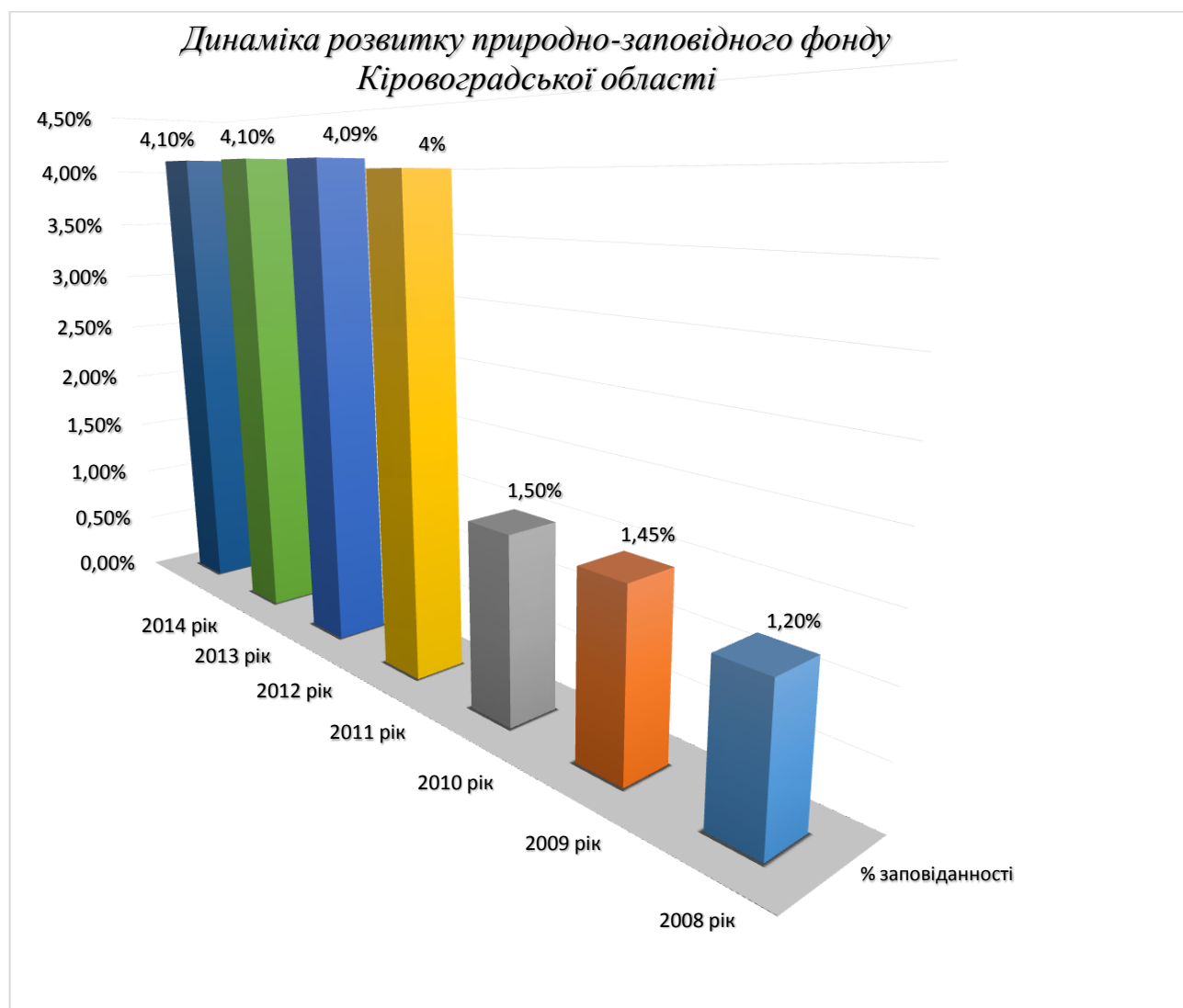
Найменшу кількість об'єктів природно-заповідного фонду створено у Вільшанському (3 території, загальною площею 100,0 га показник заповідності становить 0,16 % від загальної площі району), Гайворонському (4 території, загальною площею 509,4 га, показник заповідності – 0,74 % від загальної площі району), Добровеличківському (5 територій, загальною площею 192,02 га, показник заповідності – 0,15 % від загальної площі району) районах.

Структура природно-заповідного фонду області станом на 01.01.2015 року

Таблиця 5.4.1.1

№ з\п	Найменування об'єктів ПЗФ	Об'єкти природно-заповідного фонду					
		Загальнодержавного значення		Місцевого значення		Всього	
		Кількість	Площа	Кількість	Площа	Кількість	Площа
1	Дендрологічні парки	1	109,00	-	-	1	109,00
2	Регіональні ландшафтні парки	-	-	2	77850,73	2	77850,70
3	Заказники – всього, в т.ч.:	21	5728,00	83	12765,00	104	18493,00
	Ландшафтні	7	3844,40	49	9818,50	56	13662,90
	Лісові	1	43,50	7	1102,10	8	1145,60

1	2	3	4	5	6	7	8
	Ботанічні	9	741,50	18	883,40	27	1262,60
	загально-зоологічні	1	27,00	3	220,30	4	247,30
	Орнітологічні	2	503,60	5	736,40	7	1240,00
	Гідрологічні	1	568,00	-	-	1	568,00
	загально-геологічні	-	-	-	-	-	-
	Ентомологічні	-	-	1	4,30	1	4,30
4	Пам'ятки природи – всього, в т.ч.:	2	9,10	50	525,48	52	534,58
	Комплексні	1	7,10	7	128,21	8	135,31
	Ботанічні	-	-	28	331,54	28	331,54
	Гідрологічні	1	2,00	10	55,83	11	57,83
	Зоологічні	-	-	2	0,40	2	0,40
	Геологічні	-	-	3	9,50	3	9,50
5	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	2	63,70	5	104,47	7	168,17
6	Заповідні урочища	-	-	55	3192,76	55	3192,76
	РАЗОМ	26	5909,80	195	94438,44	221	100348,24

Діаграма 5.4.1.1

5.5. Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон

Одним із основних рекреаційних ресурсів є клімат, оскільки його особливості сприяють організації санаторно-курортного лікування та інших видів рекреаційної діяльності. Кліматичні умови для рекреації вивчаються з погляду комфортності погоди та клімату для організму здорової людини, яка відпочиває.

Кіровоградська область завдяки географічному положенню має значні рекреаційні ресурси, до яких належать географічні об'єкти, що використовуються або можуть бути використані з метою відпочинку, туризму, лікування та оздоровлення населення. Рекреаційні ресурси також визначають як об'єкти і явища природного й антропогенного походження, що мають сприятливі для рекреаційної діяльності якісні та кількісні параметри та є матеріальною основою для територіальної організації оздоровлення і лікування людей, формування та спеціалізації рекреаційних центрів і забезпечують їх економічну ефективність. Рекреаційні умови – це сукупність компонентів і властивостей природного середовища, які сприяють рекреаційній діяльності (наприклад, кліматичні особливості, мінеральні джерела, біорізноманіття тощо), але при цьому не є її матеріальною базою.

Завдяки помірно-теплому клімату, наявності родовищ мінеральних і радонових вод, неповторних природних і рукотворних пам'яток Кіровоградщина володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом та має всі необхідні умови для відпочинку та лікування. На території області є санаторно-курортні та оздоровчі заклади різних форм власності. До них відносять: санаторій “Гусарське урочище” Новоукраїнського району, КП “Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня” Кіровоградської обласної ради, дитячі оздоровчі табори “Бригантина” Новоархангельського району, “Чайка” Гайворонського району, “Хвиля” Світловодського району, “Жовтень” Олександрівського району, оздоровчий комплекс “Лісова пісня” Маловисківського району, туристичні бази на березі Кременчуцького (Світловодський та Онуфріївський райони) та Іскрівського (Петрівський район) водосховищ, а також вздовж великих річок області.

На відповідних територіях районів та міст області визначено та рекомендовано найбільш презентаційні екскурсійно-туристичні маршрути і стежини, складено уніфіковану базу даних зазначених маршрутів, що становить 153 напрямки культурно-пізнавального, спортивно-оздоровчого, етнографічного та інших видів туризму.

Водночас, туристичні потоки, що проходять через зони рекреації та відпочинку, створюють проблему перевантаження системи очищення та видалення стічних вод та неконтрольованого викиду брудних стоків до водойм. Використання різних видів транспорту у туризмі негативно впливає на стан повітря, призводить до небажаних змін у складі місцевої флори й фауни.

5.6. Природно-культурна спадщина

Кіровоградська область обіймає землі історичного регіону Новосербії, які стали заселеними з середини XVIII століття. Архітектурно-містобудівна спадщина другої половини XVIII – початку XX століття представлена пам'ятками церковної, цивільної та військової архітектури, переважно доби класицизму. До списку історичних міст і селищ включені: м. Кіровоград, с. Нова Прага, м. Новомиргород, м. Новоукраїнка, смт Олександрівка, м. Олександрія, м. Світловодськ. На державному обліку в області перебуває 5940 пам'яток, що становлять основу для організованого відвідування туристів. З них: 2656 – пам'ятки археології, зокрема трипільські поселення в Новоархангельському та Гайворонському районах, царські кургани в Знам'янському та Новоукраїнському районах, головне святилище скіфів – Ексампей в Новоукраїнському районі; 2362 – пам'ятки історії; 31 – пам'ятка монументального мистецтва; 893 – пам'ятки архітектури та містобудування, зокрема фортеця святої Єлисавети у м. Кіровограді, Свято-Хрестовоздвиженська церква-усипальниця у с. Розумівка Олександрівського району, 7 – пам'ятки садово-паркового мистецтва, зокрема Онуфріївський дендропарк, дендропарк ім. М. Давидова “Веселі Боковеньки”, 2 пам'ятки мають статус заповідника національного значення – заповідник-музей І.К.Тобілевича “Хутір Надія” (с. Миколаївка Кіровоградського району) та історико-архітектурний заповідник родини Раєвських (с. Розумівка Олександрівського району).

Незважаючи на те, що Закон України “Про охорону культурної спадщини” не містить визначення пам'ятки природи, однак у цьому законі є такий термін, як об'єкт культурної спадщини, що може бути природним, природно-антропогенним або об'єктом, створеним людиною. Серед типів об'єктів культурної спадщини є споруди, в т. ч. печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, а також визначні місця – зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори. Із восьми, визначених в цьому законі видів об'єктів культурної спадщини, є два, які мають відношення до природи, це об'єкти садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами та ландшафтні об'єкти культурної спадщини.

Серед об'єктів природно-заповідного фонду найпопулярнішим місцем відвідування в м. Кіровограді є парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення “50 років Жовтня”. Також є дуже популярним дендрологічний парк “Веселі Боковеньки” на берегах річки Боковенька Долинського району, який заснував аматор і великий знавець паркової справи Микола Давидов. Ще на території області розташовуються сім ландшафтних заказників загальнодержавного значення, два регіональні ландшафтні парки місцевого значення та сорок дев'ять ландшафтних заказники місцевого значення.

5.7. Туризм

Туристична галузь набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери області. Пріоритетний напрямок розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником підвищення рівня життя в області, утворення додаткових робочих місць та підвищення її авторитету на рівні держави.

Нині Кіровоградщина має один із найвагоміших в Україні історико-культурний потенціал. На державному обліку в області перебуває 5940 пам'яток, з них 2656 – пам'ятки археології, зокрема, трипільські поселення в Новоархангельському та Гайворонському районах, царські кургани в Знам'янському та Новоукраїнському районах, головне святилище скіфів - Ексампей в Новоукраїнському районі; 2362 – пам'ятки історії; 31 – пам'ятки монументального мистецтва; 893 – пам'ятки архітектури та містобудування зокрема, фортеця святої Єлисавети у м. Кіровограді, Свято-Хрестовоздвиженська церква-усипальниця у с. Розумівка Олександрівського району.

Важливим фактором розвитку туризму області є рекреаційна сфера. На Кіровоградщині вона представлена ландшафтними заказниками “Чорноліський” (Знам'янський район) та “Монастирище” (с. Завтурове, Устинівський район), урочищем “Каскади” (с. Злинка, Маловисківський район), ландшафтним заказником “Велика і Мала Скелі” (с. Протопопівка, Олександрійський район).

В області зосереджено 221 територію та об'єкт природно-заповідного фонду на загальній площі 100348,24 га. Значна увага приділяється розвитку екскурсійної діяльності. Основу для відвідування складають музейні заклади області, мережа яких налічує 29 музеїв-юридичних осіб та 118 музеїв, що працюють на громадських засадах.

Найпопулярнішими об'єктами показу серед екскурсантів є Кіровоградські обласні краєзнавчий та художній музеї, заповідник-музей І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого) “Хутір Надія” (с. Миколаївка, Кіровоградського району), Онуфріївський дендропарк (смт Онуфріївка), ландшафтний дендропарк “Веселі Боковеньки” (с. Іванівка, Долинського району), історико-архітектурний заповідник “Родина Раєвських” (с. Розумівка, Олександрівського району), Хресто-Воздвиженський храм (с. Іскрівка, Петрівського району), цілющі джерела в Гайворонському та Петрівському районах, єдиний в Україні язичницький храм Бога Сонця (с. Олександрівка, Олександрійського району). Серед 153 існуючих туристичних маршрутів найбільш рентабельною складовою туристичного продукту є обласні туристичні маршрути “Земля корифеїв”, “Раєвські – династія героїв”, “Коровай дружби”, “Золотими стежками Ексампею”, “Природа Кіровоградщини”, “До витоків духовності”. Враховуючи міжнародний досвід та наявний туристичний потенціал області, одним із основних напрямків розвитку туристичної діяльності протягом останніх років є орієнтація туристичного сектора на розвиток сільського зеленого туризму. Сьогодні відкрито 50 “зелених” садиб у 14 районах та містах

області (Бобринецькому, Вільшанському, Знам'янському, Олександрійському, Олександрівському, Онуфріївському, Кіровоградському, Компаніївському, Новгородківському, Новомиргородському, Новоукраїнському, Новоархангельському, Ульяновському районах та місті Олександрія), де відпочивальникам надаються кімнати, окремі будинки, місця для розбивки наметів та інші послуги, пов'язані з перебуванням та відпочинком у садибах.

Розвиток туризму значною мірою визначається станом готельного господарства, закладами оздоровлення та відпочинку. Готельне господарство та туристично-оздоровчий комплекс Кіровоградщини представлений 36 готелями та комплексами, 45 базами відпочинку, 12 оздоровчими закладами.

Загалом Кіровоградщина має значний туристичний потенціал, конкурентоспроможність якого на ринку туристичних послуг залежить від створення відповідної туристичної інфраструктури.

З метою організації екскурсійно-туристичної діяльності за напрямками відповідних маршрутів визначено та рекомендовано екскурсійно-туристичні маршрути та стежини, складено уніфіковану базу даних зі 153 напрямків різноманітних видів туризму, за якими здійснюються екскурсійні подорожі та тури вихідного дня.

Крім того, лісгоспами створені сквери та парки, які планується облаштувати для рекреаційних цілей, а також вольєри для утримання та розведення диких птахів та тварин, які можуть у подальшому бути екскурсійними об'єктами для ознайомлення з представниками фауни Кіровоградщини.

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ТА ГРУНТИ

6.1. Структура та стан земель

Площа земель у Кіровоградській області складає 2458,8 тис. га, що становить 4,07 % від території України, з яких сільськогосподарські землі – 2032,3 тис. га. Кіровоградська область разом із Дніпропетровською та Запорізькою входить до Придніпровського економічного району та за структурою економіки є індустріально-аграрною. У структурі сільськогосподарських угідь рілля становить 1764,5 тис. га, багаторічні насадження – 25,4 тис. га, пасовища та сіножаті – 242,4 тис. га.

Розораність земель в області – 71,8 %, що на 17,3 % більше, ніж у середньому по Україні. До речі, розораність території в Україні є однією з найбільших у світі. Так, у Європі найвищі рівні розораності мають Данія (53 %), Угорщина (49 %) і Польща (44,5 %), що відповідно в 1,03, 1,11 та 1,22 рази менше, ніж Україна. Високий рівень розораності території області, в першу чергу, обумовлений екстенсивним використанням земель у сільськогосподарському виробництві.

Небезпекою для земель області є водна ерозія. Це пояснюється насамперед сильно пересіченою місцевістю, особливо в Придніпров'ї, значною розораністю сільськогосподарських угідь та зливовим характером дощів. Основними

заходами боротьби з цими процесами є виведення з орних земель площ з кутом нахилу більше 5 градусів, оптимізація польових сівозмін, впровадження ґрунтозахисної системи землеробства, заліснення крутосхилів.

6.1.1. Структура та динаміка основних видів земельних угідь

Земельний фонд Кіровоградської області складає 2458,8 тис. га, з них 2032,2 тис. га або 82,7 % займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель. У структурі сільгоспугідь рілля складає 71,8 %, багаторічні насадження – 1,0 %; сіножаті та пасовища – 9,9 %. Розорюваність земель складає 71,8 % від суші.

Структура земельного фонду регіону

Таблиця 6.1.1.1

Основні види земель та угідь	2010 рік		2011 рік		2012 рік		2013 рік		2014 рік	
	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Загальна територія	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100
у тому числі:										
1. Сільськогосподарські угіддя, з них:	2038,7	82,9	2037,2	82,9	2035,7	82,8	2034,8	82,8	2032,3	82,7
рілля	1762,0	71,6	1763,3	71,7	1763,8	71,7	1764,4	71,7	1764,5	71,8
перелogi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
багаторічні насадження	26,1	1,1	25,8	1,1	25,5	1,0	25,4	1,0	25,4	1,0
сіножаті і пасовища	250,6	10,2	248,1	10,1	246,4	10,0	245,0	10,0	242,4	9,9
2. Ліси і інші лісовкриті площі	184,3	7,5	185,4	7,5	186,2	7,6	186,8	7,6	189,0	7,7
з них вкриті лісовою рослинністю	163,5	6,6	164,2	6,7	164,4	6,7	164,4	6,7	166,7	6,8
3. Забудовані землі	88,8	3,6	88,7	3,6	88,8	3,6	89,1	3,6	89,5	3,6
4. Відкриті заболочені землі	10,7	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	13,2	0,5	13,4	0,5	13,3	0,5	13,3	0,5	13,3	0,5
6. Інші землі	46,7	1,9	46,6	1,9	47,3	1,9	47,4	1,9	47,3	1,9
Усього земель (суша)	2382,4	96,9	2381,9	96,9	2381,9	96,9	2382	96,9	2382	96,9
Території, що покриті поверхневими водами	76,4	3,1	76,9	3,1	76,9	3,1	76,8	3,1	76,8	3,1

Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками, тис. га

Таблиця 6.1.1.2

Категорії землекористування	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Землі природоохоронного призначення	20,2	16,6	16,2	16,2	16,2
Сіножаті та пасовища	250,6	248,1	246,2	245,0	242,4
Землі водного фонду (під ставками)	20,8	21	21,8	21,7	21,7
Землі оздоровчого призначення	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
Землі рекреаційного призначення	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4
Землі історико-культурного призначення	0,1	0,1	0,1	0	0
Ліси та інші лісовкриті площі	184,3	185,4	186,2	186,8	189,0

Ліси та інші лісовкриті площі складають 189,0 тис. га, у тому числі полезахисні лісосмуги – 28,1 тис. га. Загальна лісистість області з урахуванням усіх захисних лісових насаджень складає 7,7 %.

Під забудованими землями зайнято 89,1 тис. га (3,6 %), болотами – 10,6 тис. га (0,4 %), іншими землями – 47,3 тис. га (1,9 %). Територія суші складає 2382,0 тис. га, або 96,9 % від загальної площі області. Під водою зайнято 76,8 тис. га (3,1 %), у т. ч. водосховищами, ставками та іншими штучними водоймами – 71,6 тис. га.

Землі населених пунктів становлять 225,9 тис. га, в т. ч. 30,5 тис. га – землі 12 міст обласного та районного значення, 20,2 тис. га – землі 27 селищ міського типу та 175,2 тис. га – землі 995 сільських населених пунктів (відповідно до програми "Стратегія економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на 2013-2020 роки, затвердженої рішенням Кіровоградської обласної ради від 21 грудня 2012 року № 411").

Розподіл земельного фонду області за основними угіддями: рілля – 1764,5 тис. га (71,8 %); багаторічні насадження – 25,4 тис. га (1 %); сіножаті та пасовища – 242,4 тис. га (9,9 %); ліси та інші лісовкриті площі – 189,0 тис. га (7,7 %); забудовані землі – 89,5 тис. га (3,6 %); під водою – 76,8 тис. га (3,1 %); інші землі – 47,3 тис. га (1,9 %).

6.1.2. Стан ґрунтів

Згідно з матеріалами класифікації земель Кіровоградської області, розробленими фахівцями ДП "Кіровоградський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою" в області нараховується слабозмитих сільгоспугідь 704,3 тис. га, середньо змитих – 252,2 тис. га, сильнозмитих – 73,8 тис. га та розмитих – 4,4 тис. га, в т. ч. орних земель: слабозмитих – 667,1 тис. га, середньо змитих – 184,02 тис. га, сильнозмитих – 13,1 тис. га.

Облік якості сільськогосподарських угідь області виконаний фахівцями ДП “Кіровоградський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою” в 1996 році. З того моменту великомасштабне обстеження ґрунтів не проводилося. Ґрунтовий покрив області має високу родючість.

У північній частині області переважають чорноземи потужні малогумусні із вмістом гумусу 5 % та середньогумусні із вмістом гумусу трохи більше 5,5 %. Значні площі тут займають чорноземи різною мірою реградовані, а також чорноземи опідзолені, темно-сірі опідзолені та рідше сірі опідзолені ґрунти. Для південно-західних районів найбільш поширеними ґрунтами є чорноземи звичайні, середньо- та малогумусні, а в південній частині – чорноземи звичайні неглибокі малогумусні та малопотужні.

За механічним складом ґрунти північних районів – важкосуглинкові, південних – легкосуглинкові, а в Придніпров'ї – легко- та середньосуглинкові. У всіх районах області на схилах залягають еродовані аналоги ґрунтів.

Внаслідок цілеспрямованого антропогенного впливу на сільськогосподарські землі зростають винос гумусу з родючого шару ґрунту та ерозійні процеси. Негативний баланс гумусу складає більше трьох центнерів з гектара. Причиною цього є те, що органічні та мінеральні добрива вносяться до ґрунту періодично і в недостатній кількості, збільшилися площі посіву культур, що виносять підвищену кількість поживних речовин з ґрунту, насамперед, соняшника, який в останні роки займає 20 і більше відсотків посівних площ. Ці та інші факти порушення природоохоронного режиму використання сільськогосподарських земель ведуть до її деградації та мінералізації, яка за даними Центру родючості в області складає майже 1 тону з гектара на рік.

Також значна кількість (понад 50 %) сільськогосподарських угідь області піддаються дії водної ерозії, чому сприяють сильно розчленований рельєф місцевості, інтенсивна система землеробства та зливовий характер дощів. Змив ґрунтів веде до втрати гумусу, зниження родючості ґрунтів, погіршення фізичних властивостей ґрунтів, внаслідок чого знижується врожайність сільськогосподарських культур. Крім того, змив ґрунтів сприяє замулюванню річок, водосховищ, де затримуються отруйні речовини та гербіциди, що викликає небезпеку для здоров'я людини.

На сьогодні структура орного шару значно зруйнована, що негативно позначається на водно-фізичних властивостях, повітряному режимові, викликає самочинне ущільнення поверхневого шару, утворення кірки після дощів. З цієї причини різко знижується запас продуктивної вологи та водопроникність ґрунтів, що призводить до активізації процесів ерозії. Ситуація, яка склалася, зумовлена головним чином тим, що протягом багатьох десятиріч екстенсивне використання земельних угідь, і особливо ріллі, не компенсувалося рівнозначними заходами щодо відтворення ґрунтів. У цьому полягає головна причина низької ефективності засобів, які застосовуються з метою інтенсифікації землеробства, а комплекс деградаційних процесів виснажує ґрунтові виробничі ресурси, знижує врожай сільськогосподарських культур. Найбільших збитків ґрунтам завдають водна та вітрова ерозії, безповоротні втрати гумусу та поживних речовин, засолення та закислення ґрунтів,

висушування та перезволоження, в т.ч. заболочування, забруднення промисловими відходами та викидами, отрутохімікатами.

Проблема охорони та раціонального використання земель є однією із найважливіших завдань людства, бо 98 % продуктів харчування, які споживає людина, отримуються за рахунок обробітку землі. Заходи щодо підвищення продуктивності земель та їхньої охорони дуже різноманітні й повинні здійснюватись комплексно, як єдина система, взаємно доповнюючи один одного та посилюючи дію всіх інших.

Експлікація ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь (за межами населених пунктів)

Таблиця 6.3.1.1

Назва ґрунтів	Площа (тис.га)	
	сільськогосподарські угіддя	в т.ч. ріллі
Сірі опідзолені ґрунти	6,4	5,8
Темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені	125,8	113,5
Чорноземи типові малогумусні і слабогумусні	571,2	521,0
Чорноземи типові середньогумусні	54,5	53,9
Чорноземи звичайні малогумусні глибокі	517,5	435,9
Чорноземи звичайні середньогумусні і малогумусні	317,1	281,7
Чорноземи звичайні мало гумусні неглибокі	237,6	235,7
Чорноземи на щільних глинах	3,6	2,0
Чорноземи на пісках	7,0	3,6
Чорноземи щебенюваті на елювії щільних порід	3,8	0,9
Лучно-чорноземні ґрунти	11,9	5,7
Лучні засолені ґрунти	2,4	
Дернові ґрунти	1,1	
Лучно-болотні ґрунти	9,1	
Намиті чорноземи		
Намиті лучні ґрунти	21,9	3,1
Рекультивовані ґрунти з насипним гумусним шаром	1,1	0,1
Розмиті ґрунти та виходи лесовидних порід	0,9	
ВСЬОГО	1892,9	1662,9

Дані таблиці свідчать, що найбільші площі в структурі ґрунтів області займають чорноземи звичайні та типові, які складають особливо цінні продуктивні землі регіону. Всього в області площа особливо цінних земель складає 819,4 тис. га.

6.1.3. Деградація земель

Опустелювання – одна з найтривожніших проблем сучасності. Деградація земель та опустелювання вже давно набули глобального виміру та є одними з найбільших викликів для сталого розвитку людства, спричиняючи серйозні проблеми як екологічного, так і соціально-економічного характеру, включаючи голод та вимушену міграцію населення.

Землі України зазнають впливу деградаційних процесів, серед яких найбільш масштабними є ерозія (близько 57,5 % від земель країни), забруднення (близько 20 % від земель країни), підтоплення території (близько 12 % від земель країни). Щорічно фіксується близько 23 тисяч одиниць зсувів. Кількість підземних і поверхневих карстопроявів становить близько 27 тисяч. Причини такої ситуації мають комплексний характер та історичні передумови.

Кіровоградська область за площею та біопродуктивним потенціалом земельного фонду є однією з провідних областей країни. Так, земельний фонд Кіровоградщини складає близько 2,5 млн. га, з них понад 2 млн. га або 82,7 % займають сільськогосподарські угіддя, з яких: рілля – 71,8 %, багаторічні насадження – 1 %, сіножаті та пасовища – 9,9 %.

У Кіровоградській області завершено перерозподіл земель запасу і резервного фонду. У результаті чого в приватній власності знаходиться близько 1,5 млн. га сільськогосподарських угідь – 73,4 % від їх загальної площі, в т. ч. орних земель – 83,4 %. Зокрема в державній власності залишається більше, ніж півмільйона га сільськогосподарських земель (26,5 %), в т. ч. орних земель (16,5 %). У комунальній власності – 1,3 тис. га сільськогосподарських угідь (0,1 %), з них 1,2 тис. га – орних земель (0,1 %).

Сільськогосподарська освоєність Кіровоградщини – надзвичайно висока. Так, якщо освоєність країн Європи складає в середньому 53-65 %, України – понад 70 %, то в Кіровоградській області цей показник досяг 82,8 %. Наслідком цього є прогресуюча деградація земель, що створює загрозу екологічній безпеці області. Крім того, надмірне навантаження на земельні угіддя спричинило активізацію розвитку негативних процесів, серед яких особливої сили набули ерозійні. До такого стану призвело нехтування питаннями екологічної придатності земель для використання певних сільськогосподарських культур, зокрема необґрунтоване збільшення площ просапних культур. У деяких районах Кіровоградщини розораність сільськогосподарських угідь сягнула понад 90 %. Крім того, через ерозійні процеси площа ярів перевищує 3,5 тис. га, а площа деградованих та малопродуктивних земель склала 270 тис. га.

Починаючи з 1993 року, у ґрунтах України на 75 % від площі сільськогосподарських угідь склався негативний баланс гумусу, який у 2-3 рази перевищує допустиму норму. Як і в інших областях України, у Кіровоградській області процес втрати гумусності прогресує.

Консервація деградованих і малопродуктивних земель за 2014 рік

Таблиця 6.1.3.1

Види земель	Усього на початок року		Проведено	Потребують консервації		
	тис. га	% від загальної площі території		тис. га	% від загальної площі території	
1	2	3	4	5	6	7
Орні землі	0,085	0,003	-	-	270,0	11,0

Примітка: дані в таблиці наведені відповідно до Програми розвитку земельних відносин у області на 2007-2015 роки, на підставі ґрунтових обстежень 80-их років минулого століття.

Поширеність деградаційних процесів

Таблиця 6.1.3.2

Види деградованих земель	За роками			
	2013 рік		2014 рік	
	Площа земель, підданих впливу, тис. га	% від загальної площі регіону	Площа земель, підданих впливу, тис. га	% від загальної площі регіону
Дефляційно небезпечні землі (с/г угіддя)	-	-	-	-
Землі (с/г угіддя), піддані водній ерозії	1034,7	42,08	1034,7	42,08
Порушені землі	4,724	0,190	4,763	0,193

6.2. Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси

Різноманітність форм людської діяльності, які змінюють біотичні й абіотичні елементи природи, вчені об'єднують під загальною назвою антропогенні впливи або антропогенні фактори. Основними антропогенними факторами, що впливають на стан земель та довкілля, є сільське господарство, промисловість, транспорт, енергетика тощо.

Людство упродовж усієї своєї історії користувалося природою екстенсивно, постійно підвищуючи навантаження на довкілля, що спричинило негативні екологічні наслідки. Питання взаємовідносин суспільства і природи та використання природних (земельних) ресурсів стають дедалі актуальнішими. Цілком очевидно, що з розвитком виробництва вилучаються все нові багатства природи, зростає вартість сировини, збільшується кількість відходів, що викидаються у навколишнє середовище.

Ґрунти всюди на Землі деградують, зменшуються за площею. На орних землях розвивається водна та вітрова ерозії, що супроводжуються змивом гумусного горизонту, видуванням, засипанням озимих культур, садів, виноградників, лісосмуг, каналів, доріг. Водна ерозія нині проявляється на площі 12 млн. га. Щорічно до 3 тис. га земель України руйнується ярами. У степових ландшафтах через екстенсивну технологію землеробства втрати гумусу за останні 20 років становлять 1,5-2,5 % в орному шарі.

Станом на 01 січня 2015 року площа порушених земель Кіровоградської області склала 4,763 тис га, відпрацьованих – 0,586 тис. га. Динаміку порушених та рекультивованих земель у різні роки можна простежити в таблиці 6.2.1. Слід зазначити, що для розв'язання проблеми рекультивації земель необхідні значні кошти та без фінансової підтримки з боку держави вирішити цю проблему самостійно область на даному етапі не має можливості.

Найбільш поширеними ґрунтами регіону є чорноземи типові та звичайні важкосуглинкового та легкоглинистого гранулометричного складу. Дослідження закономірностей та класифікації генетичних змін у чорноземах, які відбулися під впливом сільськогосподарської діяльності людини, дозволить у подальшому визначити тактику вирішення цих проблем.

Порушені, відпрацьовані землі та їх рекультивація

Таблиця 6.2.1

Землі	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Порушені, тис. га	4,538	4,720	4,720	4,724	4,763
% від загальної площі території	0,180	0,190	0,190	0,192	0,193
Відпрацьовані, тис. га	0,794	0,905	0,907	0,541	0,586
% від загальної площі території	0,030	0,040	0,037	0,022	0,023
Рекультивовані, тис. га	0,0050	-	-	-	-
% від загальної площі території	0,0002	-	-	-	-

Подолання екологічних загроз є складовою частиною внутрішньої та зовнішньої політики держави й основним завданням політики екологічної. Основним напрямком з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і економії енергоресурсів повинні стати впровадження нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, у т. ч. ґрунтозахисних та енергозберігаючих; проведення робіт по вилученню з інтенсивного обробітку малопродуктивних, ерозійно небезпечних земель; впровадження ґрунтозахисно-меліоративної та агроландшафтної організації території.

Особливістю реалізації національного екологічного інтересу й екологічної безпеки загалом є чинник трансформації пострадянського суспільства та прагнення інтеграції до світової спільноти. Рівень уваги до екологічних проблем чітко корелюється з реальним вибором зовнішньої стратегії України, з визначенням у багатовекторності основних пріоритетів, напрямів розвитку держави для забезпечення економічної та екологічної безпеки.

6.3. Охорона земель

Земля – національне багатство суспільства, основний засіб виробництва у сільському господарстві. Водночас земля є і просторовим базисом життя людей з містами, селами, підприємствами, мережею доріг та іншими життєво необхідними комунікаціями. У сучасних умовах, коли людина все активніше втручається в природні процеси, раціональне використання та охорона земель є однією з найголовніших та найактуальніших проблем.

Цілком зрозуміло, що не можна призупинити технічний прогрес, видобуток корисних копалин, будівництво населених пунктів, підприємств, через що зменшується земельний фонд і порушується навколишнє середовище. Тому вже сьогодні перед людством взагалі та Україною зокрема постає першочергове завдання – знайти шляхи порятунку землі як середовища нашого існування. Серед таких шляхів є рекультивація, яка передбачає відновлення й повернення порушених земель у той стан, коли їх можна використовувати у сільському господарстві або для лісових насаджень, для будівництва чи для

створення зон відпочинку. У підсумку це дасть можливість створити оригінальні штучні ландшафти, які гармонійно доповнюватимуть природні.

Без землі процес виробництва як сільськогосподарської, так і лісогосподарської продукції був би взагалі неможливим. Отже, економне, ефективне, раціональне й екологічнобезпечне використання земельного фонду та його всіляка охорона є в сучасних умовах однією з найактуальніших проблем.

Основними завданнями щодо охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель.

Основна мета охорони земель – це впровадження правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на відтворення та підвищення родючості земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обороту, захист від шкідливих антропогенних впливів.

Основним напрямком з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і економії енергоресурсів повинні стати впровадження нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, у т. ч. ґрунтозахисних та енергозберігаючих, проведення робіт з вилучення з інтенсивного обробітку малопродуктивних, ерозійно небезпечних земель, впровадження ґрунтозахисно-меліоративної та агроландшафтної організації території.

На загальнодержавному рівні забезпечено всі передумови для вирішення проблем з охорони земель. Зокрема прийнято Земельний кодекс України, Закони України “Про землеустрій”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів”,

7. НАДРА

7.1. Мінерально-сировинна база

7.1.1. Стан та використання мінерально-сировинної бази

Кіровоградська область належить до одного з найбільш насичених мінеральними ресурсами регіонів України. На її території виявлено 32 види та налічується майже 300 родовищ різноманітних корисних копалин.

Мінерально-сировинна база області на 15,5 % складається з паливно-енергетичних корисних копалин (буре вугілля, горючі сланці, уранові руди), на 58,2 % – із сировини для виробництва будівельних матеріалів, решта (26,3 %) – це руди чорних, кольорових та рідкісних металів, а також питні, технічні та мінеральні підземні води.

У рамках Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року на території Кіровоградської області за рахунок Державного бюджету України проводилися гідрогеологічні, інженерно-геологічні та еколого-геологічні роботи, проводиться геологічне вивчення Аврамівського родовища титанових руд, а також буріння артезіанських свердловин з метою пошуків родовищ підземних прісних вод.

Надра області характеризуються наявністю ряду унікальних складових, передусім для розвитку енергетики (уранові руди, буре вугілля, горючі сланці), чорної металургії (залізо, хром, нікель, кобальт), нерудних корисних копалин (каоліни, трепел, графіт), декоративно-облицювальних і будівельних матеріалів. Наявні в області руди рідкоземельних металів, а саме: ніобій, рубідій, тантал, літій. До паливно-енергетичних корисних копалин відносяться буре вугілля, горючі сланці, уранові руди.

На території області до складу Олександрійського та Ватутінського геолого-промислових районів Дніпровського буровугільного басейну входять 43 ділянки бурого вугілля у складі 12 родовищ, по яких розвідані запаси в кількості 750 млн. т, що становить 1,66 % запасів від загальних по Україні. Запаси вугілля промислових категорій у межах полів діючих підприємств становлять 67 млн. т.

Дочірнє підприємство “Центрукргеологія” НАК “Надра України” здійснює геологічне вивчення Південної ділянки Миронівського родовища бурого вугілля. Для промислової розробки Бандурівського родовища бурого вугілля ТОВ «Гірник» отримано спеціальний дозвіл на користування надрами.

На території Олександрівського району виявлене Бовтиське родовище горючих сланців зі значними ресурсами – 3,7 млрд. т. На Кіровоградщині проводиться геологічне вивчення двох кар’єрних полів із семи, на які умовно розподілене родовище, і одного кар’єрного поля (№ 2) в Кам’янському районі Черкаської області.

Область посідає провідне місце в Україні за запасами урану та займає монопольне становище за його видобутком. Розвідано різною мірою (детально або попередньо) 16 родовищ, з яких розробляється 4: Мічуринське і Центральне родовища на території Кіровоградського району та Ватутінське і Новокосянтинівське родовища на території Маловисківського району. Як сировинна база в майбутньому для Смолінської та Новокосянтинівської шахти розвідуються нові Докучаєвське та Партизанське родовища, закінчено геологічне вивчення Апрельського та Залісного рудопроявів.

Залізні руди. Промислові запаси залізних руд (металічних корисних копалин) складають по області 470 млн. т. На території Петрівського району ПАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат” експлуатує два родовища – Петрівське й Артемівське, із загальними запасами 366 млн. т. Середньорічний видобуток залізистих кварцитів стабільно складає 6,5-6,8 млн. т. На сході області в Олександрівському та Онуфріївському районах закінчується геологічне вивчення з дослідно-промисловою розробкою чотирьох нових перспективних родовищ залізистих кварцитів. Достатньо перспективним є район Середнього Побужжя, де на території Голованівського району виявлено Молдовське родовище магнетитових руд з попередньо оціненими запасами у 165 млн. т. Загальні ресурси залізних руд Середнього Побужжя разом з іншими 15-ма перспективними рудопроявами складають близько 4,1 млрд. т.

На території області розташовано п’ять комплексних родовищ нікелю і кобальту. ТОВ “Побузький феронікелевий комбінат” припинив розробку Липовеньківського родовища (Голованівський район). На даний час

підприємство працює на імпортованій сировині з більш багатим вмістом рудних компонентів.

Запаси та прогнозні ресурси корінних руд золота з середнім вмістом золота 6-6,5 г/т оцінені на двох родовищах – Клишівському в Кіровоградському районі та Юрківському в Компаніївському районі. На території області виявлені руди літію – Полохівське (Маловишківський район) та Станкуватське (Добровеличківський район) родовища. У межах Ганнівсько-Звенигородської рудоносної зони (Новомиргородський та Маловишківський райони) встановлена наявність танталу. На території Новомиргородського району ТОВ ВКФ “Велта” проводить розробку Бірзулівського родовища ільменіту (титанові руди). Для розширення мінерально-сировинної бази титанових руд ТОВ ВКФ “Велта” проводить геологічне вивчення Лікарівської ділянки титанових руд у Новомиргородському районі.

Нерудні корисні копалини. Запаси графітової руди на трьох розвіданих родовищах становлять 126,7 млн. т руди (51,5 % від загальних запасів в Україні), або 7,9 млн. т кристалічного графіту. Балахівське і Петрівське родовища не розробляються. Заваллівське родовище експлуатує ПАТ “Заваллівський графітовий комбінат”. Супутньою корисною копалиною на цьому родовищі є абразивна сировина (гранат), запаси якої оцінені у 20,3 млн. т.

Коноплянське родовище трепелу (сировини крем'яної) розробляє ПАТ “Кіровоградський механічний завод”. На території області розвідано 7 родовищ каоліну, придатних для використання у якості нерудної сировини для металургії, з них експлуатуються 2: Обознівське родовище вторинного каоліну, яке розробляє ПАТ “Кіровоградське рудоуправління”, та Балашівське, яке розробляє ТОВ “Сонек”.

На території Гайворонського району ТОВ “Сермін” завершило геологічне вивчення з дослідно-промисловою розробкою Вікнинського родовища первинних каолінів та затвердило запаси в Державній комісії України по запасах корисних копалин. Підприємством отримано спеціальний дозвіл на користування надрами. З метою промислової розробки родовища планується будівництво збагачувальної фабрики. Загальний обсяг інвестицій складе 11 млн. дол. США.

ТОВ “Каолін-Буга” на території Голованівського району проводить геологічне вивчення з дослідно-промисловою розробкою Липовеньківського прояву первинних каолінів.

У Компаніївському районі ТОВ “Георесурс” завершило геологічне вивчення з дослідно-промисловою розробкою Лозуватського родовища керамічних пегматитів та отримало спеціальний дозвіл на його розробку. Орієнтовна вартість робіт з освоєння родовища складе 48,0 млн. грн. На підприємстві передбачається створити 200 робочих місць.

Кварцити та кварц для вогнетривів представлені Малоскелівським родовищем, запаси промислових категорій складають 1,95 млн. т. ПрАТ “КГК” отримало необхідні дозвільні документи для розробки родовища.

Корисні копалини для будівництва представлені в області 10 видами, налічується 173 родовища. Розвідано 18 родовищ будівельного піску з промисловими запасами 46,5 млн. куб.м, із яких 8 розробляються. Підприємства області повністю забезпечені сировиною для виробництва бетонощелевеної продукції та облицювального каменю. Розвідано 72 родовища будівельного каменю з запасами 798,59 млн. куб.м, з них розробляється 35 родовищ. Камінь облицювальний представлений 12 родовищами з запасами 22,04 млн. куб.м, з них розробляється 8 родовищ. На території області розвідано 62 родовища цегельно-черепичної сировини із загальними запасами більш ніж 81 млн. куб.м, з них на даний час розробляється 4 родовища.

Підземні мінеральні води області відносяться до типу радонових і використовуються для зовнішнього застосування у лікувальних цілях, вони розвідані на двох ділянках, кількість запасів складає 433 куб.м/добу. Петрівська ділянка експлуатується постійно (Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня), Олександрійська не використовується. Для зміцнення сировинної бази цього виду корисних копалин та насичення споживчого ринку продовжуються роботи з геологічного вивчення з дослідно-промисловою розробкою Новгородківського (ПП "Кристал-Аква") і Новомиргородського (ТОВ "Дана НМ") родовищ підземних мінеральних вод за власні кошти підприємств.

Мінерально-сировинна база

Таблиця 7.1.1.1

Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ	Родовища, що розробляються
1	2	3
1. Горючі		
а) буре вугілля	43	1
2. Метали		
а) уран	16	4
б) залізо	4	2
в) нікель та кобальт	5	1
г) хром	2	2
3. Неметали		
а) графіт	3	1
б) коліни		
- первинні	4	1
- вторинні	3	2
в) цементна сировина	3	1
г) абразивна сировина	1	1
д) кварцит та кварцит для вогнетривів	1	1
е) крем'яна сировина (кристалоболіт-опалова)	1	1
є) глина вогнетривка	1	0
ж) карбонатна сировина (для випалювання на вапно)	1	0
з) польовошпатована сировина	13	1
4. Будівельні матеріали		
а) камінь облицювальний	12	8
б) пиляне каміння	1	1
в) будівельне каміння	72	35
г) цегельно-черепична сировина	62	4

1	2	3
д) керамзитова сировина	1	1
е) пісок будівельний	18	8
ж) пісок формувальний	1	0
з) сировина для закладання виїмкового простору	4	4
і) бітум	0	0
5. Підземні води		
а) води питні і технічні	38	10
б) мінеральні води	3	3
в) води мінеральні радонові	1	1

7.2. Система моніторингу геологічного середовища

Геологічним середовищем називають гірські породи верхньої частини літосфери, що перебувають під впливом інженерно-господарської діяльності людей. З одного боку, воно є мінерально-сировинною базою для виробничої діяльності, а з другого – фундаментом усієї господарської діяльності людства. Адже саме на гірських породах формується ґрунтовий і рослинний покриви, вони є первинною основою всіх будівель та інженерних споруд. Моніторинг геологічного середовища – система спостережень, збирання, обробки, передавання, зберігання та аналізу інформації про стан геологічного середовища, прогнозування його змін, розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття відповідних рішень.

З розвитком науки й техніки невпинно зростає антропогенний вплив на геологічне середовище. До початку XVIII століття людина використовувала 26 видів мінеральної сировини, на початку XX століття – 59, а сьогодні – понад 80. Тому найбільш негативно впливає на геологічне середовище гірничодобувна промисловість. Тільки 10 % мінеральної сировини, яку людина добуває з надр планети, перетворюється на готову продукцію, решта 90 % забруднює біосферу.

Для отримання об'єктивної інформації щодо стану довкілля проводиться як державна, так і територіальна й об'єктова система моніторингу геологічного середовища. Державний моніторинг геологічного середовища в обов'язковому порядку передбачає моніторинг підземних вод та небезпечних геологічних процесів у межах геологічних структур, басейнів, стратиграфічних комплексів, водоносних горизонтів, родовищ корисних копалин і водозаборів підземних вод.

Поліпшення питного водопостачання за рахунок підземних вод є актуальним питанням на території області. Ця проблема вирішується шляхом виконання робіт з пошуків питних підземних вод та буріння розвідувально-експлуатаційних свердловин згідно з рядом законодавчих документів України щодо забезпечення населення екологічно чистою питною водою. У 2014 році на території області спеціалізованими геологічними організаціями НАК “Надра України” за рахунок Державного бюджету виконувалися роботи з гідрогеологічного, інженерно-геологічного напрямків та буріння артезіанських свердловин.

Територіальну систему моніторингу в області проводить департамент екології та природних ресурсів обласної державної адміністрації, державна екологічна інспекція в Кіровоградській області, управління Державної служби надзвичайних ситуацій в області, Кіровоградське обласне управління водних ресурсів, Кіровоградський обласний центр з гідрометеорології, Головне управління Держгеокадастру у Кіровоградській області, Кіровоградське обласне управління лісового та мисливського господарства, департамент житлово-комунального господарства обласної державної адміністрації, головне управління Держсанепідслужби у Кіровоградській області, ДП “Кіровоградський регіональний центр стандартизації, метрології та сертифікації”, ДП “Центрукргеологія”.

На об’єктовому рівні, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 року № 391, моніторинг здійснюють підприємства, установи й організації незалежно від їх підпорядкування та форм власності, діяльність яких призводить чи може призвести до погіршення стану довкілля.

У межах області ведеться моніторинг двох потенційно небезпечних об’єктів: м. Олександрія (зсувні процеси) і м. Долинська (процеси підтоплення). Через відсутність фінансування у 2014 році ДП “Центрукргеологія” не проводилися роботи з обстеження небезпечних об’єктів.

7.2.1. Підземні води: ресурси, використання, якість

Питні та технічні підземні води в Кіровоградській області для господарсько-питного та виробничо-технічного водопостачання розвідані на 38 ділянках, з яких експлуатуються 11. Сумарна кількість затверджених (балансових) запасів питних та технічних вод складає 225,70 тис. м³/добу за категоріями А+В+С₁.

Ресурси підземних вод області розподілені вкрай нерівномірно: від 4,0 тис. м³/добу в Добровеличківському та Компаніївському районах до 67,2 тис. м³/добу в Кіровоградському районі. Найменше забезпечені ресурсами підземних вод Вільшанський, Новгородківський, Новоукраїнський та Устинівський райони.

Залягання та поширення підземних вод пов'язане з геологічною будовою території. Головним джерелом прісної води в області є водоносний горизонт, що лежить біля основи порід бучакської свити палеогенового віку. Водомісткі породи представлені різнозернистими кварцовими пісками з потужністю до 25 м. Водоносний горизонт в бучакських відкладеннях експлуатується колодзями та свердловинами.

За даними Кіровоградського обласного управління водних ресурсів в 2014 році забрано 18,3 млн. м³ підземних вод, з яких використано 8,44 млн. м³. За хімічним складом ґрунтові води області відносяться до гідрокарбонатних, гідрокарбонатно-сульфатних, деколи сульфатно-гідрокарбонатних, калієвих та натрієвих. Загальна жорсткість води складає 1,5-8 мг-екв./дм³. Підземні мінеральні води Кіровоградської області відносяться до типу радонових, які використовуються для бальнеолікування, а також як природно-столові води, придатні для розливу.

Сумарна кількість затверджених (балансових) запасів мінеральних вод складає 483,0 тис. м³/добу за категоріями А+В+С₁. 13 із 21 адміністративного району Кіровоградщини для питного водопостачання використовують підземні води, 8 районів користуються змішаним водопостачанням. Населення 6 міст забезпечується водою виключно із підземних джерел, 3 міста використовують поверхневі води, змішане водопостачання застосовується також у 3 містах області.

В окремих населених пунктах питна вода підземних джерел за фізико-хімічними показниками (загальна мінералізація, жорсткість, залізо, фтор тощо) не відповідає вимогам ГОСТу 2874-82 “Вода питьевая. Гигиенические требования и контроль за качеством”.

Роботи з вивчення режиму та якості підземних вод на території Кіровоградській області проводяться ДП “Центрукргеологія” НАК “Надра України” на базі існуючої спостережної мережі. Більшість населення області для питного водопостачання користується водою зі свердловин, у яких відмічається підвищений вміст заліза, марганцю, азотних сполук, при загальній високій жорсткості.

7.2.2. Екзогенні геологічні процеси

Екзогенні процеси – геологічні процеси, що відбуваються на поверхні Землі та в її приповерхневих шарах (вивітрювання, денудація, абразія, ерозія, діяльність льодовиків, підземних вод) та зумовлені, головним чином, енергією сонячної радіації, силою тяжіння та життєдіяльністю організмів.

У межах області до ерозійних відносяться процеси:

площинний змив – сукупність процесів руйнування верхнього шару ґрунту та продуктів вивітрювання, транспортування й акумуляції утворених наносів дощовими та талими водами, що стікають у вигляді пластових потоків по схилах крутизною понад 1 градус;

утворення ярів, котрі виникають внаслідок ерозії пухких гірських порід тимчасовими лінійними водотоками під час потужних опадів, танення снігу, льоду чи льодовиків;

річкова ерозія – знесення ґрунту з дна річок і незакріплених берегів внаслідок швидкої течії. На правобережжі Дніпра у межах басейнів річок Цибульник та Омельник знаходиться зона найбільшої яружної та балочної мережі.

На території Світловодська та Світловодського району відбувається постійний процес руйнування берегів Кременчуцького водосховища, чому сприяють природні та гідрологічні умови.

Таблиця 7.2.2.1

№ з/п	Вид (ЕГП)	Площа поширення, кв. км.	Кількість, од.	% ураженості області
1	2	3	4	5
1	Зсувні процеси	м. Світловодськ – 6,41	95	0,03
2	Карстові процеси	-	-	Не відбуваються

1	2	3	4	5
3	Процеси підтоплення	м. Кіровоград – 4,15	14	0,04
		м. Новомиргород – 1,8	6	
		с. Дмитрівка, Знам'янський район – 0,8	1	
		с. Копані, Знам'янський район – 0,1	1	
		с. Топило, Знам'янський район – 0,035	1	
		с. Рівне, Новоукраїнський район – 0,15	4	
		м. Помічна, Добровеличківський район – 0,79	3	
		м. Олександрія – 1,01	3	
		с. Микільське, Світловодський район – 0,075	4	
		с. Рядове, Петрівський район – 0,18	1	
		с. Петрівське, Петрівський район – 0,29	1	

7.3. Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

Державний контроль за вивченням та використанням надр здійснюється Державною службою геології та надр України та її органами на місцях. На території Кіровоградської області державний геологічний контроль здійснюють територіальне управління державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду у Кіровоградській області, Державна організація "Південна територіальна інспекція державного геологічного контролю за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр», Державна екологічна інспекція у Кіровоградській області.

Основним завданням державного геологічного контролю є перевірка забезпечення ефективного, еколого-безпечного повного та комплексного використання ресурсів надр та дотримання умов надання спеціальних дозволів на право користування ділянкою надр для геологічного вивчення та видобування корисних копалин.

Під час здійснення органами державного гірничого нагляду контролю у гірничодобувній галузі перевіріці підлягають: повнота вивчення родовищ корисних копалин, гірничо-технічні, інженерно-геологічні, гідрогеологічні й інші умови їх розробки, будівництва й експлуатації підземних споруд, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва; своєчасність і правильність введення в експлуатацію розвіданих родовищ корисних копалин; виконання вимог щодо охорони надр при веденні робіт з їх вивчення, встановлення кондицій на мінеральну сировину та експлуатації родовищ корисних копалин; правильність розробки родовищ корисних копалин; повнота

видобування оцінених запасів корисних копалин і наявних у них компонентів; додержання встановленого порядку обліку запасів корисних копалин; обґрунтованість і своєчасність їх списання; додержання правил проведення геологічних і маркшейдерських робіт під час розробки родовищ; додержання правил та технологій переробки мінеральної сировини з метою забезпечення повнішого вилучення корисних компонентів та поліпшення якості кінцевої продукції; правильність і своєчасність проведення заходів, що гарантують безпеку людей, майна і навколишнього природного середовища, гірничих виробок і свердловин від шкідливого впливу робіт, вирішення інших питань з нагляду за використанням та охороною надр у межах компетенції.

7.4. Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Кодекс України “Про надра” регулює гірничі відносини з метою забезпечення раціонального та комплексного використання надр для задоволення потреб суспільства у мінеральній сировині, для охорони надр, гарантування безпеки людей, майна, навколишнього природного середовища при користуванні надрами. У Кодексі дано визначення поняття «надра», порядок і види користування надрами, основні вимоги у галузі охорони надр. Такими вимогами є забезпечення повного та комплексного геологічного вивчення надр, дотримання встановленого законодавством порядку надання надр у користування, раціональне вилучення та використання корисних копалин і наявних у них компонентів, недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, охорона родовищ корисних копалин від затоплення, обводнення, пожеж та інших факторів, що впливають на якість корисних копалин і промислову цінність родовищ або ускладнюють їхню розробку.

Цим законодавчим актом передбачено, що надра у користування для видобування прісних підземних вод і розробки родовищ торфу надаються без надання гірничого відводу на підставі спеціальних дозволів, що видаються після попереднього погодження з обласними державними адміністраціями та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Відповідно до статей 13, 16 Закону України “Про місцеві державні адміністрації” та рішення Кіровоградської обласної ради від 23 червня 2006 року № 30 “Про делегування окремих повноважень обласної ради у сфері регулювання гірничих відносин” у 2014 році департаментом інфраструктури та промисловості обласної державної адміністрації розглянуто та підготовлено на розгляд сесії обласної ради матеріали у галузі надрокористування, подані у таблиці 7.4.1.

Таблиця 7.4.1.

№ з/п	Дата прийняття	№ рішення	Питання, яке вносилося на розгляд сесії	Примітка
1	06.06.2014 р	648	Про погодження клопотання ТОВ “Укрплот-граніт” щодо надання спеціального дозволу на користування надрами Нечаївського родовища гранітів (ділянка № 1)	Рішення прийнято
2	19.09.2014 р	660	Про погодження клопотання ТОВ “Піщанський кар’єр” щодо надання спеціального дозволу на користування надрами Північної ділянки Володимирівського родовища пегматитів	Рішення прийнято
3	19.09.2014 р	661	Про погодження клопотання ПАТ “Оболонь” щодо надання спеціального дозволу на користування надрами Польового родовища підземних вод	Рішення прийнято
4	05.12.2014 р	684	Про погодження ПАТ “Гайворонський спеціалізований кар’єр” списання з обліку підприємства балансових запасів розкритих порід Гайворонського-II родовища суглинків	Рішення прийнято

8. ВІДХОДИ

Відходи як екологічно небезпечний чинник є одним із найбільш значних факторів забруднення довкілля. Їх розміщення потребує вилучення значних площ землі, а транспортування та зберігання – великих витрат підприємств. Розрив між обсягами накопичення відходів і обсягами їх утилізації та знешкодження поглиблює кризовий стан навколишнього природного середовища. Разом з тим, на сьогодні переважна більшість відходів або взагалі не використовується, або використовується за найпростішими технологічними схемами, які не забезпечують повної реалізації їх ресурсного потенціалу.

8.1. Структура утворення та накопичення відходів

Забруднення навколишнього природного середовища відходами виробництва та споживання набуває для області все більшої гостроти. Велику питому вагу в структурі промислового виробництва Кіровоградської області займають ресурсно-енергоємні технології. Тому високий рівень ресурсовикористання, обумовлений недосконалістю технологій, що застосовуються у виробництві, сприяє значному утворенню і накопиченню відходів виробництва і споживання.

Головним управлінням статистики у Кіровоградській області здійснюється аналіз ситуації щодо поводження з відходами в області (таблиця 8.1.1).

За даними обласного управління статистики протягом 2014 року в області утворилося 39,7 млн. т відходів, що на 2,1 % більше порівняно з 2013 роком, у т. ч. від економічної діяльності підприємства, установ та організацій –

39,6 млн. т (на 2,2 % більше) у домогосподарствах – 0,1 млн. т (на 24,7 % менше). Із загального обсягу утворених відходів 5,3 тис. т становили відходи I-III класів небезпеки, що на 33,5 % менше порівняно з 2013 роком.

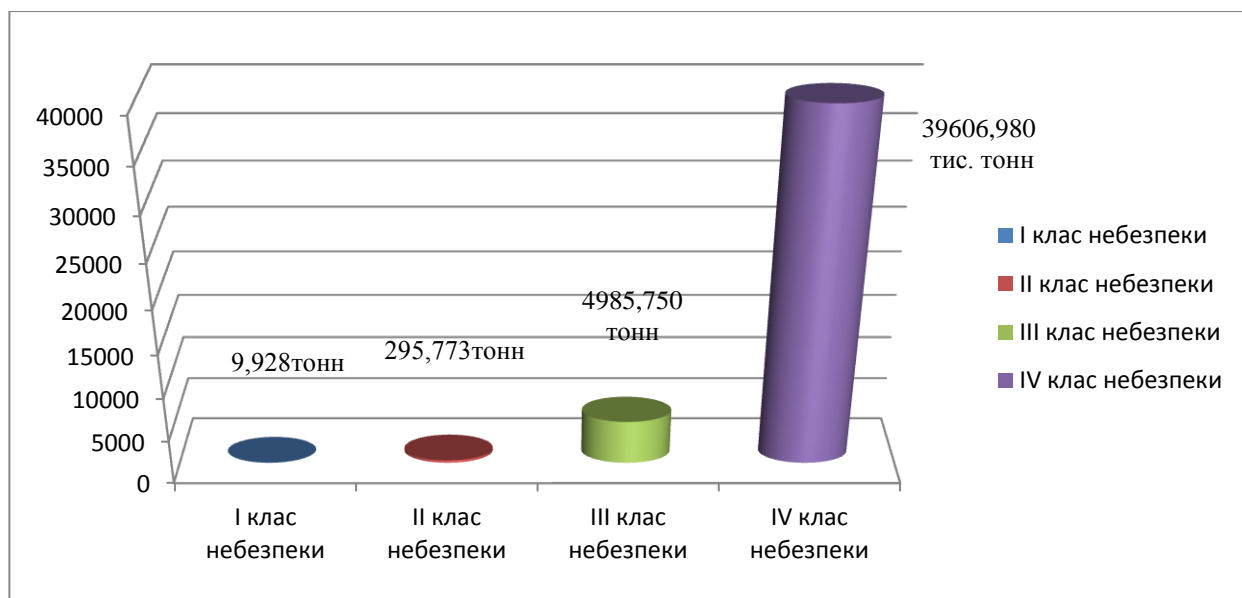
Накопичення відходів станом на 01.01.2015 року

Таблиця 8.1.1

№ з/п	Показник	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	Кількість підприємств, установ та організацій якими утворюються, обробляються та утилізуються відходи I-IV класів небезпеки	од.	1136	
2	Наявність відходів у місцях тимчасового зберігання відходів та у спеціально відведених місцях чи об'єктах, усього	т	318786917,464	
	у тому числі:			
3	відходи 1 класу небезпеки	т	958,272	
4	відходи 2 класу небезпеки	т	943,582	
5	відходи 3 класу небезпеки	т	16602,603	
6	відходи 4 класу небезпеки	т	318768413,007	

При цьому лівова частка утворених відходів 39,606 млн. т належить до IV класу небезпеки. Відходи I класу небезпеки склали 9,928 т, II класу – 295,773 т, III класу – 4985,750 т.

Розподіл обсягів утворення відходів за класами

Діаграма 8.1.1

У загальній кількості відходів, що утворилися протягом 2014 року, найбільшу питому вагу складають відходи гірничої промисловості та розроблення кар'єрів при добуванні та збагаченні руд і мінеральної сировини (93,4 %) та відходи, що містять метали та їх сполуки (5,5 %).

Динаміка утворення промислових та побутових відходів

Таблиця 8.1.2

	2012 рік*	2013 рік*	2014 рік*
Утворення відходів у розрахунку на 1 км ² , т/км ²	1630,5	1583,5	1616,6
Утворення відходів у розрахунку на 1 особу, кг/особу	40139,6	39423,8	40400,0

* - за даними нової форми статзвітності враховано відходи I-IV класу небезпеки за ф.№1-відходи (річна) "Поводження з відходами"

Загальний обсяг утилізованих відходів в області становив 11,3 млн. т, що в 1,6 разу менше, ніж у 2013 році. Частка утилізованих, оброблених (перероблених) відходів у загальному обсязі утворених склала 28,5 %.

Станом на 01 січня 2015 року у спеціально відведених місцях та на території підприємств області накопичено 318,7 млн. т відходів, у т.ч. I-III класів небезпеки – 17,8 тис. т. Основна кількість накопичених відходів IV класу небезпеки припадає на хвости збагачення Східного гірничо-збагачувального комбінату (м. Жовті Води), що скидаються у хвостосховище в балці "Щербаківська" Петрівського району та відходи розроблення руди залізної ПАТ "Центральний гірничо-збагачувальний комбінат" Петрівський кар'єр, виробничо-технологічні відходи Інгульської шахти ДП "Схід ГЗК" та відходи виробництва графіту ПАТ "Заваллівський графітовий комбінат".

Найбільше небезпечних відходів I-IV класів небезпеки накопичилось на території підприємств Петрівського району – 302,531 млн. т (94,9 % від загального обсягу); Кіровоградського району – 7,9 млн. т (2,5 %); Гайворонського району – 4,3 млн. т (1,4 %), м. Кіровограда – 2,5 млн. т (0,8 %).

8.2. Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)

Відсутність ефективної системи поводження з відходами на рівні регіону зумовлює накопичення їх значної кількості у місцях видалення, що призводить до антропогенного навантаження на довкілля, забруднення його основних компонентів: землі, водних ресурсів та атмосферного повітря, погіршення умов проживання населення області.

На підприємствах Кіровоградської області протягом 2014 року утворилось 5,291 тис. т відходів I-III класів небезпеки, що на 2,6 тис. т менше в порівнянні з 2013 роком та 39,6 млн. т відходів IV класу небезпеки, що на 700 тис. т більше в порівнянні з 2013 роком. Із загальної кількості утворених відходів 11,337 млн. т утилізовано, оброблено (перероблено), 28,2 млн. т видалено у спеціально відведені місця чи об'єкти.

Небезпечні відходи становлять особливу небезпеку для життя населення та стану навколишнього природного середовища. Через відсутність полігонів для видалення небезпечних відходів та фінансові труднощі щодо передачі відходів часто небезпечні відходи зберігають на території підприємств.

Основні показники поводження з відходами I-III класів небезпеки, тис. т

Таблиця 8.2.1

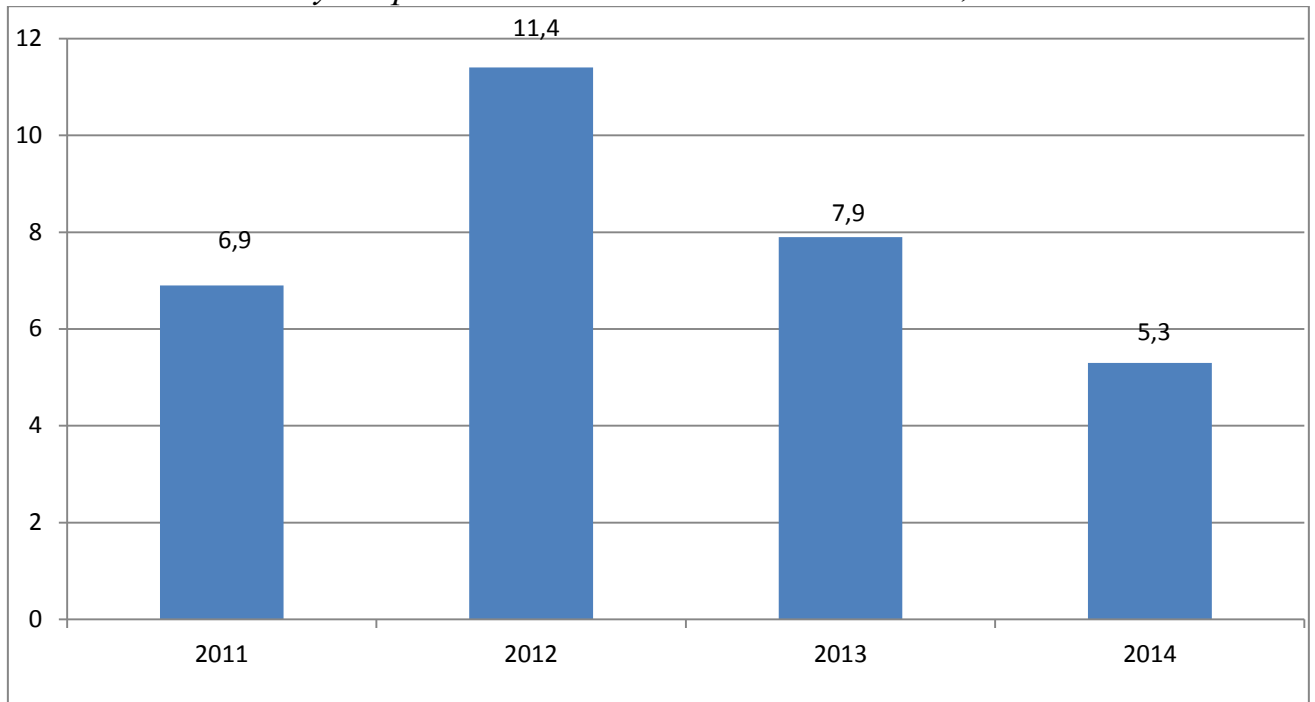
№ з/п	Показники	2010 рік* /2010 рік**	2011 рік**	2012 рік**	2013 рік**	2014 рік**
1	Утворилося	6,166/ 29058,644	36365,600	39917,400	38934,925	39748,566
2	Одержано від інших підприємств	0,399/ 179,270	209,000	332,100	376,299	307,665
3	у тому числі з інших країн	--	-	-	-	-
4	Використано	1,439/ 20814,518	23841,200	18639,500	18292,100	11335,526
5	Знешкоджено (знищено)	-/-	-	-	-	-
6	у тому числі спалено	0,025/ 39,430	51,300	44,500	5,908	7,119
7	Направлено у спеціально відведені місця чи об'єкти (полігони, комплекси, споруди, ділянки надр тощо)	0,001/ 7554,050	12066,600	20848,700	20228,148	28203,306
8	Передано іншим підприємствам	5,244/ 231,841	269,900	439,000	366,700	356,336
9	у тому числі іншим країнам	-	-	-	-	-
10	Направлено в місця неорганізованого складування за межі підприємств	0,002/ 640,337	6,000	4,500	4,776	3,253
11	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	0,003/0,003	4,000	2,500	1,519	7,252
12	Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	15,104/ 235122,222	249034,40	270253,30	291142,595	318700,084

* - за даними форми статзвітності враховано відходи I-III класу небезпеки

** - за даними нової форми статзвітності враховано відходи I-IV класу небезпеки

Проблема накопичення твердих побутових відходів на території області вже протягом багатьох років є одним із найболючіших питань стану довкілля. Звалища твердих побутових відходів, побудовані без комплексу заходів, що знижують їх негативний вплив на навколишнє середовище, є значними джерелами його забруднення. Відходи, розміщені там, зазнають складних фізико-хімічних і біохімічних змін під впливом атмосферних явищ, специфічних умов, що формуються в товщі відходів, а також у результаті взаємодії між собою. Це призводить до утворення різних сполук, зокрема токсичних, які, мігруючи в навколишнє середовище, негативно впливають на його компоненти.

Обсяг утворення відходів I-III класів небезпеки, тис. т

Діаграма 8.2.1

Майже на усіх сміттєзвалищах області не проводиться розділення відходів, у результаті чого неможливо здійснити утилізацію близько 70 % скла, макулатури, жести та інших відходів. При цьому, частка вторинної сировини в загальному споживанні ресурсів становить 13-14 %. Тверді побутові відходи потенційно містять у собі папір, текстиль, чорні та кольорові метали, скло, поліетилен та інші цінні компоненти, повернення у господарський оборот хоча б частини яких економічно та екологічно доцільно.

Протягом 2014 року в області утворилося 161,1 тис. т побутових та подібних відходів або 0,4 % до загального обсягу утворених, що на 25,3 % менше, ніж у 2013 році. Значна частина твердих побутових відходів концентрується на стихійних сміттєзвалищах, які формуються, як правило, у приміській смузі, приватному житловому секторі, зонах відпочинку та в інших місцях. Обсяг видалених побутових та подібних відходів у спеціально відведених місцях та об'єкти становив 188,3 тис. т, на стихійні звалища – 0,2 тис. т.

Повністю вирішити дане питання у короткостроковій перспективі, на жаль, досить складно, адже впровадження сучасних ліній сортування сміття, побудова новітніх полігонів – усе це потребує доволі значних фінансових витрат, тоді як ресурси станом на цей час обмежені як у держави, так і у місцевих територіальних громад. Разом з тим, певна робота у цьому напрямку здійснюється вже зараз. Так, станом на 01 січня 2015 року в області розроблено 357 схем санітарного очищення населених пунктів, у т.ч.: 8 міст із 12 (Знам'янка, Світловодськ, Бобринець, Гайворон, Помічна, Долинська, Мала Виска, Ульяновка); 16 селищ міського типу з 27 (Голованівськ, Добровеличківка, Єлизаветградка, Компаніївка, Завалля, Молодіжне, Нова Прага, Новгородка, Новоархангельськ, Олександрівка, Павлиш, Петрове, Приютівка, Салькове, Смоліне, Устинівка); 333 схеми санітарного очищення

сільських населених пунктів. Також затверджено 111 графіків вивезення побутових відходів.

Згідно з інвентаризацією об'єктів і спеціально відведених місць видалення відходів на території області знаходяться 413 сміттєзвалищ, наявні 308 рішень про відведення земельних ділянок, 21 проект відводу, 12 державних актів на право постійного користування земельною ділянкою, 96 дозволів на розміщення відходів та погоджених лімітів на розміщення та утворення відходів.

Інформація про кількість сміттєзвалищ (полігонів) станом на 01.01.2015року

Таблиця 8.2.2

№ з/п	Назва одиниці адміністративно – територіального устрою регіону	Кількість сміттєзвалищ*	Кількість паспортизованих МВВ, од
Сміттєзвалища			
	Всього	413	104
1	Бобринецький район	31	8
2	Вільшанський район	19	1
3	Гайворонський район	13	3
4	Голованівський район	21	15
5	Добровеличківський район	15	2
6	Долинський район	25	12
7	Знам'янський район	13	-
8	Кіровоградський район	46	3
9	Компаніївський район	19	10
10	Маловисківський район	23	3
11	Новгородківський район	13	3
12	Новомиргородський район	24	2
13	Новоархангельський район	25	2
14	Новоукраїнський район	4	19
15	Олександрівський район	20	5
16	Олександрійський район	26	-
17	Онуфріївський район	13	5
18	Петрівський район	15	2
19	Світловодський район	12	-
20	Ульяновський район	18	1
21	Устинівський район	14	6
22	м. Кіровоград	1	1
23	м. Олександрія	1	2
24	м. Знам'янка	1	1
25	м. Світловодськ	1	-
Полігони			
	Всього	-	-
Заводи по переробці твердих побутових відходів			
	Всього	-	-

* за даними інвентаризації об'єктів та спеціально відведених місць видалення відходів, проведеної у 2013 році.

На підставі укладеної угоди між Міністерством екології та природних ресурсів України та ТОВ “С.І. Груп Консорт ЛТД” від 31 травня 2012 року № 14/7 усі наявні на території області непридатні та заборонені до використання пестициди і агрохімікати протягом 2012 року були вивезені за межі області з метою їх знешкодження. Роботи виконані за рахунок Державного фонду охорони навколишнього природного середовища.

8.3. Транскордонне перевезення небезпечних відходів

Державний екологічний контроль за транскордонним перевезенням відходів здійснюється згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2000 року № 1120 “Про затвердження Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленнями і Жовтого та Зеленого переліків відходів”. У 2014 році імпортування й експортування відходів не здійснювалося.

8.4. Державне регулювання в сфері поводження з відходами

В Україні недостатньо впроваджуються маловідходні технології, повільними темпами створюється інфраструктура у сфері поводження з відходами, перш за все, небезпечними, їх утилізація. Не забезпечується повне збирання, максимально можлива утилізація, своєчасне знешкодження та видалення відходів, унаслідок чого прогресує їх накопичення, не впроваджуються екологічно безпечні методи та засоби поводження з відходами, через що підвищується небезпечність відходів, зростають техногенні та екологічні ризики.

У відповідності до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 03 серпня 1998 року № 1218 "Про затвердження Порядку розроблення, затвердження і перегляду лімітів на утворення та розміщення відходів" суб'єктами господарювання оформлювались дозволи на розміщення відходів та подавались для реєстрації декларації про утворення відходів. Так, департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації видано 289 дозволів на розміщення відходів на 2014 рік та 20 дозволів на розміщення відходів на 2014-2016 роки, а також зареєстровано 499 декларацій про відходи на 2014 рік.

Ведеться активно робота зі складання підприємствами технічних паспортів відходів, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 01 листопада 1999 року № 2034 “Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів”. За звітний період затверджено 1147 технічних паспортів відходів.

З метою забезпечення збирання, оброблення, збереження й аналізу інформації про об'єкти утворення, оброблення й утилізації відходів ведеться їх реєстр, у якому визначаються номенклатура, обсяги утворення, кількісні та якісні характеристики відходів, інформація про поводження з ними та заходи щодо зменшення обсягів утворення відходів і рівня їх небезпеки. Реєстр

об'єктів утворення, оброблення й утилізації відходів ведеться на підставі звітних даних виробників відходів. Порядок ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення й утилізації відходів визначається постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року № 1360 “Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів”. Станом на 01 січня 2015 року до зазначеного реєстру включено 155 суб'єктів господарювання області.

Департаментом постійно ведеться робота із впорядкування відомостей про місця видалення відходів для подальшого забезпечення моніторингу впливу цих об'єктів на довкілля. На кінець 2014 року на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 03 серпня 1998 р. № 1216 “Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів” департаментом до обласного реєстру місць видалення відходів внесено 146 місць видалення відходів (далі – МВВ), з них 104 місця розміщення твердих побутових відходів. На теперішній час паспортизація МВВ на території області триває. Впроваджуються першочергові заходи з виявлення МВВ для забезпечення виконання паспортизації, а саме: відведення земель в законодавчому порядку, розробка проектів на об'єкти, приведення у відповідність до вимог екологічних норм експлуатації. Реєстр регулярно поновлюється на підставі наданих власниками МВВ даних.

9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

9.1. Екологічна безпека як складова національної безпеки

Поняття екологічної безпеки (екобезпеки) включає в себе соціоприродну й наукову реальність та є об'єктом дослідження різних наук (природничих, соціальних, юридичних тощо), оскільки охоплює складний комплекс взаємозв'язків людини з навколишнім природним середовищем. Під екобезпекою передусім мається на увазі дотримання певної сукупності правил поведінки, які підвищують ступінь захищеності людини в процесі її взаємодії з природним середовищем, з небезпечними (радіоактивними, хімічними, токсичними) речовинами, у застосуванні складних і високоризикових технологій і процесів, при здійсненні різноманітних видів антропогенного впливу на довкілля тощо. Також екобезпека часто буває пов'язана з неконтрольованими людиною процесами (стихійними силами природи). Забезпечення екологічної безпеки обов'язково враховує закони природи, згідно з якими існують та розвиваються екологічні об'єкти.

З правової точки зору в основі екобезпеки лежить екологічне право як самостійна галузь права. Суть і завдання екологічного права власне і полягає у гарантуванні дотримання принципів екобезпеки усіма суб'єктами правовідносин. Відповідно до статті 1 Закону України № 964-IV від 19 червня 2003 року “Про основи національної безпеки України” захист екології та навколишнього природного середовища є складовою частиною національної безпеки нашої держави.

Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм, у т. ч. у сфері екології. Відповідно до статті 6 даного Закону, забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів є одним із ключових пріоритетів у національних інтересах країни.

Водночас стаття 50 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” визначає екологічну безпеку як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Довкілля вважається безпечним, коли його стан відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам, які стосуються його чистоти (незабрудненості), ресурсомісткості (невиснаженості), екологічної стійкості, санітарних вимог, видового різноманіття, здатності задовольняти інтереси громадян.

9.2. Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку

Перелік екологічно небезпечних об'єктів, розташованих у Кіровоградській області, які на цей час фактично справляють значний негативний вплив на довкілля, наведено в таблиці 9.2.1.

Таблиця 9.2.1

№ з/п	Назва екологічно небезпечного об'єкту	Вид економічної діяльності	Відомча належність (форма власності)	Примітка
1	ДП "Східний гірничо-збагачувальний комбінат"	Добування уранової та торієвої руди. Виробництво та переробка ядерного палива	Загально-державна власність	Накопичено 42119,0 тис. т відходів в хвостосховищі у балці “Щербаківська” Петрівський район
2	ТОВ "Побужський феронікелевий комбінат"	Виробництво кольорових металів (нікелю)	Приватна власність	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря 3370,407 т на рік
3	Кіровоградське ВКГ ОКВП "Дніпро-Кіровоград"	Забір, очищення та скид стічних вод	Комунальна власність	Скид 12829 тис. м ³ стічних вод на рік

9.3. Радіаційна безпека

Ризики у сфері радіаційної безпеки в області обумовлені виробничою діяльністю підприємств урано-добувної промисловості. Для видобутку урану характерне те, що майже усі відходи його добування – відвали шахтних порід, скиди очищених шахтних вод, викиди в атмосферне повітря – вміщують природні радіонукліди уранового ряду, з чим пов'язаний радіаційний вплив на довкілля та населення.

На території Петрівського району області у балці "Щербаківська" розташовано хвостосховище гідрометалургійного заводу ДП "Східний гірничо-збагачувальний комбінат" (далі – ДП "СхідГЗК"), яке експлуатується з 1959 року та призначене для накопичення та зберігання твердих і рідких відходів переробки уранових руд, що вміщують природні радіонукліди уранового та торієвого рядів.

Перевезення уранової руди від Новокостянтинівської до Інгульської шахт здійснюється автосамоскидами, обладнаними для перевезення гірничої маси. Такі перевезення здійснюються згідно із ліцензією Державної інспекції ядерного регулювання України від 20 липня 2011 року, виданою ДП "СхідГЗК", до структури якого входять Новокостянтинівська, Смолінська та Інгульська шахти. Відповідно до умов даної ліцензії, ДП "СхідГЗК" має право здійснювати перевезення радіоактивних матеріалів, а саме: уранової руди; концентрату природного урану; продуктів переробки уранової руди, характеристики яких відповідають матеріалу LSA-I; джерел іонізуючого випромінювання.

Стан радіаційної безпеки за даними моніторингу, що здійснюють відомчі атестовані лабораторії, відповідає вимогам відповідних Законів України та нормативних документів. Так, за результатами досліджень, проведених у 2014 році, радіаційний стан районів розміщення зазначених структурних підрозділів ДП "СхідГЗК" характеризується наступними показниками:

Таблиця 9.3.1

№ п/п	Фактор	Санітарно-захисна зона	Зона спостереження	Норматив (фонове значення)
1	2	3	4	5
1	Смолінська шахта			
1.1	Атмосферне повітря			
	Концентрація пилу (мг/м ³)	< 0,26	0,26	0,5
	Σα-активність (п×10 ⁻⁴ Бк/м ³)	6,8	3,5	55,5 (МУ № 558/6)
	U природний (Бк/м ³)	< 0,046	< 0,046	8,0 (НРБУ-97) (U-234+U-235+U-238)
1.2	Грунт			
	Σα-активність (Бк/кг)	2,065	0,587	7,4 (СНП-77)
	K ⁴⁰	481,8 ± 100,0	449,0 ± 62,8	546,9
1.3	Рослинність результати на 1 кг сухої маси			

1	2	3	4	5
	Σα-активність (Бк/кг) Ra ²²⁶ (Бк/кг) Th ²³² (Бк/кг) K ⁴⁰ Питома гамма-активність C _{эф} (Бк/кг)	28,4 - < 4,0 189,6 ± 75,6 25,0 ± 9,2	8,6 4,2 ± 1,7 < 4,0 89,0 ± 48,7 14,8 ± 5,8	87,7 8,03 13,3 742,4 86,0 (фон. зн.)
1.4	Харчові продукти (картопля - 4 проби) результати на 1 кг сиріої маси			
	Σα-активність (Бк/кг) Ra ²²⁶ (Бк/кг) Th ²³² K ⁴⁰ Питома гамма-активність C _{эф} (Бк/кг)	- - - - -	9,4 < 3,7 6,3 ± 1,2 < 20,0 9,1 ± 3,0	74,4 ± 22,3 < 5,0 < 7,0 191,4 ± 49,3 19,4 ± 5,7 (фон. зн.)
1.5	Харчові продукти (буряк - 4 проби) результати на 1 кг сиріої маси			
	Σα-активність (Бк/кг) Ra ²²⁶ (Бк/кг) Th ²³² K ⁴⁰ Питома гамма-активність C _{эф} (Бк/кг)	- - - - -	13,1 < 3,7 5,8 ± 1,5 < 20,0 8,7 ± 3,5	27,9 ± 8,4 - - - - (фон. зн.)
1.6	Потужність дози гамма-випромінювання території	0,18 мкЗв/год	0,15 мкЗв/год	0,26 (СНП-77) мкЗв/год
1.7	Потужність дози гамма-випромінювання території (залізничні шляхи)	0,19 мкЗв/год	0,11 мкЗв/год	0,26 (СНП-77) мкЗв/год
1.8	Потужність дози гамма-випромінювання території (автомобільні шляхи)	0,14 мкЗв/год	0,12 мкЗв/год	0,26 (СНП-77) мкЗв/год
2	Інгульська шахта			
2.1	Атмосферне повітря			
	Концентрація пилу (мг/м ³) Σα-активність (n×10 ⁻⁴ Бк/м ³) U природний (Бк/м ³)	< 0,26 3,7 < 0,046	< 0,26 2,0 < 0,046	0,5 55,5 (МУ № 558/6) 8,0 (НРБУ-97) (U-234+U-235+U-238)
2.2	Ґрунт			
	Уприродний (мг/кг) Ra ²²⁶ (Бк/кг) Th ²³² (Бк/кг) K ⁴⁰ (Бк/кг) C ефф. (Бк/кг)	< 1,0 36,9 ± 6,0 34,1 ± 3,9 414,3 ± 66,7 116,7 ± 4,5	< 1,0 30,0 ± 5,9 33,2 ± 3,8 368,9 ± 59,7 104,3 ± 4,4	- - - - 128,2 (Фон)
2.3	Рослинність результати на 1 кг сухої маси			
	Ra ²²⁶ (Бк/кг) Th ²³² (Бк/кг) K ⁴⁰ (Бк/кг) C ефф. (Бк/кг)	< 4,0 < 4,0 419,0 ± 157,0 41,9 ± 17,2	< 4,0 < 4,0 254,6 ± 146,7 23,2 ± 20,6	- - - -
2.4	Потужність дози гама випромінювання території	-	0,12-0,19 мкЗв/год	0,26 (СНП-77) мкЗв/год

1	2	3	4	5
3	Новокостянтинівська шахта			
3.1	Атмосферне повітря			
	Концентрація пилу (мг/м ³)	< 0,26	< 0,26	0,5
	Σα-активність (п×10 ⁻⁴ Бк/м ³)	4,3	3,7	55,5 (МУ № 558/6)
	Σα-активність (Бк/(м ² ×добу)	<7,4	<7,4	7,4 (МУ № 558/6)
	Уприродний (Бк/м ³)	< 0,046	< 0,046	8,0 (НРБУ-97) (U-234+U-235+U-238)
3.2	Поверхневі води			
	Σα-активність (Бк/дм ³)	-	2,3	-
	Уприродний (мг/дм ³)	-	0,337	-
	Ra ²²⁶ (Бк/дм ³)	-	< 4,0	-
	Th ²³² (Бк/дм ³)	-	< 4,0	-
	K ⁴⁰ (Бк/дм ³)	-	< 33,0	-
	Питома активність (Бк/дм ³)	-	< 14,0	-
3.3	Харчові продукти на 1 кг сирової маси (картопля)			
	Ra ²²⁶ (Бк/кг)	-	5,7	-
	Th ²³² (Бк/кг)	-	<5,0	13,3 (Фон)
	K ⁴⁰ (Бк/кг)	-	104,5	191,4 (Фон)
	Сефф (Бк/кг)	-	15,3	19,4 (Фон)
	Σα-активність (Бк/кг)	-	14,8	74,4 (Фон)
3.4	Потужність дози гамма-випромінювання території	0,10-0,18 мкЗв/год	0,09-0,20 мкЗв/год	0,26 (СНП-77) мкЗв/год
3.5	Потужність дози гамма-випромінювання території (автомобільні шляхи)	0,19-0,24 мкЗв/год	0,15-0,20 мкЗв/год	0,26 (СНП-77) мкЗв/год
4	Хвостосховище б. „Щ”			
4.1	Атмосферне повітря			
	Концентрація пилу (мг/м ³)	< 0,26	< 0,26	0,5
	Σα-активність (п×10 ⁻⁴ Бк/м ³)	3,7	4,4	55,5 (МУ № 558/6)
	Уприродний (Бк/м ³)	< 0,046	< 0,046	8,0 (НРБУ-97) (U-234+U-235+U-238)
4.2	Підземні води (криниці, спостережні свердловини)			
	Σα-активність (Бк/дм ³)	-	0,77	-
	Ra ²²⁶ (Бк/дм ³)	-	< 3,7	3,99 (Фон)
	Th ²³² (Бк/дм ³)	-	< 3,7	4,68 (Фон)
	K ⁴⁰ (Бк/дм ³)	-	< 20,0	< 20,0 (Фон)
	Питома активність (Бк/дм ³)	-	< 6,0	6,5 (Фон)
4.3	Потужність дози гамма-випромінювання території	0,13 мкЗв/год	0,11 мкЗв/год	0,26 (СНП-77) мкЗв/год

У 2014 році інспекційні перевірки Державної інспекції ядерного регулювання України з питань радіаційної безпеки стосовно впливу діяльності уранових шахт ДП "СхідГЗК" на довкілля та населення не проводились.

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

10.1. Структура та обсяги промислового виробництва

Дані Головного управління статистики у Кіровоградській області про обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності відповідно до підсумків розробки державного статистичного спостереження за ф.№1-підприємство (річна) “Структурне обстеження підприємства” за 2014 рік” наведені в таблиці 10.1.1:

Структура обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності за 2014 рік¹

Таблиця 10.1.1

Основний вид економічної діяльності	Питома вага, %
Промисловість ¹ , у тому числі:	100
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3,1
Переробна промисловість	84,5
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	59,5
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	0,3
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	1,2
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	... ²
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	1,3
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	... ²
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2,5
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів	8,3
Машинобудування	8,2
Виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	2,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	11,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,2

¹ Дані сформовано за функціональним підходом (спосіб узагальнення даних, за яким показники діяльності формуються за однорідними видами діяльності).

² Інформація конфіденційна згідно з Законом України "Про державну статистику".

За підсумками 2014 року приріст промислового виробництва становив 0,3 % за рахунок збільшення обсягів у виробництві електричного устаткування – у 2,2 разу, текстильному виробництві – на 32,4 %, виробництві харчових продуктів та напоїв – на 15,5 %, гумових і пластмасових виробів – на 12 %.

У добувній промисловості і розробленні кар'єрів у 2014 році порівняно з 2013 роком обсяг виробництва продукції зменшився на 14,9 %, у т.ч. у добуванні каменю, піску та глини – на 36,2 %.

На підприємствах переробної промисловості приріст виробництва у 2014 році порівняно з 2013 роком становив 6,9 %.

На підприємствах із постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря індекс промислової продукції у 2014 році становив 89,5 %, у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – 77,9 %, машинобудуванні – 91,6 %, на підприємствах із виготовлення виробів із деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності – 92,4 %, у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування, – 95,3 %, на підприємствах із виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 99,3 %.

У виробництві хімічних речовин і хімічної продукції у 2014 році випуск промислової продукції збільшився на 9,1 %, у т. ч. на підприємствах із виробництва фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик – на 30,2 %.

Збільшення обсягів виробництва відбулося на підприємствах із виготовлення: меблів для офісів і підприємств торгівлі – 113,0 %, фільтрів масляних, бензинових для двигунів внутрішнього згорання – 120,7 %, конструкцій збірних будівельних з чавуну чи сталі – 284,6 %, каменя декоративного та будівельного обробленого тощо та виробів із нього; гранул і порошка із каменя природного тощо, штучно забарвлених; виробів із агломерованого сланцю – 166,1 %.

За 2014 рік підприємствами області реалізовано промислової продукції (товарів, послуг) на суму 1129190,1 тис. грн., що на 13 252 751,1 тис. грн. менше, ніж у 2013 році.

10.2. Вплив на довкілля

10.2.1. Гірничодобувна промисловість

Промисловість – це одна з провідних галузей соціально-економічного комплексу Кіровоградської області, на яку припадає 20,7 % валового суспільного продукту. У ній зайнято 75,1 тис. осіб. Промислову продукцію випускають більше, ніж 3 тис. підприємств та виробництв, 295 з яких складають основну групу самостійних промислових підприємств та об'єднань. Промисловий комплекс охоплює 13 провідних галузей.

Кіровоградська область належить до одного з найбільш насичених мінеральними ресурсами регіонів України. На її території виявлено 32 види та налічується майже 300 родовищ різноманітних корисних копалин. Мінерально-сировинна база області на 15,5 % складається з паливно-енергетичних корисних копалин (буре вугілля, горючі сланці, уранові руди), на 58,2 % – із сировини для виробництва будівельних матеріалів, решта (26,3 %) – це руди чорних, кольорових та рідкісних металів, а також питні, технічні та мінеральні підземні води.

У рамках Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року на території Кіровоградської області за рахунок державного бюджету проводиться геологічне вивчення (пошуки та розвідка) родовищ урану, золота, алмазів, горючих сланців і бурого вугілля, інженерно-геологічні та еколого-геологічні роботи, буріння артезіанських свердловин з метою пошуків родовищ підземних прісних вод.

Але, на жаль, гірничодобувна промисловість має і негативний вплив на стан оточуючого природного середовища. Через це відбувається пошкодження геологічного середовища при проведенні як пошукових, так і видобувних робіт. Найбільш розповсюдженим явищем є яроутворення, яке вилучає із сільськогосподарської сфери значні площі родючих земель, пошкоджується ґрунторослинний покрив, відбувається засмічення побутовими та виробничими відходами. Також при створенні поверхневих шурфів, канав тощо активізуються ерозійні процеси.

До провідних підприємств гірничодобувної галузі області належать ПАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат”, ПАТ “Кіровоградське рудоуправління”, ПАТ “Капустянський граніт”, ПАТ “Заваллівський графітовий комбінат”, ПАТ “Гайворонський спецкар’єр”, ДП “Східний гірничо-збагачувальний комбінат”, ТОВ ВКФ “Велта”, ПАТ “Кіровоградський механічний завод”.

Для мінімізації шкоди підприємствами проводиться робота з недопущення забруднення та засмічення земельних ресурсів, скид кар’єрних вод проводиться після їх очищення, здійснюється рекультивація порушених земель. З цією метою перед початком розробки родовища виконується проект “Оцінка впливу на навколишнє середовище”, яким передбачені заходи з недопущення погіршення екологічного стану довкілля.

10.2.2. Металургійна промисловість

На сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу неможливо обійтися без кольорових металів, які є незамінними в машинобудуванні й особливо широко використовуються в таких його галузях, як електронна, електротехнічна, приладобудівна тощо. На території Кіровоградської області налічується 4 підприємства, які займаються металургійною промисловістю та виробництвом готових металевих виробів.

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області, від підприємств області, які займаються металургійним виробництвом, обсяг викидів у 2014 році становив 3405,858 т, що складає 28,8 % від загального обсягу викидів у атмосферу від стаціонарних джерел.

10.2.3. Хімічна та нафтохімічна промисловість

Хімічна діяльність людства дуже різноманітна та супроводжує його практично скрізь, хімічна переробка природи є невід’ємна в нашому житті. За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області, від двох

підприємств області, які займаються хімічним виробництвом, обсяг викидів у 2014 році становив 32,553 т, що складає 0,3 % від загального обсягу викидів у атмосферу від стаціонарних джерел.

10.2.4. Харчова промисловість

Галузь виробництва харчових продуктів та напоїв традиційно займає одне з провідних місць у промисловості області. Доля підприємств із виробництва харчових продуктів та напоїв у обсязі реалізованої промисловістю області продукції складає понад 59,4 %.

За останні роки відбулися якісні зміни у виробничих відносинах та формах господарювання, зросла конкурентоспроможність продукції, визнаної не тільки в Україні, а й за її межами. Робота підприємств харчової промисловості має значний вплив на забезпечення продовольчої безпеки, насичення ринку продовольчими товарами. На підприємствах області постійно оновлюється асортимент продукції, впроваджуються сучасні технології.

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області, від підприємств харчової промисловості викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря у 2014 році склали 2187,64 т, що складає 18,5 % від загального обсягу викидів у атмосферу від стаціонарних джерел. На підприємствах харчової промисловості, за даними Кіровоградського обласного управління водних ресурсів, згідно зі статистичною звітністю 2-ТП (водгосп) забрано 1,226 млн. м³ води, а скинуто 0,702 млн. м³ стічних вод, із яких у поверхневі водні об'єкти скинуто 0,423 млн. м³ води, зазначений обсяг стічних вод віднесено до нормативно очищених та нормативно чистих без очистки.

10.3. Заходи з екологізації промислового виробництва

Здоров'я та безпечна життєдіяльність людини потребують чистого довкілля: людині потрібно дихати чистим повітрям, пити чисту воду, не потрапляти під дію шкідливих речовин і небезпечних відходів, не підлягати впливу надмірного шуму чи вібрації. Водночас господарська та виробнича діяльність суспільства завдає відчутної шкоди навколишньому середовищу – атмосферному повітрю, водним ресурсам, ґрунтам, флорі, фауні, а в підсумку самій людині як невід'ємній частині природи та світу. Проте протягом останніх десятиліть людство все більше й більше приходить до розуміння необхідності збереження та захисту довкілля, потреби екологізації промислового виробництва, скорочення шкідливих викидів в атмосферу, застосування новітніх методів очистки стічних вод, утилізації відходів тощо.

Важливим результатом зусиль світового співтовариства у напрямку запобігання та контролю за забрудненням навколишнього середовища, використання екологічно чистих технологій стало прийняття у 1992 році на конференції ООН Декларації щодо навколишнього середовища. У 1993 році Міжнародна організація із стандартизації ISO створила технічний комітет ТК 207 “Управління навколишнім середовищем”, завданням якого стало

розроблення системи стандартів екологічного управління. Важливим результатом діяльності ТК 207 стало прийняття у 1996 році п'яти стандартів ISO серії 14000, що містили склад та опис елементів систем управління навколишнім середовищем, настанови щодо їх застосування, а також настанови щодо здійснення екологічного аудиту. У 2004 році Міжнародною організацією зі стандартизації ISO був здійснений перегляд стандартів серії ISO 14000. Як наслідок, у 2006 році в Україні було введено в дію національні стандарти:

ДСТУ ISO 14001:2006 Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO14001:2004, IDT) – на заміну ДСТУ ISO 14001-97;

ДСТУ ISO 14004: 2006 Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо принципів, систем та засобів забезпечення (ISO 14004:2004, IDT) – на заміну ДСТУ ISO 14004-97.

Система екологічного керування є інструментом, який дає можливість підприємству, установі або організації, з одного боку, запобігати забрудненню довкілля та вдосконалювати екологічні характеристики, а з іншого – приносить економічні вигоди у вигляді заощадження ресурсів (сировини, матеріалів та енергії), а також підвищення репутації підприємства чи установи, що пройшли відповідну сертифікацію, у т. ч. суттєве спрощення можливостей виходу на зовнішні ринки. На жаль, станом на 2014 рік підприємства Кіровоградщини ще не мають впроваджених та сертифікованих за міжнародними критеріями систем екологічного управління. Разом з тим, станом на 01 січня 2015 року 21 суб'єкт господарської діяльності Кіровоградської області пройшов сертифікацію відносно вимог ДСТУ ISO 9001:2009 Системи управління якістю. У т. ч. це такі підприємства, як ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат”, ТДВ “М'ясокомбінат “Ятрань”, ТДВ “Об'єднання Дніпроенергобудпром”, ТОВ “ФЗП”, ТОВ “Агродар-Україна Плюс” та інші. Відповідність вимогам передбачає певний рівень екологізації виробничої діяльності та врахування екологічних параметрів у ній.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

11.1. Тенденції розвитку сільського господарства

Україна – це країна з потужним агропромисловим потенціалом та величезними перспективами розвитку сільського господарства. Вона володіє сприятливими кліматичними умовами і якісними земельними ресурсами, наявність яких свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Кіровоградську область не дарма називають житницею України: сільське господарство – провідна галузь її господарського комплексу. Провідне місце агросфери зумовлюється, насамперед, унікальними природно-кліматичними умовами та географічним розташуванням, її землям властива висока природна родючість, а унікальні чорноземи Кіровоградщини, що за 100-бальною шкалою

якості мають 67 балів, демонструють у Паризькому музеї мір та ваги як еталонні.

Загальна площа сільськогосподарських угідь – 2032,3 тис. га, в т. ч. ріллі – 1764,5 тис. га. Рівень господарського освоєння області характеризується такими показниками: частка в загальній площі кількості населення та трудових ресурсів у країні складає 4,1 %, 2,3 % і 2,2 % відповідно. Тут зосереджено 2,3 % основних фондів, створюється 1,6 % валової доданої вартості, промисловістю та сільським господарством виробляється 3,3 % і 0,9 % від загальнодержавного рівня відповідно. Сільське господарство – провідна галузь економіки області. Основні зернові культури: озима пшениця та ячмінь, кукурудза на зерно, зерно-бобові, гречка та просапні культури. В області розвинуте садівництво, вирощуються різноманітні кісточкові та ягідні культури.

Високими темпами в області скорочується виробництво цукрових буряків, картоплі, тваринницької продукції та зростає – соняшнику на зерно. Скорочення посівних площ, цукрових буряків, поголів'я великої рогатої худоби та птиці, зниження урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності громадського тваринництва призвело до значного падіння виробництва продукції сільського господарства та її реалізації, особливо сільськогосподарськими підприємствами.

Значну роль повинна відігравати інноваційна діяльність. Пріоритетним напрямом інноваційної діяльності в аграрному секторі є впровадження найбільш перспективних агротехнологій і на цій основі підвищення продуктивності виробництва з метою зниження витрат на одиницю продукції та зміцнення її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках.

Серед напрямків інноваційного розвитку аграрного сектора слід визначити такі:

створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, нових порід тварин і птиці;

стимулювання агроекологічної діяльності, зокрема розвитку альтернативного органічного агровиробництва;

формування високоосвічених професійних кадрів.

Отже, незважаючи на проблеми, притаманні сучасному етапу розвитку сільськогосподарського виробництва, необхідно розвивати виробничі потужності сільського господарства для виходу сільськогосподарської продукції на світовий ринок і конкуренції з продукцією інших розвинутих країн світу.

11.2. Вплив на довкілля

11.2.1. Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження

Господарства України вирощують понад 400 різних сільськогосподарських культур, які об'єднуються в окремі групи (зернові, технічні, городні, кормові, плодові тощо). Для переробки кожного виду

рослинницької продукції розвиваються різні галузі промисловості, формуються різні галузеві рослинницько-промислові комплекси. Кожний із них являє собою своєрідну структуризовану систему, в якій в одному виробничому циклі ув'язується вирощування та переробка певних видів сільськогосподарської продукції.

Внесенням мінеральних добрив вдалося значно підвищити родючість ґрунтів і збільшити в них вміст гумусу. Уже в найближчий час з'являється можливість збільшення їх виробництва та внесення під усі сільськогосподарські культури, у т. ч. під зернові. Протягом 2014 року сільськогосподарськими підприємствами області в ґрунт було внесено 793,8 тис. ц мінеральних і органічних добрив, дані щодо внесення яких у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами наведені у таблиці 11.2.1.1.

Таблиця 11.2.1.1

Загальна посівна площа, тис. га	1168,7
Мінеральні добрива :	
Всього внесено в поживних речовинах, тис. ц	793,8
у тому числі: азотних, тис. ц	538,2
Фосфорних, тис. ц	142,9
Калійних, тис. ц	112,7
Удобрена площа під урожай, тис. га:	969,6
% удобреної площі	83,0
Внесено на 1 га, кг	68
у тому числі: азотних, кг	46
Фосфорних, кг	12
Калійних, кг	10
Органічні добрива:	
Всього внесено в поживних речовинах, тис. тонн	74,6
Удобрена площа, тис. га	4,1
% удобреної площі	0,4
Внесено на 1 га, т	0,1

11.2.2. Використання пестицидів

Принципи застосування в сільському господарстві гербіцидів, інсектицидів, фунгіцидів та інших пестицидів – діючих засобів у боротьбі з бур'янами та шкідниками – звільняють людину від малопродуктивної ручної праці. За даними департаменту агропромислового розвитку Кіровоградської обласної державної адміністрації, у 2014 році було використано 1,58 тис. т засобів захисту рослин. Усього в господарствах області у 2014 році біологічним способом оброблено 2099,8 тис. га. Кількість внесених пестицидів на 1 га склала 0,75 кг(л).

Показник забруднення земель сільськогосподарського призначення залишковими кількостями пестицидів Кіровоградської області за 2014 рік наведено у таблиці 11.2.2.1.

Забруднення земель сільськогосподарського призначення залишковими кількостями пестицидів Кіровоградської області за 2014 рік

Таблиця 11.2.2.1

Назва району	Пестициди	Кількість проб, шт.			Вміст ЗПК, мг/кг			ГДК	Населений пункт, господарство, де було перевищення ГДК
		Проаналізовано	З них містять залишкові кількості пестицидів	З них із вмістом вище ГДК	Мінімальний	Середній	Максимальний		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Вільшанський	ДДТ з метаболітами	36	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	36	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Добровеличківський	ДДТ з метаболітами	65	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	65	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Новоархангельський	ДДТ з метаболітами	53	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	53	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Новоукраїнський	ДДТ з метаболітами	75	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	75	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Всього	ДДТ з метаболітами	229	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	229	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено

11.2.3. Екологічні аспекти зрошення та осушення земель

Облік та оцінка стану зрошуваних земель та зрошувальних систем є складовою частиною робіт з моніторингу зрошуваних земель, які здійснюються з метою визначення пріоритетних напрямків меліорації земель та розробки відповідних виробничих програм, а також першочергових меліоративних заходів на зрошуваних землях.

У Кіровоградській області налічується 40,7 тис. га зрошуваних земель та 4,3 тис.га прилеглих до зрошення земель. Зрошувані землі знаходяться у всіх районах області у користуванні 648 власників та землекористувачів, із них 100 сільськогосподарських підприємств – 29,5 тис. га, 38 селянських (фермерських) господарств – 7,3 тис. га, 510 ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 3,6 тис. га та землі запасу – 0,3 тис. га.

Станом на 01 жовтня 2013 року згідно з проведеною інвентаризацією на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2013 року №17038/1/1-13 в області проведене обстеження та оцінка стану зрошувальних

систем. Із наявних зрошуваних земель можна поливати 15,495 тис. га, не використовувалось у 2013 році 25,195 тис. га, у тому числі з причин:

незадовільного технічного стану господарських мереж – 18,935 тис. га;

відсутність дощувальних машин – 24,864 тис. га;

незадовільного технічного стану насосно-силового обладнання – 18,011 тис. га.

Зрошувальні системи на площі 13,085 тис. га підлягають списанню.

Основними показниками визначення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель є глибина залягання рівнів ґрунтових вод, засоленість та солонцюватість ґрунтів, якість зрошувальної води.

Розподіл зрошуваних земель та прилеглих до зрошення територій за середньовегетаційними значеннями глибини залягання рівнів ґрунтових вод такий:

Таблиця 11.2.3.1

Глибина залягання РГВ, м	Зрошені землі, га	Прилеглі до зрошення території, га
РГВ<1,0	0	4
1,0<РГВ<1,5	3	4
1,5<РГВ<2,0	2	15
2,0<РГВ<3,0	20	15
РГВ>3.0	40665	4282

За 2014 рік спостереження за якістю зрошувальних вод проводились шляхом гідрохімічного опробування 48 джерел зрошення. Дані щодо розподілу зрошуваних земель за якістю зрошувальних вод за звітний рік надаються для площі 23066 га. Критерії оцінки якості зрошувальних вод визначались за ДСТУ 2730-94 “Якість природної води для зрошення. Агрохімічні критерії”.

Таблиця 11.2.3.2

Якість зрошувальної води (за агрономічними критеріями)	Площа (га), станом на 01.01.2015 р.
Води обмежено придатні II класу, фізична площа, всього:	12285
за показниками через:	
небезпеку підлуження	11971
небезпеку вторинного засолення	5771
небезпеку токсичного впливу на рослини	9445
небезпеку осолонцювання	3112
Води непридатні для зрошення без попереднього поліпшення її якості	10781

Вивчення засоленості та солонцюватості ґрунтів зони аерації, визначення площ зрошуваних земель із різними типами та ступенем засолення, солонцюватості ґрунтів, зміни властивостей ґрунтового покриву під впливом меліорації базується на основі матеріалів ґрунтово-сольових зйомок. За даними ґрунтово-сольових зйомок, на зрошуваних масивах області широко

розповсюджені землі з незасоленими та несолонцюватими ґрунтами. Останнім часом спостерігається зменшення площ з засоленими ґрунтами в шарі 0-1,0 м, причиною якого є зниження інтенсивності та кількості поливів і виключення із застосування хлорвміщуючих мінеральних добрив. Оцінка еколого-меліоративного стану зрошуваних земель та прилеглих територій надається станом на 01 січня 2015 року.

Таблиця 11.2.3.3

Еколого-меліоративний стан	Зрошені землі, га	Прилеглі території, га
Сприятливий	39331	7137
Задовільний	1354	100
Несприятливий	5	83

Проаналізувавши вищевикладений еколого-меліоративний стан, слід відмітити, що несприятливий стан зрошуваних земель в області відмічений лише на площі 6 га та на 83 га прилеглих до зрошення земель, тому вони не мають впливу на використання зрошуваних земель.

11.2.4. Тенденції в тваринництві

В усіх категоріях господарств станом на 01 січня 2015 року налічувалось 108,3 тис. голів великої рогатої худоби, у т. ч. корів – 59,1 тис. голів; свиней – 255,6 тис. голів; овець та кіз – 42,6 тис. голів; птиці усіх видів – 4654,7 тис. голів. За 2014 рік усіма категоріями господарств області реалізовано на забій 74 тис. т худоби та птиці живою вагою, вироблено 324,3 тис. т молока та 501,3 млн. шт. яєць.

Протягом 2014 року виконаними є 14 сільськогосподарських проектів. Сума освоєних коштів, спрямованих на реалізацію зазначених проектів, складає 110 117,0 тис. грн. Із них 2 проекти, загальною вартістю 2 096,0 тис. грн., спрямовані на розвиток тваринництва: будівництво свинокомплексу ФОП "Закузній", Кіровоградський район, вартістю 1500,0 тис.грн. та реконструкція МТФ ПСП ім. Шевченка, Вільшанський район, вартістю 596,0 тис. грн.

Продуктивність худоби і птиці на 01. 01. 2015 року (сільськогосподарські підприємства)

Таблиця 11.2.4.1

	Одиниця виміру	2014 рік	2013 рік	2014р до 2013р	
				. + , -	в %
Надій на корову(на поч.р.)	кг	4974	4595	379	108,2
Яйценоскість на курку-нес.	штук	287	338	-51	84,9
Середньо-добові прирости:					
ВРХ	грам	481	462	19	104,1
Свиней	грам	411	382	29	107,6

**Виробництво продукції тваринництва
за всіма категоріями господарств на 01.01.2015 року**

Таблиця 11.2.4.2

	Одиниця			2014 до	
	виміру	2 014р.	2 013р.	2013 року	
				. + , -	в %
1. Реалізація худоби і птиці живою вагою					
Всі категорії господарств	тис.тонн.	74	69,5	4,5	106,5
Суспільний сектор	тис.тонн.	21,4	20,4	1	104,9
Питома вага	%	29	29		
Приватний сектор	тис.тонн.	52,6	49,1	3,5	107,1
Питома вага	%	71	71		
2. Молоко					
Всі категорії господарств	тис.тонн.	324,3	322	2,3	100,7
Суспільний сектор	тис.тонн.	51,7	46,1	5,6	112,1
Питома вага	%	16	14		
Приватний сектор	тис.тонн.	272,6	275,9	-3,3	98,8
Питома вага	%	84	86		
3. Яйця					
Всі категорії господарств	млн.шт	501,3	523,3	-22	95,8
Суспільний сектор	млн.шт	118,7	176,9	-58,2	67,1
Питома вага	%	24	34		
Приватний сектор	млн.шт	382,6	346,4	36,2	110,5
Питома вага	%	76	66		
4.Вовна					
Всі категорії господарств	т.	15	17	-2	88,2
Суспільний сектор	т.	9	10	-1	90,0
Питома вага	%	60	59		
Приватний сектор	т.	6	7	-1	85,7
Питома вага	%	40	41		

**Підсумки обліку поголів'я худоби та птиці
по всіх категоріях господарств станом на 01.01.2015 року**

Таблиця 11.2.4.3

	Одиниця			2015 до 2014	
	виміру	2 015р.	2 014р.	.+.-	%
1. Велика рогата худоба					
Всі категорії господарств	тис.гол.	108,3	124,3	-16	87,1
Суспільний сектор	тис.гол.	26,6	30,2	-3,6	88,1
Питома вага, %	%	25	24		
Приватний сектор	тис.гол.	81,7	94,1	-12,4	86,8
Питома вага, %	%	75	76		
2. в т. ч. Корови					
Всі категорії господарств	тис.гол.	59,1	62,9	-3,8	94,0
Суспільний сектор	тис.гол.	9,9	11,0	-1,1	90,0
Питома вага, %	%	17	17		
Приватний сектор	тис.гол.	49,2	51,9	-2,7	94,8
Питома вага, %	%	83	83		

3. Свині					
Всі категорії господарств	тис.гол.	255,6	265,7	-10,1	96,2
Суспільний сектор	тис.гол.	127,3	126,1	1,2	101,0
Питома вага, %	%	50	47		
Приватний сектор	тис.гол.	128,3	139,6	-11,3	91,9
Питома вага, %	%	50	53		
4. Вівці і кози					
Всі категорії господарств	тис.гол.	42,6	44,4	-1,8	95,9
Суспільний сектор	тис.гол.	6,3	7	-0,7	90,0
Питома вага, %	%	15	16		
Приватний сектор	тис.гол.	36,3	37,4	-1,1	97,1
Питома вага, %	%	85	84		
5. Птиця					
Всі категорії господарств	тис.гол.	4654,7	4760,0	-105,3	97,8
Суспільний сектор	тис.гол.	309,9	639,4	-329,5	48,5
Питома вага, %	%	7	13		
Приватний сектор	тис.гол.	4344,8	4120,6	224,2	105,4
Питома вага, %	%	93	87		

11.3. Органічне сільське господарство

Органічне сільське господарство є системою виробництва, яка дозволяє зберігати здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Вона покладається скоріше на екологічні процеси, біологічне розмаїття та цикли, адаптовані до місцевих умов, аніж на використання ресурсів зі шкідливими результатами. Органічне сільське господарство поєднує традиції, новаторство і науку на користь спільного для всіх середовища та для забезпечення справедливих відносин і гарної якості життя для всіх, хто є його частиною. На превеликий жаль на сьогодні органічна речовина – це основний показник продуктивності ґрунту, який неможливо забезпечити за рахунок запасів органіки у зв'язку із відсутністю в області в достатній кількості поголів'я тваринництва, як альтернатива в ролі органіки виступає побічна продукція, по зернових колосових це – солома, далі ідуть стебла кукурудзи та соняшника.

За останні 50 років ґрунти України втратили 0,7 % гумусу, це високий показник зниження продуктивності чорноземів, середній показник гумусу по Україні становить 4,1 %. Запаси гумусу з 4,8 % знизилися до 4,1 %, внесення органічних добрив з кожним роком зменшується, за період з 1986 по 1990 роки органічного добрива вносилося 6,5 т/га, на даний час вноситься близько 200 кг/га. На даний час поповнити органічну речовину можливо тільки побічною продукцією. Кількість побічної продукції, наприклад 3 т соломи від озимої пшениці прирівнюється до 9 т гною, за умови внесення мінеральних добрив від 10 до 15 кг/га компенсаційної дози азоту підсилює гуміфікацію соломи і сприяє підвищенню в 1,3 разу гуманності новоутворених гумусних речовин.

Використання соломи на добриво має велике екологічне значення: уся побічна продукція вноситься в ґрунт – з'явиться можливість виходу на бездефіцитний баланс гумусу.

12. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

Розвиток людської цивілізації базується на енергетиці. Від стану паливно-енергетичного комплексу залежать темпи науково-технічного прогресу й виробництва, а отже, життєвий рівень людей. Темпи зростання виробництва енергії у світі сьогодні є вищими за темпи приросту населення, що зумовлюється індустріалізацією, збільшенням енергозатрат на одиницю продукції в сільському господарстві, в гірничорудній промисловості тощо.

Джерела енергії, які використовує людство, поділяються на відновлювані – енергія Сонця, вітру, морських припливів, гідроенергія річок, внутрішнього тепла Землі, та не відновлювані – викопне мінеральне паливо та ядерна енергія. Перші не порушують теплового балансу Землі, оскільки під час їх використання відбувається лише перетворення одних видів енергії на інші. Однак використання других спричинює додаткове нагрівання атмосфери та гідросфери. Це небезпечно, бо може призвести до зміни рівня води у Світовому океані, що, своєю чергою, змінить співвідношення площі суші та водного дзеркала, вплине на клімат Землі, на тваринний і рослинний світ.

Електроенергетичні об'єкти мають значний вплив на довкілля. Характерними рисами такого впливу є постійна та всезростаюча інтенсивність, багатоплановість (одночасний вплив на різні компоненти довкілля: атмосферу, гідросферу, літосферу, біосферу), різноманітність (відчуження територій, порушення природних ландшафтів, хімічне та радіоактивне забруднення, теплові, радіаційні, акустичні й інші фізичні впливи) та масштабність (прояв не лише в локальному і регіональному, а й у глобальному масштабі).

12.1. Вплив енергетичної галузі на довкілля

Екологічний вплив на довкілля електроенергетичних об'єктів можна розподілити за такими категоріями:

забруднення повітря шкідливими речовинами і сполуками, включаючи діоксид сірки, окисли азоту, тверді частинки та важкі метали, за їх впливом на людське здоров'я, флору, фауну тощо;

викиди парникових газів, включаючи вуглекислий газ, метан, закис азоту, що сприяють глобальним змінам клімату;

зміна природного режиму водовикористання та негативний вплив на якість води через теплове і хімічне забруднення та вплив гідроелектростанцій;

зміна природного режиму землевикористання через розміщення електростанцій та електричних мереж, вивезення та складування відходів, включаючи тверді, рідкі та ядерні відходи.

12.2. Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

Альтернативні джерела енергії – енергетична галузь, що спеціалізується на отриманні та використанні енергії з відновлювальних джерел енергії. До відновлювальних джерел енергії відносяться періодичні або сталі потоки енергії, що розповсюджуються в природі й обмежені лише стабільністю. До нетрадиційних відновлюваних джерел енергії (НВДЕ) відносять гідроелектростанції (великі, середні та малі), геотермальну, сонячну, фотоелектричну та теплову енергію, енергію припливів, хвиль океану, вітру, тверду біомасу, гази з біомаси, рідкі біопалива та відновлювані муніципальні відходи, а також теплову енергію, що “створюється” завдяки тепловим насосам, торф, шахтний метан та вторинні джерела енергії, такі як: скидне тепло, промислові відходи, тиск доменного газу та природного газу під час його транспортування, які є досить перспективними для ефективного використання на території нашої держави. Нещодавно до альтернативних видів енергетики додали ще один – енергію, яка виробляється з соломи. Використання альтернативних джерел енергії значно заощаджує природне органічне паливо, яке відноситься до невідновних джерел природних ресурсів, у глобальному масштабі зменшується емісія парникових та токсичних газів в атмосферу.

Головними причинами неухай до нетрадиційних відновлювальних джерел палива є очікуване вичерпання запасів органічних видів палива, різке зростання їх ціни, недосконалість та низька ефективність технологій їхнього використання, шкідливий вплив на довкілля, наслідки якого все більше і більше турбують світову спільноту. У галузі енергоефективності та енергозбереження у 2014 році у рамках регіональної програми енергоефективності та інших програм було впроваджено заходи щодо використання альтернативних видів палива для опалення будівель бюджетної та промислової сфери, котли, які працюють на паливних пеллетах, а саме:

у промисловості було реалізовано 9 інвестиційних проектів по заміщенню природного газу (10,2 МВт), що дало змогу скоротити обсяги споживання природного газу на 14,3 млн. куб. м;

у бюджетній сфері введено в експлуатацію 19 об'єктів, загальною потужністю 4,8 МВт, та зменшено обсяг споживання природного газу на 2,2 млн. куб. м.

В області працюють малі ГЕС: Гайворонська (м. Гайворон, р. Південний Буг), Червонохутірська (с. Синюха, Вільшанський район, р. Синюха), Новоархангельська (смт Новоархангельськ, р. Синюха), Тернівська (с. Тернівка, Новоархангельський район, р. Синюха) та Березівська (с. Березівка, Гайворонський район, р. Південний Буг).

У Новоукраїнському районі (с. Іванівка) працює сонячна фотоелектрична станція. Площа електростанції складає 2,7 га, потужність – 1,3 МВт. У 2014 році вироблено 1450 кВт / год. електроенергії.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

13.1.1. Структура та обсяги транспортних перевезень

Таблиця 13.1.1.1

Вид транспорту	Рік	Перевезено вантажів		Вантажооборот		Перевезено пасажирів		Пасажирооборот	
		млн. т	%	млн.т.км.	%	млн.	%	млн. пас. км.	%
Залізничний	2010	6,400	110,70	24716,000	105,10	4,800	107,10	0,000	0,00
	2011	7,9	13,2	29026,0	117,4	4,8	101,0	-	-
	2012	7,8	20,3	27926,3	96,2	4,9	-	-	-
	2013	7,7	98,5	26529,1	95,0	5,1	-	-	-
	2014	6,4	82,6	27238,9	102,7	5,0	-	1,5	-
Автомобільний	2010	28,100	102,90	1083,100	97,40	85,600	115,10	1115,800	107,90
	2011	33,3 ¹	80,9 ¹	1136,8 ¹	3,8 ¹	98,7 ²	91,5 ²	1301,2 ²	95,9 ²
	2012	30,7 ¹	79,7 ¹	1089,1 ¹	3,8 ¹	86,0 ²	90,6 ²	1268,2 ²	97,1 ²
	2013	3,4 ¹	76,5 ¹	670,9 ¹	105,3 ¹	67,0 ²	77,9 ²	1051,2 ²	82,7 ²
	2014	3,9 ¹	115,5 ¹	687,8 ¹	102,1 ⁵	4,8 ²	71,2 ²	883,3 ²	84,0 ²
Авіаційний	2010	0,000	119,40	3,200	86,50	0,100	87,80	39,400	81,20
	2011	0,0	0,0	1,9	0,0	0,1	0,1	33,3	2,4
	2012	0,0	0,0	1,1	0,0	0,0	0,1	16,0	1,3
	2013	0,0	0,0	1,1	96,2	0,0	0,1	25,3	158,1
	2014	0,0	0,0	1,6	149,9	0,0	0,1	41,8	165,2
Міський електротранспорт	2010	0,000	0,00	0,000	0,00	2,800	12,20	14,800	12,20
	2011	-	-	-	-	4,3	4,0	22,7	1,7
	2012	-	-	-	-	4,0	4,2	21,3	1,6
	2013	-	-	-	-	4,5	112,9	24,1	112,9
	2014	-	-	-	-	5,3	116,6	28,1	116,6
Всього	2010	34,500	104,20	25202,300	104,80	93,300	91,60	1170,000	97,30
	2011	41,2	100,0	30164,7	100,0	107,9	100,0	1357,2	100,0
	2012	38,5	100,0	29016,5	100,0	94,9	100,0	1305,5	100,0
	2013	11,1	90,6	27201,1	95,2	71,5	79,5	1100,6	84,1
	2014	10,2	92,6	27928,3	102,7	53,0	74,2	947,0	86,0

¹ З урахуванням вантажних перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями та для власних потреб

² З урахуванням пасажирських перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями

13.2. Вплив транспорту на довкілля

Сфера транспорту є однією із найбільш масштабних галузей діяльності людини у сучасному світі. Розрізняють такі види транспорту, як автомобільний, залізничний, повітряний, водний (річковий і морський), а також рейковий і безрейковий наземний електротранспорт (трамваї та тролейбуси). Негативний вплив електротранспорту на оточуюче середовище чиниться за рахунок шуму й електромагнітних випромінювань, однак забруднюючий ефект від діяльності даного виду транспорту є найменшим порівняно з іншими видами транспортних засобів.

Різними видами транспорту використовуються такі види палива: автомобільний і авіаційний бензин, дизельне паливо, гасові фракції, природний газ, а також суміші різних видів палива. За конструкцією двигунів розрізняють карбюраторні, дизельні та реактивні силові установки, які мають різні конструкції та тією та іншою мірою чинять забруднюючий вплив на навколишнє середовище.

Негативний вплив транспортних засобів на довкілля пов'язаний насамперед із викидами в атмосферу токсикантів з відпрацьованими газами транспортних двигунів, а також дещо меншою мірою – із забрудненням поверхневих водних об'єктів, утворенням твердих відходів та несприятливим впливом транспортних шумів і вібрацій.

Найбільшим забруднювачем навколишнього середовища в транспортній галузі є автомобільний транспорт та інфраструктура автотранспортного комплексу: шкідливі викиди в атмосферу від автомобілів за обсягами багатократно перевищують відповідний сукупний показник від усіх інших видів транспорту.

Протягом 2014 року у повітряний басейн області від залізничного, авіаційного, річкового транспорту та виробничої техніки надійшло 8,2 тис. т забруднюючих речовин, що на 0,8 тис. т (8,8 %) більше, ніж у 2013 році. Найбільше викинуто в атмосферне повітря оксиду вуглецю (48 %) та діоксину азоту (33,3 %). Крім того, в атмосферу надійшло 273,9 тис. т діоксиду вуглецю.

У розрахунку на 1 км² припало 332,4 кг викидів забруднюючих речовин, проти 364,7 кг у 2013 році, на одну особу – 8,3 кг порівняно із 9 кг у 2013 році.

Динаміку викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємств області наведено у таблиці 13.2.1.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємств області (тис.т.)

Таблиця 13.2.1

Роки	Вантажні автомобілі	Пасажирські автобуси	Пасажирські легкові автомобілі	Спеціальні легкові автомобілі	Спеціальні нелегові автомобілі
2008	7,2	2,2	3,2	0,7	1,4
2009	6,1	1,7	2,9	0,6	1,3
2010	6,3	1,6	2,9	0,6	1,2
2011	7,1	1,7	3,1	0,6	1,2
2012	6,9	1,6	3,3	0,6	1,1
2013	6,7	1,5	3,4	0,5	9,2
2014	6,3	1,4	3,1	0,5	8,6

Так, протягом 2014 року від усіх видів автотранспорту в повітряний басейн Кіровоградської області надійшло 44 тис. т забруднюючих речовин, що на 5,1 тис. т (10,3 %) більше, ніж у попередньому році. У 2014 році із загального обсягу викидів забруднюючих речовин автотранспортом викиди забруднюючих речовин від приватних автомобілів (32 тис. т) перевищували викиди від автотранспортних засобів підприємств, установ та організацій (12 тис. т) і становили 72,6 % та 27,4 % від загального обсягу відповідно. Порівняно із 2013 роком викиди забруднюючих речовин від транспортних засобів населення та підприємств і організацій зменшились і становили відповідно 11,2 % та 7,8 %.

Автотранспорт є джерелом викидів забруднюючих речовин, що значно погіршує умови розсіювання, створює їх високі концентрації в районах

автомагістралей і прилеглих до них житлових забудов, де, як правило, проживає та працює значна частина населення. Із загального обсягу викидів забруднюючих речовин від автотранспорту 76,7 % становить оксид вуглецю (33,8 тис. т), неметанові леткі органічні сполуки – 11,1 % (4,9 тис. т), сполуки азоту – 9,7 % (4,3 тис. т) та інші речовини – 2,5 % (1,0 тис. т). Крім того, в атмосферне повітря надійшло 476 тис. т діоксиду вуглецю.

У розрахунку на 1 км² території області припадає 1,8 т забруднюючих речовин, на одну особу – 44,8 кг.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами забруднення від використання окремих видів палива

Таблиця 13.2.2

Роки	Обсяги викидів, тис.т.	У тому числі від використання			Частка викидів забруднюючих речовин від використання бензину у загальних обсягах викидів, %
		бензину	газойлів (дизельного палива)	зрідженого та стисненого газу	
2009	57,7	40,0	12,5	5,2	14,7
2010	57,4	37,5	12,9	7,0	65,3
2011	58,7	36,5	14,3	7,9	62,2
2012	57,0	34,9	14,6	7,5	61,2
2013	58,0	34,7	15,3	8,0	59,8
2014	52,2	29,2	14,7	8,2	55,9

13.3. Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля

Автотранспорт є потужним джерелом викидів забруднюючих речовин, що значно погіршує умови розсіювання, створює їх високі концентрації в районах автомагістралей і прилеглих до них житлових забудов, де, як правило, проживає і працює значна кількість населення. Також функціонування транспорту створює високий рівень шуму, забруднює ґрунти та водойми в результаті змиву та протікання паливно-мастильних матеріалів, призводить до утворення пилу та інших забруднюючих речовин, які здійснюють несприятливу дію на навколишнє середовище та безпосередньо на людину. Загальні викиди токсичних речовин залежать від потужності і типу двигуна, режиму його роботи, технічного стану автомобіля, швидкості руху, стану дороги, якості палива тощо.

Особливо істотним є негативний вплив автотранспорту у середніх і великих містах, де концентрація даного виду транспортних засобів найбільша, що становить суттєву проблему для населення таких міст, насамперед для тієї його частини, що проживає в житлових будинках чи житлових масивах, розташованих поблизу великих транспортних артерій, перехресть, місць паркування, гаражів тощо.

Перспективу поступового розв'язання даної проблематики повинно дати запровадження підвищених стандартів та вимог до екологічної безпеки автомобільного транспорту, стимулювання використання найменш шкідливих для довкілля видів палива, додержання вимог щодо заборони розташування

місць скупчення автотранспорту у безпосередній близькості із зонами проживання людей.

Останнім часом розробка екологічно безпечних автомобільних двигунів є одним із основних завдань для усіх великих автомобільних компаній світу. Результати цієї роботи очевидні: сучасні автомобілі провідних виробників країн Європи, Японії та США викидають у повітря в 10-16 разів менше шкідливих речовин, ніж у 80-і роки ХХ століття. Наприклад, для зменшення викиду оксидів азоту використовується рециркуляція, внаслідок чого знижується температура згорання газів та утворюється значно менше шкідливих речовин. Автомобіль стає екологічно набагато "чистішим" у разі застосування електронних систем управління, які оптимізують роботу двигунів, гальмівних систем тощо.

З огляду на виняткову актуальність охорони атмосферного повітря від відпрацьованих автомобілями газів, їхнього впливу на людей першочерговою проблемою є створення екологічно "чистих" видів транспорту. В даний час ведеться пошук більш "чистого" палива, ніж бензин. У якості його заміників розглядається екологічно чисте газове паливо, метиловий спирт (метанол), малотоксичний аміак і "ідеальне паливо" – водень.

Окрім того, рівень негативного впливу на довкілля значною мірою визначається правильною організацією руху автотранспорту. Так, найбільший викид шкідливих речовин відбувається при гальмуванні, розгоні та додатковому маневруванні автомобілів. У зв'язку з цим, створення дорожніх "розв'язок", правильна установка світлофорів, регулювання руху транспорту за принципом "зеленої хвилі" суттєво скорочує надходження в атмосферу забруднюючих речовин, а також сприяє збереженню транспорту.

Засобами зменшення викидів від автотранспорту можуть стати технічні, технологічні та організаційні заходи впливу для покращення стану атмосферного повітря, а саме:

- здійснення постійного контролю за якістю нафтопродуктів, які реалізуються шляхом оптової та роздрібною торгівлі, поступове переведення автомобілів на альтернативні види палива;

- виведення потоків транзитного транспорту за межі населених пунктів, скорочення кількості автостоянок та паркувальних майданчиків у центрах міст, густозаселених житлових масивах та місцях масового відпочинку населення;

- оснащення автомобілів нейтралізаторами;

- впровадження практики європейських країн щодо введення податку на використання автомобілів з великим вмістом забруднюючих речовин у відпрацьованих газах одночасно із поступовим виведенням таких автомобілів із експлуатації;

- вирішення питання розширення доріг з якісно поліпшеним покриттям, збільшення кількості метанових заправок, активізація робіт з переведення автотранспорту на використання природного газу і біопалива;

- перехід пасажирського транспорту на екологічно найбільш "чистий" вид транспорту – електротранспорт;

стимулювання (у т.ч. на державному рівні) розповсюдження електромобілів та поступової заміни ними автомобілів із двигунами внутрішнього згорання (ДВЗ).

Екологи називають електромобілі єдиним видом транспорту, здатним запобігти екологічній кризі. Незважаючи на скептичне ставлення власників авто з ДВЗ до електромобілів, технології постійно рухаються вперед, тож із кожним днем кількість моделей автомобілів із електроприводом збільшується, ціни на технічні рішення знижуються, все більше концептів реалізуються у якості масових продуктів. Електромобілі з'явилися у модельному ряді багатьох провідних автовиробників світу, на ринок виходять нові корпорації, що спеціалізуються на виробництві виключно електромобілів.

Найбільш розвинені країни світу дедалі більше заохочують своїх громадян до придбання електромобілів та стимулюють розвиток відповідної інфраструктури. Україні, дбаючи про перспективу збереження чистого довкілля, слід усіляко наслідувати цей приклад.

14. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

14.1. Регіональна екологічна політика

Законом України від 21 грудня 2010 року № 2818 “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року” та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 577-р “Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки” визначені основні пріоритети, завдання та цілі державної екологічної політики України.

Метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Національна екологічна політика спрямована на досягнення семи стратегічних цілей, а саме:

підвищення рівня суспільної екологічної свідомості;

поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;

досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища;

інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління;

припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі;

забезпечення екологічно збалансованого природокористування;

удосконалення регіональної екологічної політики.

Рішенням Кіровоградської обласної ради від 24 листопада 2006 року № 95 “Про Стратегію економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на період до 2015 року” затверджено Стратегію економічного та соціального розвитку Кіровоградської області на період до 2015 року (далі – Стратегія), до якої включені заходи з охорони навколишнього природного середовища. Наразі проведена робота щодо оновлення Стратегії з урахуванням програми економічних реформ “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” та вимог Основних засад та Плану.

До обласної програми “Центральний регіон-2015”, затвердженої рішенням Кіровоградської обласної ради від 29 грудня 2010 року № 53, Програми економічного і соціального розвитку Кіровоградської області на 2014 рік, затвердженої рішенням Кіровоградської обласної ради від 27 грудня 2013 № 574, включені заходи з охорони навколишнього природного середовища та поліпшення екологічної ситуації в області з врахуванням пріоритетних питань державної екологічної політики України.

Рішенням Кіровоградської обласної ради від 21 грудня 2012 року № 417 “Про затвердження Комплексної програми охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки” було затверджено “Комплексну програму охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки”, заходи з охорони довкілля області та раціонального використання природних ресурсів даної програми у 2014 році виконані на 28 %.

14.2. Удосконалення системи управління нормативно-правового регулювання охорони довкілля та екологічної безпеки

Екологічна політика – це сукупність заходів держави, спрямованих на збереження безпечного навколишнього середовища, захист життя та здоров’я населення від негативного впливу забруднення, досягнення гармонії у взаємодії суспільства та природи, охорону та раціональне використання природних ресурсів. Одним із головних завдань екологічної політики є гармонізація відносин у системі “природа – суспільство”. У зв’язку з цим набуває актуальності розвиток екологічного управління, що забезпечуватиме гармонійний розвиток виробничого та природного потенціалу, даватиме змогу узгоджувати мету господарювання з метою саморегуляції природних екосистем.

Згідно з екологічним правом, екологічне управління спрямоване на “суспільні відносини, у яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об’єднань, спрямована на забезпечення ефективного використання природних ресурсів, охорони довкілля, екологічної безпеки юридичними і фізичними особами”. Мета державного екологічного управління полягає у запобіганні виснаженню природного потенціалу, недопущенні перевищення несучої ємності біосфери, а також екологізації функціонування всіх сфер життєзабезпечення, досягненні та підтримці

необхідної якості життя населення, належного стану довкілля, гармонізації взаємовідносин суспільства та природи. Урахування несучої ємності біосфери та недопущення її перевищення в умовах сучасного соціально-економічного розвитку отримало офіційне визнання як ключового принципу екологічної політики на національному й міжнародному рівнях.

Охорона довкілля є однією з актуальних проблем сучасності. Згідно зі статтею 16 Конституції України, держава бере на себе обов'язок забезпечення екологічної безпеки та підтримки екологічної рівноваги, збереження генофонду українського народу тощо.

До функцій департаменту екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації належить вирішення таких питань, як регулювання використання природних ресурсів місцевого значення, визначення нормативів забруднення природного середовища; впровадження економічного механізму природокористування, проведення моніторингу та обліку об'єктів природокористування і забруднення довкілля, проведення державної екологічної експертизи, здійснення контролю за дотримання природоохоронного законодавства, розроблення програм впровадження природоохоронних заходів, визначення та реалізація інвестиційної політики, інформування населення та зацікавлених підприємств, установ та організацій з екологічних питань.

Департамент екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації відповідно до Положення забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, здійснює нормативно-правове регулювання, комплексне управління та екологічний контроль щодо охорони, використання та відтворення.

14.3. Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Державний контроль за охороною навколишнього природного середовища та раціональним використанням природних ресурсів на Кіровоградщині здійснює Державна екологічна інспекція у Кіровоградській області (далі – Держекоінспекція). З метою поліпшення екологічного стану та посилення державного контролю за дотриманням вимог чинного природоохоронного законодавства на території області протягом 2014 року Держекоінспекцією проведено 2350 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства на 1050 об'єктах області у т. ч. перевірено 2 об'єкти, віднесені до “Переліку 100 еколого-небезпечних об'єктів України”, а саме: Філія УМГ “Черкаситрансгаз” Кременчуцьке ЛВУМГ ГКС “Задніпровська” (Світловодський район) та ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат” (Голованівський район). За результатами складено 2025 протоколів, із яких 112 передано для розгляду у судові органи.

За порушення вимог природоохоронного законодавства до адміністративної відповідальності притягнуто 1938 осіб, загальна сума

накладених штрафів становить 413,066 тис. грн., сума стягнутих штрафів – 408,357 тис. грн. На розгляд до правоохоронних органів передано 41 матеріал. Загальна сума розрахованих збитків протягом звітного періоду склала 3639,62 тис. грн. Протягом звітного періоду було пред'явлено 186 позовів та претензій на загальну суму 2 359,074 тис. грн., із яких 164 розглянуто та відшкодовано державі 1 358,32 тис. грн.

Контроль за охороною і використанням вод та відтворенням водних ресурсів, у т. ч. по підземних водах

Протягом 2014 року проведено 330 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства по водних ресурсах (поверхневі та підземні води), складено 264 протоколи, за порушення вимог водоохоронного законодавства до адміністративної відповідальності притягнуто 26 осіб на загальну суму штрафів 31,858 тис. грн., стягнуто на користь держави 30,260 тис. грн. з урахуванням попереднього періоду.

До перевірок залучались представники сектору інструментально-лабораторного контролю, якими для забезпечення контролю за станом водних ресурсів на 25 підприємствах-водокористувачах відібрано 109 проб, виконано 1773 визначення. Протягом 2014 року розраховано збитків на загальну суму 1 523,900 тис. грн., пред'явлено 56 претензій на загальну суму 1 591,620 тис. грн. (53 претензії на суму 1 001,792 тис. грн. та 3 позови на суму 589,828 тис. грн.) підприємствам, які здійснювали скиди недостатньоочищених стічних вод у водні об'єкти, внаслідок неефективної роботи очисних споруд і здійснювали самовільне водокористування без відповідних дозволів на спеціальне водокористування. Сплачено 46 претензій на суму 722,884 тис. грн. (43 претензії на суму 326,415 тис. грн., 3 позови на суму 191,281 тис. грн. і часткова сплата претензій і позовів на суму 205,188 тис. грн.).

Контроль за охороною атмосферного повітря

Протягом 2014 року проведено 551 перевірку дотримання вимог природоохоронного законодавства в частині охорони атмосферного повітря, складено 307 протоколів за порушення вимог природоохоронного законодавства, до адміністративної відповідальності притягнуто 307 осіб на загальну суму штрафів 44,421 тис. грн., стягнуто 42,908 тис. грн. з урахуванням попереднього періоду.

Сектором інструментально-лабораторного контролю, проведено контрольні заміри 88 пересувних джерел на вміст оксиду вуглецю, вуглеводнів, димність. До перевірок залучались представники відділу інструментально-лабораторного контролю, якими проведено контрольні виміри обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, відібрано 204 проби, виконано 1368 визначень. Загальна сума розрахованих збитків протягом звітного періоду склала 333,947 тис. грн., пред'явлено 60 претензій на суму 322,174 тис. грн., 1 позов на суму 11,773 тис. грн., сплачено 57 претензій на загальну суму

415,042 тис. грн. (55 претензій на суму 236,005 тис. грн., 2 позови на суму 164,037 тис. грн. та часткова сплата на суму 15,0 тис. грн.).

Контроль за охороною і використанням земель

Протягом 2014 року у сфері охорони і використання земель здійснено 458 перевірок дотримання вимог земельного законодавства (землі водного фонду – 145 перевірок). За виявлені порушення до адміністративної відповідальності притягнуто 63 посадові особи та громадянина на загальну суму штрафів 31,756 тис. грн., з яких стягнуто 31,262 тис. грн.

Загальна сума розрахованої шкоди внаслідок порушення вимог законодавства щодо охорони земель становить 373,98 тис. грн. Упродовж січня-грудня 2014 року пред'явлено 17 претензій та позовів про відшкодування шкоди на загальну суму 365,308 тис. грн.

Контроль у сфері поводження з відходами

Протягом 2014 року проведено 773 перевірки у сфері поводження з відходами: 631 планово, 142 позапланово (в т. ч. за зверненням громадян – 11, на вимогу прокуратури – 25).

За порушення вимог Закону України “Про відходи” до адміністративної відповідальності притягнуто 1015 посадових осіб та громадян на загальну суму штрафів 266,152 тис. грн., з яких стягнуто 267,41 тис. грн.

Протягом 2014 року фахівцями екологічної інспекції проведено 114 перевірок з дотримання вимог природоохоронного законодавства при експлуатації спеціально відведених місць видалення відходів на території Новгородківського, Компаніївського, Петрівського, Долинського, Устинівського, Новомиргородського, Олександрійського, Олександрівського, Знам'янського, Новоархангельського, Світловодського та Маловишківського районів області.

Основні показники роботи Держекоінспекції щодо додержання вимог природоохоронного законодавства наведені в таблиці 14.3.1.

Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Таблиця 14.3.1

№ з/п	Назва заходу	Одиниця виміру	Роки		
			2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6
1	Кількість перевірених об'єктів контролю	од.	2019	1640	1000
2	Складено актів перевірок	од.	2019	1640	1050
3	Кількість складених протоколів про адміністративне правопорушення	од.	3337	3377	2025
4	Притягнуто до адміністративної відповідальності	осіб/грн	3120/ 858976	3225/ 820675	1938/ 413066
5	Стягнуто адміністративних штрафів	осіб/грн	3001/ 841059	3225/ 783326	1938/ 408357

1	2	3	4	5	6
6	Пред'явлено претензійно-позовних матеріалів	од./грн.	225/ 2652612	219/ 2791986	186/ 2359074
7	Стягнуто претензійно-позовних матеріалів	од./грн.	209/ 1290578	191/ 1432129	164/ 135832
8	Кількість випадків тимчасового призупинення виробничої діяльності	од.	60	18	6
9	Кількість об'єктів, на яких виявлено перевищення встановлених екологічних нормативів, дозволів або лімітів	од.	22	31	32
9.1	на спеціальне водокористування	од.	22	-	32
	у тому числі на скиди у водні об'єкти	од.	22	31	21
9.2	на викиди в атмосферне повітря	од.	-	5	4
9.3	на утворення та розміщення відходів	од.	-	-	-
10	Внесено подань про припинення дії виданих дозволів	од.	2	1	-
11	Кількість матеріалів перевірок, переданих до правоохоронних органів щодо прийняття рішення про внесення до єдиного реєстру кримінальних впроваджень	од.	10	27	13

14.4. Виконання цільових екологічних програм

У 2014 році департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації був відповідальним виконавцем таких екологічних програм: обласна Програма формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки та Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки. Протягом 2014 року фінансування обласної Програми формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки не здійснювалось.

Комплексною програмою охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки передбачено виконання природоохоронних заходів для вирішення пріоритетних завдань охорони довкілля області та раціонального використання природних ресурсів по різних напрямках. Передбачений обсяг витрат на проведення природоохоронних заходів програми на 2014 рік склав 7726,6 тис. грн., фактично на реалізацію заходів програми спрямовано коштів на суму 2133,7 тис. грн., що становить 28 %.

Таблиця 14.4.1

№ з/п	Назва програми	Ким прийнята	№ та дата прийняття	Кількість використаних коштів, тис.грн.
1	2	3	4	5
1.	Обласна Програма формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003-2015 роки	Кіровоградською обласною радою	Рішення № 141 від 24 січня 2003 року	-
2.	Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки	Кіровоградською обласною радою	Рішення № 417 від 21 грудня 2012 року (із змінами)	2133,7

14.5. Моніторинг навколишнього природного середовища

В області впроваджується система моніторингу довкілля у відповідності до Положення про систему моніторингу довкілля Кіровоградської області, затвердженого розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 21 січня 2014 року № 11-р. З метою широкого інформування громадськості про стан довкілля, за результатами моніторингу навколишнього природного середовища в області, департаментом екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації розроблено та видано Екологічний паспорт, Регіональну доповідь про стан навколишнього природного середовища, щомісячні інформаційні довідки “Про стан довкілля в регіоні” й іншу друковану продукцію, з якою можливо ознайомитись на веб-сайті департаменту за адресою: <http://ekolog.kr-admin.gov.ua>.

Система спостережень за станом довкілля

Таблиця 14.5.1

№ з/п	Суб'єкти моніторингу довкілля	Кількість точок спостережень, од.							Ґрунти, тис. га
		Атмосферне повітря	Стационарні джерела викидів в атмосферне повітря	Поверхневі води	Джерела скидів зворотних вод у поверхневі води	Джерела скидів зворотних вод у морські води	Підземні води	Джерела скидів зворотних вод у глибокі підземні водоносні горизонти	
1	Головне управління держсанепідслужби у Кіровоградській області	-	3	1	44	-	236	-	204
2	Кіровоградська філія державної установи “Інститут охорони ґрунтів України”	-	-	-	-	-	-	-	243,10
3	Кіровоградське обласне управління водних ресурсів	-	-	14	-	-	-	-	4,621
4	Департамент житлово-комунального господарства Кіровоградської обласної державної адміністрації	-	-	22	12	-	-	-	-
5	Кіровоградський центр з метеорології	5	-	4	-	-	-	-	-
6	ДП “Центр-укргеологія” (м. Черкаси)	-	-	-	-	-	8	-	-
7	Державна екологічна інспекція у Кіровоградській області	-	-	-	37	-	-	-	-

14.6. Державна екологічна експертиза

Екологічна експертиза є одним із вирішальних факторів ефективного управління в галузі природоохоронної діяльності та найважливіших механізмів екологічної безпеки. Згідно із законодавством України екологічна експертиза – вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація та дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища. Експертиза спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності до норм і вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Основними завданнями екологічної експертизи є визначення ступеню екологічного ризику та безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності, організація комплексної, науково-обґрунтованої оцінки об'єктів екологічної експертизи, а також, в першу чергу, встановлення об'єктів експертизи у відповідність до вимог екологічного законодавства та оцінка впливу діяльності запроєктованих об'єктів на стан навколишнього природного середовища.

Еколого-експертна діяльність регламентується Законами України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про екологічну експертизу”, “Про регулювання містобудівної діяльності”, постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 808 “Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку” та Державними будівельними нормами ДБН А.2.2-1-2003 “Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд”.

У 2014 році департаментом екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації державна екологічна експертиза не проводилась.

14.7. Економічні засади природокористування

14.7.1. Економічні механізми природоохоронної діяльності

Базові інструменти економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища, визначені у Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” (1991 року), діяли й у 2014 році.

Основними елементами економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності залишалися: сплата екологічного податку; система зборів за спеціальне використання природних ресурсів (мінеральних, водних, земельних, лісових, біологічних, тощо); відшкодування збитків,

заподіяних унаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища у результаті господарської діяльності.

Одним із найважливіших еколого-економічних інструментів є сплата екологічного податку. Екологічний податок – головне джерело надходжень до фондів охорони навколишнього природного середовища (державного, обласного та місцевих), створених з метою концентрації коштів і цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів (ст. 47 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”).

У 2014 році відповідно до Бюджетного кодексу та Закону України про Державний бюджет України на 2014 рік екологічний податок зараховувався у таких пропорціях: до спеціального фонду Державного бюджету – 65 %, до спеціального фонду місцевих бюджетів – 35 %, у т. ч.: до сільських, селищних, міських бюджетів – 20 %, обласних бюджетів – 15 %. Після внесення змін до законодавства із 65 % відрахувань екологічного податку 31,6 % зараховувалися до загального фонду державного бюджету, 33,4 % – до спеціального фонду державного бюджету.

Фактичне надходження коштів від сплати екологічного податку за 2014 рік, за даними Головного управління Міндоходів у Кіровоградській області, склали 44 859,8 тис. грн., у т. ч.: 5 158,9 тис. грн. – до спеціального фонду державного бюджету, 15 700,9 тис. грн. – до спеціальних фондів місцевих бюджетів, та 24 000,0 тис. грн. – до загального фонду Державного бюджету.

Основним джерелом фінансування природоохоронних заходів в області залишаються цільові фонди охорони навколишнього природного середовища, які формуються за рахунок сплати екологічного податку, грошових стягнень за порушення норм і правил охорони навколишнього природного середовища та шкоду, заподіяну порушенням природоохоронного законодавства в результаті господарської та іншої діяльності.

До фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів області фактично надійшло 17 329,7 тис. грн., із них до обласного фонду охорони навколишнього природного середовища – 4 849,6 тис. грн., до міських, сільських селищних – 12 480,1 тис. грн.

Динаміка фактичних надходжень коштів до фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів у 2010-2014 роках (за даними департаменту фінансів облдержадміністрації) наведена у таблиці 14.7.1.1:

Таблиця 14.7.1.1

Рік	Всього у місцеві фонди, тис.грн.	В тому числі:	
		обласний фонд, тис.грн.	Сільські, селищні, міські фонди, тис.грн.
2010	7342,0	5244,3	2097,7
2011	11816,6	4306,9	7509,7
2012	12567,7	3580,5	8987,2
2013	15722,5	4375,2	11347,3
2014	17329,7	4849,6	12480,1

14.7.2. Стан фінансування природоохоронної галузі

Протягом 2014 року на охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами області усіх форм власності (капітальні та поточні видатки) фактично витрачено 105,2 млн. грн., що на 17 % більше порівняно з 2013 роком. Із них: 80,9 млн. грн. (76,9 %) – поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища, пов’язані з експлуатацією й обслуговуванням засобів природоохоронного призначення, 24,2 млн. грн. (23,1 %) – інвестиції в основний капітал, направлені на будівництво та реконструкцію природоохоронних об’єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування.

Основними джерелами фінансування природоохоронної діяльності в області були власні кошти підприємств та організацій (96,7 млн. грн. капітальних і поточних витрат) і незначною мірою кошти державного та місцевих бюджетів (2,0 та 6,5 млн. грн. відповідно).

За рахунок коштів державного та місцевих бюджетів було освоєно 23 % капітальних інвестицій і здійснено 4 % поточних витрат, а основним джерелом фінансування витрат на охорону довкілля, як і в попередні роки, були власні кошти підприємств – 77 % і 96 % відповідно. Підприємствами, організаціями, установами області фактично сплачено протягом 2014 року майже 6,7 млн. грн. екологічних платежів, що становить 90 % від загальної суми пред’явлених платежів.

У 2014 році кошти фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів області спрямовувалися на фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, що відповідають основним напрямкам державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, визначених згідно з “Переліком видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року № 1147 (із змінами).

За даними Департаменту фінансів обласної державної адміністрації з місцевих екофондів усіх рівнів на виконання природоохоронних заходів фактично використано 11289,3 тис.грн.

Фактичне використання коштів фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів, 2009-2014 роки

Таблиця 14.7.2.1

Рік	Всього місцеві фонди, тис.грн.	В тому числі:	
		обласний фонд, тис.грн.	Сільські, селищні, міські фонди, тис.грн.
2009	4493,2	3481,2	1012,0
2010	3103,4	2352,7	750,7
2011	8553,1	5554,8	2998,3
2012	8861,8	2668,0	6193,8
2013	8639,6	4540,0	4099,6
2014	11289,3	5780,0	5509,3

Рішенням Кіровоградської обласної ради “Про обласний бюджет на 2014 рік” (із внесенням протягом року змін до нього) затверджені видатки обласного фонду охорони навколишнього природного середовища на загальну суму 9 458,8 тис. грн., із яких фактично використано 5 780,0 тис. грн. У межах бюджетних асигнувань виконувалося 3 бюджетні програми.

За КТКВК 240601 “Охорона та раціональне використання природних ресурсів” використано кошти у сумі 5 599,7 тис. грн., у т.ч. на такі природоохоронні заходи:

виготовлення проекту по встановленню меж прибережних захисних смуг на річках Компаніївського району – видатки у сумі 50,0 тис. грн.;

організація робіт щодо проведення пошуку (дозиметричних вимірювань) “покинутих” і вразливих джерел іонізуючого випромінювання та радіоактивних відходів, що можуть бути виявлені за межами місць санкціонованого розміщення у місцях зберігання і обробки сільськогосподарської продукції на територіях сільських рад області та військових частин і містечок – видатки у сумі 14,2 тис. грн.;

проведення пілотних вимірів середньорічної ЕРОА радону – 222 у повітрі приміщень багатоповерхових житлових будівель у м.Кіровограді та містах області (40 будинків, 320 вимірів) – видатки у сумі 96,0 тис. грн.;

постійне проведення радіологічного моніторингу вмісту радону – 222 в повітрі приміщень дошкільних, шкільних та лікувальних закладів, робочих приміщень, місць загального користування з критичними показниками рівня дій, сейсмо-хіміко-радіаційних показників стану довкілля – видатки у сумі 105,0 тис. грн.;

укріплення берега Дніпродзержинського водосховища в с.Куцеволівка Онуфріївського району – видатки у сумі 362,2 тис. грн.;

нове будівництво зливової каналізації по вул. Андріївській м. Кіровоград – видатки у сумі 7,1 тис. грн.;

каналізаційні очисні споруди по вул. Річній, с.Торговиця Новоархангельського району- реконструкція – видатки у сумі 396,2 тис. грн.;

аварійно-відновлювальні роботи на здійснення заходів щодо боротьби з шкідливою дією вод та забезпечення безперебійної роботи споруд і мереж водовідвідної системи в умовах можливого паводка та повені на території с. Деріївка – видатки у сумі 49,7 тис. грн.;

розчищення і поглиблення русла р. Кам’янка в смт Новгородка Новгородківського району Кіровоградської області – видатки у сумі 146,3 тис. грн.;

будівництво очисних споруд житлового селища спиртового заводу в м.Мала Виска, Кіровоградська область – видатки у сумі 967,0 тис. грн.;

будівництво очисних споруд Голованівської центральної районної лікарні – видатки у сумі 18,7 тис. грн.;

будівництво станції біологічної очистки стоків в смт Петрове Петрівського району Кіровоградської області – видатки у сумі 2 079,3 тис. грн.;

реконструкція системи транспортування стічних вод на каналізаційні очисні споруди в м. Знам'янка Кіровоградської області – видатки у сумі 1230,5 тис. грн.;

капітальний ремонт будівлі ґратового відділення очисних споруд за адресою: м.Кіровоград, вул. Байкальська, 107 – видатки у сумі 77,6 тис. грн.

За КТКВК 240604 “Інша діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища” використано кошти у сумі 66,3 тис. грн. на проведення в області Дня довкілля (20 тис. грн.), видання Екологічного паспорту Кіровоградської області за 2013 рік та Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища (30 тис. грн.) та заходи з екологічної освіти, виховання екологічної культури та інформування населення щодо вирішення екологічних проблем регіону (16,3 тис. грн.).

За КТКВК 240605 “Збереження природно-заповідного фонду” використано кошти у сумі 114,0 тис. грн. на виконання природоохоронних заходів по збереженню парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення “Хутір Надія” та наукові обстеження природних територій з метою їх подальшого заповідання.

З Державного фонду охорони навколишнього природного середовища кошти у 2014 році не виділялися.

Кошти місцевих (сільських, селищних, міських) фондів охорони навколишнього природного середовища використовувалися переважно на заходи з ліквідації стихійних і впорядкування існуючих сміттєзвалищ, поліпшення стану водних ресурсів та заходи з озеленення населених пунктів.

14.8. Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального

Відповідно до статті 1 Закону України "Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності", технічне регулювання – це правове регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірка їх дотримання шляхом оцінки відповідності та / або ринкового нагляду.

Процедура оцінки відповідності – будь-яка процедура, яка прямо чи опосередковано використовується для визначення того, чи виконуються встановлені у відповідних технічних регламентах чи стандартах вимоги. Процедури оцінки відповідності включають процедури відбору зразків, випробування, здійснення контролю, оцінку, перевірку, реєстрацію, акредитацію та затвердження, а також їх поєднання.

Державна політика у сфері охорони довкілля реалізується шляхом проведення інструментально-лабораторних вимірювань при здійсненні державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання екологічних правил, нормативів та стандартів, а також умов, встановлених документами дозвільного характеру.

Об'єктами стандартизації та технічного регулювання є продукція, процеси та послуги, зокрема матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи чи діяльність, персонал і органи, а також вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування, системи управління якістю і системи екологічного управління. Стандарти та технічні регламенти мають бути точними, чіткими та структурно уніфікованими, а вимоги, по можливості, мають стосуватися характеристик продукції, а не вимог до її конструкції чи опису. Важливим фактором ефективного функціонування державної системи охорони навколишнього природного середовища є точність, єдність, уніфікованість та достовірність вимірювань.

Відповідно статті 20 Закону України "Про метрологію і метрологічну діяльність" контроль за станом навколишнього природного середовища відноситься до сфери державного метрологічного нагляду.

У Кіровоградській області установою, уповноваженою на проведення сертифікації систем управління навколишнім середовищем у системі УкрСЕПРО та згідно із вимогами ISO (системи екологічного керування) 14001:2006 є Державне підприємство "Кіровоградський науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації" (ДП "Кіровоградстандарт-метрологія").

За даними ДП "Кіровоградстандартметрологія", протягом 2014 року атестовано 16 вимірювальних лабораторій, які контролюють ті чи інші показники стану навколишнього природного середовища.

**Перелік атестованих лабораторій Кіровоградської області,
атестованих ДП "Кіровоградстандартметрологія" у 2014 році,
які контролюють стан навколишнього середовища**

Таблиця 14.8.1

№ з/п	Назва лабораторії	Адреса	№ та дата видачі свідоцтва про атестацію	Термін дії свідоцтва
1	Санітарно-гігієнічна лабораторія Відокремленого підрозділу "Новоархангельський міжрайонний відділ лабораторних досліджень" Державної установи "Кіровоградський обласний лабораторний центр Держсанепідслужби України".	Кіровоградська обл. смт Ново-архангельськ, вул. Пушкіна, 28.	№ 3085 від 25.01.2014 р.	24.01.2017 р.
2	Санітарно-гігієнічна лабораторія Відокремленого підрозділу "Новгородківський міжрайонний відділ лабораторних досліджень" Державної установи "Кіровоградський обласний лабораторний центр Держсанепідслужби України".	Кіровоградська обл., смт. Новгородка, вул. Кірова, 37-а.	№3091 від 29.01.2014 р.	28.01.2017 р.
3	Дослідна лабораторія ТОВ НВФ "Екоцентр".	м. Кіровоград, вул. Тимірязєва, 59.	№3098 від 24.02.2014 р.	21.02.2017 р.

1	2	3	4	5
4	Вимірювальна лабораторія Приватного підприємства Науково-технічний центр "Екосистема плюс".	м. Кіровоград, вул. Велика Перспективна, 50.	№3103 від 07.03.2014 р.	07.03.2017 р.
5	Випробувальна лабораторія харчової сільськогосподарської продукції та ґрунтів Кіровоградської філії ДУ "Інститут охорони ґрунтів України".	Кіровоградська обл., Кіровоградський р-н, с. Созонівна, вул. Центральна, 4.	№3107 від 26.03.2014 р.	26.03.2017 р.
6	Хіміко-бактеріологічна лабораторія енергосилового цеху ДГТ "Дирекція КГЗКОР".	Кіровоградська обл., м. Долинська, Проммайданчик ДП "Дирекція КГЗКОР".	№3111 від 11.04.2014 р.	11.04.2017 р.
7	Центральна заводська лабораторія ПрАТ "НВО "Етал".	Кіровоградська обл., м. Олександрія, вул. Заводська, 1.	№3116 від 24.04.2014 р.	23.04.2017 р.
8	Фізико-хімічна лабораторія Інгульської шахти державного підприємства "Східний гірничо-збагачувальний комбінат".	Кіровоградська обл., Кіровоградський р-н, с. Неопалимівка.	№ 3123 від 22.05.2014 р.	21.05.2017 р.
9	Виробнича лабораторія водоочисної станції Філії ПАТ "ДПЗКУ" "Новоукраїнський КХП".	Кіровоградська обл., м. Новоукраїнка, вул. Чайковського, 28.	№3127 від 29.05.2014 р.	28.05.2017 р.
10	Санітарно-промислова лабораторія ДП "Кіровоградський ЕТЦ".	м. Кіровоград, вул. Леніна, 29.	№ 3131 від 04.06.2014 р.	03.06.2017 р.
11	Хімічна лабораторія по контролю якості питної та виробничих вод ТОВ "Протеїн-Продакшн"	м. Кіровоград, с. Нове, вул. Ливарна, 10.	№3135 від 12.06.2014 р.	11.06.2017 р.
12	Фізико-хімічна лабораторія. Державного підприємства "Східний ГЗК" Смолінська шахта.	Кіровоградська обл., Маловисківський р-н, смт Смоліне.	№3141 від 03.07.2014 р.	02.07.2017 р.
13	Лабораторія відділу охорони навколишнього середовища Кіровоградського ПАТ "НФП "Радій".	м. Кіровоград, вул. Героїв Сталінграда, 29.	№ 3144 від 18.07.2014 р.	18.07.2017 р.
14	Комплексна лабораторія спостережень за забрудненням природного середовища І групи Світловодського гідрометеорологічної обсерваторії підрозділу Кіровоградського обласного центру з гідрометеорології Державної служби з надзвичайних ситуацій.	Кіровоградська обл., м. Світловодськ, вул. Обсерваторна, 11.	№3172 від 16.10.2014 р.	09.10.2017 р.
15	Промислово-санітарна лабораторія Відокремленого підрозділу "Маловисківський міжрайонний відділ лабораторних досліджень" Державної установи "Кіровоградський обласний лабораторний центр Держсанепідслужби України".	Кіровоградська обл., Кіровоградський р-н, с. Неопалимівка.	№3181 від 26.11.2014 р.	25.11.2017 р.
16	Фізико-хімічна лабораторія Новокоптятинівської шахти Державного підприємства "Схід ГЗК".	Кіровоградська обл., Маловисківський р-н, с. Олексіївна, Новокоптятинівська шахта.	№3187 від 19.12.2014 р.	18.12.2017 р.

14.9. Дозвільна діяльність у сфері природокористування

2014 рік став роком досить глибокого і динамічного реформування сфери надання адміністративних послуг, у т. ч. у частині документів дозвільного

характеру екологічного спрямування. Важливою віхою цього процесу стало прийняття Закону України від 09 квітня 2014 року № 1193-VII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру" (Закон про скорочення кількості дозвільних документів), що набув чинності наприкінці квітня 2014 року. До набуття чинності щойно згаданим законом департамент проводив роботу щодо реєстрації декларацій про відходи. Так, протягом перших чотирьох місяців 2014 року зареєстровано 499 декларацій, а також видано 289 дозволів на розміщення відходів на 2014 рік та 20 дозволів на розміщення відходів з трирічним терміном дії (на 2014-2016 роки).

Зі вступом у дію Закону про скорочення кількості дозвільних документів із тексту Закону України "Про відходи" було вилучено поняття "дозвіл на розміщення відходів" та "ліміти на утворення та розміщення відходів", натомість введено поняття "дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами", порядок видачі якого повинен бути затверджений окремим нормативним актом Кабінету Міністру України. Цим же нормативним актом має бути затверджено і нову форму декларації про відходи та вимоги щодо її оформлення і порядку реєстрації.

Відповідно до прикінцевих положень Закону про скорочення кількості дозвільних документів, такий нормативний акт повинен був з'явитися протягом трьох місяців, однак станом на 01 січня 2015 року відповідний проект постанови (опублікований з метою громадського обговорення на сайті Мінприроди України) прийнято не було. У зв'язку з цим у період з травня по грудень 2014 року діяльність із реєстрації декларацій про відходи та видачі дозволів у сфері поводження з відходами тимчасово не здійснювалась.

Крім того, Законом про скорочення кількості дозвільних документів викладено у новій редакції статтю 49 Водного кодексу України, а саме: істотно змінено процедуру надання дозволів на спеціальне водокористування, згідно з якою водокористувач звільнений від необхідності самостійно отримувати проміжні погодження та висновки, які потрібні для видачі даного дозволу. Натомість такі висновки отримуються безпосередньо дозвільним органом. Протягом 2014 року департаментом водокористувачам Кіровоградської області видано 257 дозволів на спеціальне водокористування.

Також необхідно відзначити, що Законом про скорочення кількості дозвільних документів запроваджено суттєві спрощення дозвільної системи в частині надання дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел. Так, дозволи на викиди щодо об'єктів, які за ступенем впливу на забруднення повітря віднесено до II групи, з квітня 2014 року видаються терміном на 10 років, тоді як до вступу в силу цього Закону видавалися строком на 5 років. Дозволи стосовно об'єктів III групи видаються із необмеженим строком дії, а всі суб'єкти, які станом на 29 квітня 2014 року мали діючі дозволи III групи, отримали автоматичну пролонгацію строку дії цих дозволів на необмежений термін.

Всього протягом 2014 року департаментом видано 514 дозволів на викиди забруднюючих речовин у повітря стаціонарними джерелами.

14.10. Екологічний аудит

Охорона навколишнього природного середовища, збереження і раціональне використання природних ресурсів в умовах сучасного екологічного стану планети є однією з найважливіших проблем сучасності. Тривалий розвиток ринкових відносин на теренах нашої держави призвів до послаблення уваги до екологічних проблем України. У сучасних складних екологічних умовах дедалі більшої актуальності набувають проблеми забезпечення економічного розвитку регіонів України із одночасним збереженням довкілля. Для покращення екологічної ситуації нашої держави необхідним є проведення комплексу законодавчих, соціально-економічних, технологічних та системно-контрольних заходів, основним серед яких є екологічний аудит.

Екологічний аудит як інструмент екологічного права й охорони навколишнього середовища набув широкого поширення у світі. В умовах сталого розвитку економіки екологічний аудит є важливим механізмом системи управління навколишнім середовищем та інструментом регулювання еколого-економічних відносин. Міжнародний досвід свідчить, що екологічний аудит сприяє реалізації стратегії сталого розвитку регіонів, зменшенню інформаційних та комерційних ризиків, пов'язаних з управлінням, підвищує ефективність екологічної політики. В Україні екологічний аудит започатковано з 2004 року з прийняттям Верховною Радою України Закону “Про екологічний аудит”. Він визначає правові та організаційні засади здійснення екологічного аудиту і спрямований на підвищення екологічної обґрунтованості діяльності суб'єктів господарювання.

Об'єктами екологічного аудиту є окремі суб'єкти господарювання, види економічної діяльності, стадії господарського процесу (розміщення, введення в дію й експлуатація об'єкту), територіально-адміністративні одиниці, система екологічного менеджменту на підприємстві тощо. Екологічний аудит проводиться в процесі приватизації об'єктів державної власності, іншої зміни форми власності чи конкретних власників об'єктів, а також для потреб екологічного страхування, у разі передачі об'єктів державної та комунальної власності в довгострокову оренду, в концесію, створення на основі таких об'єктів спільних підприємств, створення, функціонування та сертифікації систем управління навколишнім середовищем, а також здійснення іншої діяльності. Однак на теперішній час підприємства не зацікавлені у здійсненні контролю щодо відповідності їх діяльності до вимог природоохоронного законодавства. Одна з головних причин відсутності такої мотивації – це низькі розміри відшкодування заподіяних збитків унаслідок порушення природоохоронного законодавства, тобто немає серйозної мотивації суб'єктів господарювання до проведення добровільних екологічних аудитів.

Темпи розвитку екологічного аудиту в Україні залежать від чіткої та прозорої нормативно-правової бази. Нормативне визначення екологічного аудиту як окремого виду підприємницької діяльності є актуальною вимогою часу та сприятиме формуванню конкурентних умов на ринку таких послуг.

Екологічний аудит слід запровадити щодо всіх об'єктів або видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку.

Таким чином, необхідно й надалі продовжувати роботу щодо запровадження екологічного аудиту на всій території України. На теперішній час інформація щодо проведення екологічного аудиту підприємствами на території Кіровоградської області відсутня.

14.11. Участь громадскості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля

Злагоджена та системна робота органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та територіальної громади дає можливість забезпечити успішне виконання поставлених завдань для вирішення екологічних проблем Кіровоградського регіону у природоохоронній сфері. Відповідно до положень Орхуської конвенції про доступ інформації, участь громадскості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля на базі Комунального закладу ОУН бібліотека ім. Д.І. Чижевського створений постійно діючий Орхуський центр екологічної інформації. Основною метою діяльності центру є розширення участі громадскості у формуванні екологічної політики області, підготовці рішень, реалізація яких може вплинути на стан довкілля; підвищення поінформованості широких кіл громадскості щодо стану навколишнього природного середовища України та Кіровоградської області; підтримка вільного обміну досвідом та інформацією у сфері збереження довкілля; сприяння екологічним громадським організаціям та зацікавленим суб'єктам у діяльності, спрямованій на збереження довкілля.

За 2014 рік працівниками центру спільно з органами виконавчої влади проведені заходи природоохоронного спрямування (конференції, семінари, наради, виставки, круглі столи, акції, презентації книг) на теми: "Грунтознавство з основами геології та географії ґрунтів", "Новорічна композиція", "Стан та перспективи розвитку природно-заповідної справи в Кіровоградській області", "Громадське обговорення останніх змін в екологічному законодавстві України щодо призупинення видачі дозволів на відходи та спецводокористування", "Про надання у користування земель водного фонду на території Кіровоградської області згідно з Законом України "Про аквакультуру", "Розвиваймо екологічну свідомість!", "Уроки обережності", "Про обговорення з громадськістю матеріалів, викладених в "Екологічному паспорті Кіровоградської області за 2013 рік" та шляхів покращення стану довкілля області і вдосконалення роботи органів виконавчої влади в сфері екології", "Про боротьбу з опустелюванням та посухою", "Птахи рідного краю", "Вода та енергія" тощо.

У межах діяльності центру багато уваги приділяється роботі з дітьми та молоддю. Адже завдання Орхуського центру – сприяння формуванню екологічно свідомого ставлення до навколишнього природного середовища, активної громадської позиції щодо охорони та збереження природних ресурсів, підвищення рівня екологічної культури молодого покоління. Тож учнівська та

студентська молодь має можливість взяти участь в екологічних тренінгах, переглядах пізнавальних фільмів про тварин, різноманітних конкурсах, майстер-класах, іграх, вікторинах екологічного спрямування.

Презентація навчального посібника "Грунтознавство з основами геології та географії ґрунтів" Кіровоградської області

Засідання круглого столу з екологічних питань

*Фотовиставка "Птахи рідного краю"
присвячена Міжнародному дню птахів*

Розвиваймо екологічну свідомість!

*Фотовиставка "Дорожні замальовки"
із циклу "Відкриваючи Україну".*

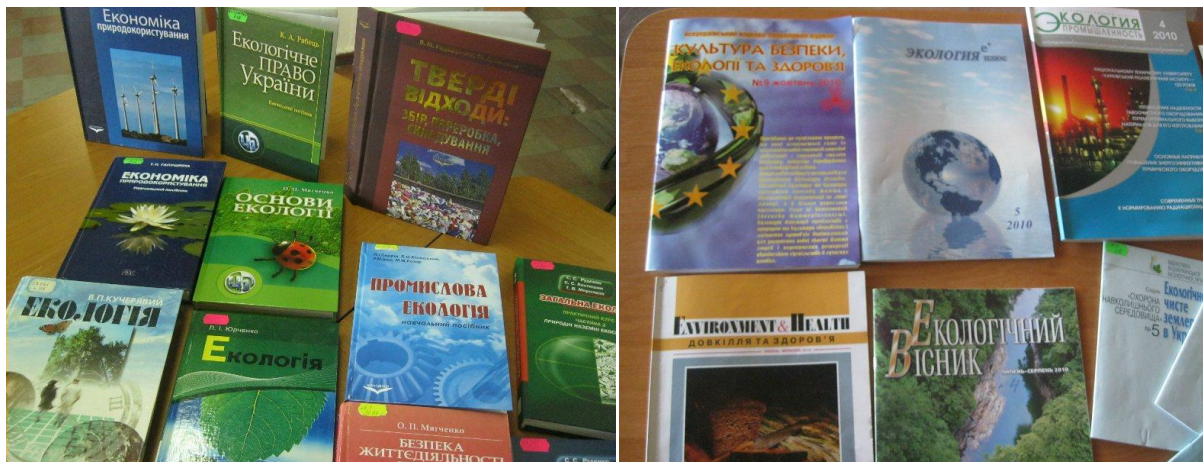

*Всеукраїнська новорічно-різдвяна виставка
«Новорічна композиція»*

“Уроки обережності” в рамках Програми літнього відпочинку дітей

Основою фонду Орхуського центру екологічної інформації є наукова та науково-популярна література, довідкові видання, підручники, навчальні посібники з питань екологічного права, загальної екології, соціоекології, техноекології, сільськогосподарської екології, безпеки життєдіяльності, екологічної культури, економіки природокористування.

Усі заплановані та проведені заходи центру відображаються в розділі "Орхуський центр екологічної інформації" на веб-сайті комунального закладу обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського за адресою: <http://library.kr.ua/orhus/>.

Підбиваючи підсумки роботи, необхідно відзначити, що 2014 рік вніс свої нові ідеї та напрямки у вирішення питань покращення довкілля.

Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації у 2014 році відпрацьовувалося питання розширення правового поля для реалізації права громадян на отримання екологічної інформації про стан довкілля, їх участі у прийнятті рішень у контексті зобов'язань Орхуської конвенції.

14.11.1. Діяльність громадських екологічних організацій

Діяльність екологічних рухів та громадських організацій вимагає від суспільної свідомості перенести гуманне ставлення на все навколишнє середовище, яке починає сприйматися як живе, наділене суб'єктністю та заслуговує на людське ставлення. Саме їх активна участь виступає головною силою у ствердженні основних принципів екологічної етики у життєдіяльності суспільства. На території області діють 35 організацій природоохоронного спрямування, які активно беруть участь у щорічних загальнонаціональних та регіональних природоохоронних акціях: "До чистих джерел", "День довкілля", "Операція новорічна ялинка", "Первоцвіт" тощо. Усі заходи, проведені громадськістю, висвітлюються обласними та місцевими засобами масової інформації: газетами, радіо, телебаченням, веб-сайтами.

**Громадські екологічні організації, що діють на території області
(загальнодержавні, місцеві)**

Таблиця 14.11.1.1

№ з/п	Назва організацій	Юридична адреса
1	2	3
1	Екологія та соціальний захист Бобринецького району	м.Бобринець вул. Гагаріна, 9
2	Гайворонська районна громадська організація "Екологія та соціальний захист"	м. Гайворон, вул. Воровського, 35, кв. 18
3	Вільшанська районна організація Українського товариства мисливців і рибалок	смт. Вільшанка провул.Дорожний,10
4	Громадська організація "Об'єднання по відтворенню та захисту навколишнього середовища "ВОДЯНЕ"	Кіровоградська обл., Долинський р-н., с. Василівка
5.	Знам'янська селищна громадська організація "Товариство рибалок"	27410, м. Знам'янка, селище Знам'янка Друга, вул. Калініна, 34
6.	Знам'янська міська громадська організація "Туристично-краєзнавчий клуб "Чорнолісся"	27400, м. Знам'янка, вул. Глібка, 28-В, тел.0507751022
7.	Громадська організація "ЗОЛОТА РИБКА"	27428, Знам'янський район,с. Диківка, вул. Б.Хмельницького, відділок №3, тел.0680698790
8.	Громадська організація "Людина і Довкілля"	27400, м.Знам'янка, вул.Фрунзе, 81, кв.13, тел.0667478749
9.	Знам'янський міський осередок "Зелений світ"	27403, м. Знам'янка, вул. Чкалова, 32
10.	Знам'янська районна організація Українського товариства мисливців та рибалок	27400, м. Знам'янка, вул. Леваневського, 27
11.	Чорноліська первинна організація Кіровоградського обласного Товариства лісівників	27410, м.Знам'янка, с.Водяне, пров.Шкільний, 1, тел.2-16-78
12.	Новгородківська районна організація зеленої партії України	28200 Кіровоградська область смт. Новгородка, вул.Орджонікідзе, 11а
13.	Дитяча екологічна організація "Соколи"	2500, місто Кіровоград, вул. Декабристів, 31 тел. (0522) 24-25-31
14.	Новгородківська районна партійна організація української партії "Зелена планета"	28212 Кіровоградська область село Новоандріївка
15.	Новгородківська районна організація "Народної екологічної партії"	28200 Кіровоградська область смт. Новгородка вул. Лашкула, 25
16.	Новгородківська районна в Кіровоградській області первинна організація "Всеукраїнської політичної партії – екологія та соціальний захист"	28200 Кіровоградська область смт. Новгородка, вул. Кропивницького, 7
17.	"ЕКОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ"	26400,м. Ульяновка вул. Тітова, 45

1	2	3
18.	Новоукраїнська міська дитяча громадська організація "Екологічні детективи"(Екодек)	м. Новоукраїнка, вул. Воровського, 57
19.	Природоохоронна громадська організація "Озерський мисливський колектив"	Світловодський р-н, с. Озера, вул. Дружби, 1
20.	Добровільне незалежне екологічне об'єднання "Зелений світ"	м. Олександрія, пр-т. Леніна, 77, тел. (05235)7-85-20
21.	Громадська організація "ЕКО+"	м. Олександрія, вул. Київська, 145, тел.067-389-12-66
22.	Дитяча екологічна громадська організація "Флора"	м. Кіровоград, вул. Пугачова, 2 тел.24-05-97
23.	Молодіжна екологічна спілка Кіровоградщини	м. Кіровоград, вул. Новгородська, 66, кв.2
24.	Кіровоградська обласна організація "Молодіжна екологічна громадська асоціація "Екосвіт"	м. Кіровоград, пров. Театральний, 8
25.	Кіровоградська обласна організація Всеукраїнського товариства охорони природи	м. Кіровоград, вул. Тимірязєва, 76, тел. 22-07-33, 22-35-15
26.	Крайова організація екологічної асоціації "Зелений світ"	м. Кіровоград, вул. Леніна, 26, кімн. 18, т. 24-36-10
27.	Кіровоградський місцевий осередок Всеукраїнської екологічної громадської організації "Мама-86"	м. Кіровоград, вул. Курганна, 36/18
28.	Незалежна громадська організація "Український екологічний фонд сприяння ЮНЕСКО"	м. Кіровоград, вул. Острівська, 2, корпус 2
29.	Кіровоградський обласний осередок Всеукраїнської екологічної ліги	м. Кіровоград, вул. Тимірязєва, 84, кімн. 107
30.	Кіровоградська обласна громадська організація "Екологія та Соціальний захист"	Кіровоградська область, Бобринецький район, с. Дібрівка, вул. Тельмана, 15
31.	Громадська організація "Союз соціально – екологічного захисту"	м. Кіровоград, вул. Червонозорівська, 23-г, кв.16
32.	Громадська організація "Екологічний щит"	м. Кіровоград, вул. Тимірязєва. 84,
33.	Кіровоградський обласний дитячий екологічний центр "Екзампей" при Кіровоградському колегіумі	м. Кіровоград, вул. Володарського, 25, тел. 22-57-08
34.	Кіровоградська обласна громадська організація "Громадська варта"	м. Кіровоград, вул. Маланюка, 2
35.	Кіровоградська обласна громадська організація "ЕКО Рух"	м. Кіровоград, вул. Орджонікідзе, буд. 7 кім. 46

14.11.2. Діяльність громадських рад, об'єднань, тематичних робочих груп і мереж

Відповідно до розпорядження голови обласної державної адміністрації від 31 березня 2015 року № 133-р та на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 року № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" сформовано та затверджено новий склад Громадської ради при Кіровоградській обласній

державній адміністрації, до складу якого входять Кіровоградський обласний осередок Всеукраїнської екологічної ліги, громадська екологічна організація "Флора". Метою діяльності екологічних організацій є участь у прийнятті екологічно важливих рішень, що стосуються збереження довкілля та формування і реалізації державної екологічної політики в області. Інформування громадськості щодо розгляду та прийняття екологічно важливих рішень здійснюється через друковані та електронні засоби масової інформації.

14.12. Екологічна освіта та інформування

Екологічна освіта та виховання спрямовані на формування особистості, яка у повсякденному житті дотримуватиметься норм екологічно грамотної поведінки та підтримуватиме практичні дії державних установ та приватних осіб щодо захисту довкілля. Виховання почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, бережливого ставлення до навколишнього середовища, розширення екологічних знань, культури повинні стати рисою характеру кожної людини і це повинно закладатись у якісно новому, цілісному підході до виховання особистості в єдиному процесі безперервної освіти. Виховання у людей дбайливого ставлення до природи має починатися з дитячих років, найбільш активного періоду формування світогляду людини, характеру, звичок, ставлення до навколишнього світу. Таке ставлення формуватиметься, якщо поєднувати інтелектуальну та практичну діяльність молоді, прищеплюючи їй уміння виконувати певну практичну роботу з вивчення, збереження та відтворення конкретних природних об'єктів.

У 2014 році в області працювали 215 творчих об'єднань учнівської молоді еколого-натуралістичного спрямування, в яких займалися 3513 учнів. Позашкільні заклади еколого-натуралістичної роботи є основними соціальними осередками, що реалізують мету позашкільної еколого-натуралістичної діяльності в області, роблять вирішальний внесок у формуванні екологічної свідомості, екологічного інтелекту, практичних навичок у спілкуванні з природою. У 2014 році таких закладів в області функціонувало три: комунальний заклад "Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді" (далі ОЦЕНТУМ), Світловодська міська станція юних натуралістів, Новоархангельська районна станція юних натуралістів. Висвітлюючи стан екологічної освіти у загальноосвітніх та позашкільних закладах, слід підкреслити важливу роль у цьому Кіровоградського еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, який плідно співпрацює як зі шкільними закладами, так і з громадськими екологічними організаціями.

Головним напрямком діяльності Кіровоградського еколого-натуралістичного центру є еколого-природоохоронний. Педагогічні працівники центру працювали у 2014 році над вихованням молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою та раціонально використовувати та відтворювати її багатства. Реалізація цього завдання досягалась залученням учнівської молоді до оздоровлення довкілля, участі у Всеукраїнських та регіональних масових заходах: "Вчимося заповідувати", "До чистих джерел",

"День довкілля", "Парки – легені міст і сіл", "В об'єктиві натураліста", "День юного натураліста", "Юннатівський зеленбуд", "Парад квітів біля школи", "Біощит".

Гуртківці творчого об'єднання учнівської молоді "Podolia Infarior" Ульянівського центру дитячої та юнацької творчості учнівської молоді дослідили та виконали задачі зі збереження та відтворення долини ріки Синиця та написали науково-дослідницьку роботу "Дослідження та реанімація долини річки Синиці". Було виявлено 41 вид рослин, що потребують охорони різного рівня, від міжнародного до регіонального. З них 2 види включено до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи, 1 вид – до Європейського Червоного списку, 12 видів – до Червоної книги України і 29 видів – до переліку судинних рослин, які підлягають особливій охороні на території Кіровоградської області.

Працюючи в рамках конкурсу "Вчимось заповідувати" вихованцями творчого об'єднання учнівської молоді "Podolia inferior" досліджували ландшафтні території Ульянівського району. На сьогоднішній час площа створених та проєктованих ландшафтних заказників Ульянівського району складає 2 тис. га. Вихованці творчого об'єднання учнівської молоді «Podolia infarior» сприяли прийняттю рішення Кіровоградської обласної ради про надання статусу природно-заповідного фонду Ульянівського району таким територіям: Кам'яногірський та Гренівський (504 га); Гардова, Кошаро-Олександрівський та Середньосиницівський (630 га).

Вихованці екологічного гуртка районного центру дитячої та юнацької творчості "Зоріт" м. Новоукраїнки продовжували роботу на створеній території "Ландшафтний заказник місцевого значення "Квіти на скелях". Проводячи еколого-біологічні експедиції до заповідної території, вихованці виявили ареал зростання рослин, занесених до Червоної книги України, – півники понтичні, рябчик руський. Створено кадастр флори та фауни заказника "Квіти на скелях". У ході роботи вивчили морфологічні та біологічні особливості малопоширених рослин петрофітного степу.

Вихованці екологічної дитячої громадської організації "Паросток" Петрокорбівського НВК Новгородківського району в результаті своїх досліджень створили ландшафтні заказники місцевого значення: "Лебедина балка" (84,3 га), "Балка "Глибока" (26,4 га), "Левади" (77,1 га) та "Прозора" (24,6 га) (рішення Кіровоградської обласної ради від 19 грудня 2009 року № 600).

Однією з найбільш поширених форм екологічного виховання школярів області є робота на екологічних стежках. У загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах області їх налічується 145, більшість із яких створені в межах заповідного фонду або на територіях, які пропонуються юними природоохоронцями для надання статусу заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ. Заслуговує на увагу організація роботи на екологічних стежках Кіровоградського ОЦЕНТУМ, Федіївської ЗОШ І-ІІІ ступенів Бобринецького району, Перчунівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Добровеличківського району, Маловодянської ЗОШ І-ІІІ ступенів Долинського району,

Капітанівської ЗОШ I-III ступенів Новомиргородського району, районної екологічної дитячої громадської організації "Паросток" Новгородківського району, районного ЦДЮТ "ЗОРІТ" м. Новоукраїнки, екологічного центру "Жайворонок" при ЦДЮТ смт Петрове, Світловодського ЦДЮТ. Тут проводиться ґрунтова пошукова робота з визначення тваринного та рослинного світу, впливу антропогенних факторів на природні рекреаційні зони.

Екологічна стежка "Левади" для вихованців районної екологічної дитячої громадської організації "Паросток" Новгородківського району стала постійно діючим об'єктом для проведення навчальних екскурсій. Працюючи на маршруті, учні мають можливість прослідкувати за ходом природних процесів та явищ, як впливає діяльність людини на природу, проводити теоретичні та практичні заняття, науково-дослідницьку роботу. Разом з цим, проводиться просвітницька робота щодо охорони природи, інформування про наявні на маршруті види рослин, пам'ятки природи. Привертається увага місцевих органів влади до співпраці із дитячою громадською організацією.

У Новоукраїнському районі створено 8 екологічних стежок, які належать до екомережі району. На щорічному районному конкурсі-захисті екологічних проектів учні шкіл району доповідають про екологічний стан, дослідження флори і фауни, конкретні природоохоронні справи на екологічних стежинах.

Під час літніх канікул вихованці Новомиргородського ЦДЮТ проклали екологічну стежину в районі заказника Панські гори. Там знаходиться цілюще джерело, до якого приїжджають звідусіль. За період літніх канікул вихованці розчистили ще два джерела, що знаходяться в лісі та біля ставка в селі Зелене Новомиргородського району та поставили застережливі знаки.

Колектив Кіровоградського ОЦЕНТУМ продовжує активну співпрацю з вищими навчальними закладами області, державними, громадськими, науковими організаціями, управліннями, серед них: Кіровоградське обласне управління лісового та мисливського господарства, департамент екології і природних ресурсів Кіровоградської облдержадміністрації, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кіровоградський національний технічний університет, Кіровоградський інститут агропромислового виробництва УААН, Орхуський центр екологічної інформації, Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

У ході співпраці педагогічний колектив ОЦЕНТУМ спільно з працівниками департаменту екології і природних ресурсів облдержадміністрації проводять практичну природоохоронну, науково-дослідницьку роботу та спільні масові природоохоронні заходи ("День Землі", "День води", "Чиста планета", "День довкілля"). У 2014 році було проведено науково-практичну екологічну конференцію та конкурс малюнку на асфальті "Земля – наш дім і жити нам у ньому", конкурс екологічного плаката "Збережи планету".

Багато років продовжується співпраця центру з Кіровоградським обласним управлінням лісового господарства. Так, з метою виховання у

підростаючого покоління та молоді шанобливого ставлення до природи, роз'яснення важливості створення лісових насаджень як одного з основних компонентів збереження біорізноманіття та екологічної рівноваги на планеті за ініціативи Державного комітету лісового господарства України Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді щорічно бере активну участь у Всеукраїнській широкомасштабній соціально-екологічній акції "Майбутнє лісу у твоїх руках".

Результатом співпраці з кафедрою екології та охорони навколишнього середовища Кіровоградського національного технічного університету у 2014 році стала активна участь педагогів та вихованців ОЦЕНТУМ у I Відкритій екологічній конференції учнівської та студентської молоді "Світ очима еколога".

У Кіровоградській області здійснюють діяльність три вищі навчальні навчальні заклади, в яких викладаються природоохоронні дисципліни:

1. Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка: курс "Основи екології" викладається на всіх факультетах університету, а на 4 і 5 курсах читається спеціальний курс "Загальна екологія і біосферологія", "Охорона природи"; розробляється та запроваджується низка методів неформальної екологічної освіти студентів, викладається курс "Екологія". Для належного наукового і методичного забезпечення викладання природничих дисциплін, в т. ч. екології та охорони природи, створена і функціонує кафедра біології, на базі якої з метою організації систематичних фундаментальних екологічних досліджень створено науково-дослідну лабораторію екології степу. Співробітниками цієї лабораторії виявлено, досліджено й описано природні об'єкти та території, вивчено їх природоохоронний статус і включено до переліку природно-заповідних територій Кіровоградської області.

2. Кіровоградський національний технічний університет: з 1993 року університет здійснює підготовку екологів. Кафедра "Екологія та охорона навколишнього середовища" випускає бакалаврів, спеціалістів-екологів, магістрів з екології; на кафедрі ведуться науково-дослідні роботи з моніторингу навколишнього середовища, з розробки альтернативних видів енергетики (використання вітрової енергії), екології річки Інгул, розробки обладнання для охорони навколишнього середовища.

3. Державна льотна академія України: з 2006 року вивчення дисципліни "Основи екології" проводиться на кафедрі авіаційної метрології. У відповідності до програми курсанти вивчають джерела екологічних проблем та варіанти їх вирішення, виконують розрахунки викидів шкідливих речовин відпрацьованих газів авіаційних двигунів в атмосферу.

Достовірна екологічна інформація висвітлюється у засобах масової інформації: у газетах, на радіо, на телебаченні та на веб-сайтах Кіровоградської обласної державної адміністрації (<http://www.kr-admin.gov.ua/>), департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації (<http://ekolog.kr-admin.gov.ua/>), Орхуського центру екологічної інформації (<http://library.kr.ua/orhus/>).

Випуск щорічних екологічних видань, які розповсюджуються серед громадськості ("Екологічний паспорт Кіровоградської області", "Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища"), дає можливість проаналізувати щорічні зміни стану довкілля Кіровоградської області.

ВИСНОВКИ

У вирішенні питань екологічного напрямку обласна влада виходить із переконання, що охорона природи та раціональне природокористування мають слугувати основними базовими принципами у взаємовідносинах людини з оточуючим світом.

За підсумками 2014 року Кіровоградська область продемонструвала досить позитивні тенденції за низкою важливих показників екологічного стану, а саме:

майже на 25 % скоротився обсяг викидів забруднюючих речовин у повітря від стаціонарних джерел порівняно із 2013 роком;

на 10,2 % порівняно із 2013 роком скорочено обсяг викидів забруднюючих речовин у повітря пересувними джерелами (у т. ч. на 10,4 % зменшився обсяг викидів від автотранспорту);

скид недостатньо очищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти області становив на 11,6 % менше, ніж у 2013 році;

утворено твердих побутових відходів на 25,3 % менше, ніж у 2013 році.

Водночас слід зазначити, що така динаміка частково пов'язана із кризовими явищами в економіці, з огляду на що показники забруднення довкілля у наступні періоди можуть певною мірою зрости в разі збільшення обсягів промислового виробництва та підвищення рівня економічної активності в регіоні.

Вагомі досягнення 2014 року пов'язані із суттєвим спрощенням та дерегуляцією дозвільної системи у сфері екології. Йдеться насамперед про Закон України від 09 квітня 2014 року № 1193-VII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру", яким відкориговано процедури отримання всіх трьох дозвільних документів екологічного спрямування, надання яких відноситься до сфери повноважень облдержадміністрації, а саме: дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (переважно більшість таких дозволів автоматично пролонговано на необмежений термін), дозволу на спеціальне водокористування (водокористувача звільнено від необхідності отримувати будь-які проміжні висновки або погодження, дану функцію покладено на дозвільний орган) та дозволу на здійснення операцій у сфері поводження з відходами (законодавчо закріплено принцип декларування відходів).

Заяви на отримання дозволів та додані до них документи надходять на розгляд до департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації виключно від адміністраторів дозвільних центрів та центрів надання адміністративних послуг з повним забезпеченням принципів прозорості та

публічності. Переліки виданих суб'єктам господарювання дозвільних документів публікуються на офіційному веб-сайті департаменту та щомісячно актуалізуються.

Разом з тим, галузь екології області характеризується наявністю низки досить складних питань і завдань, вирішення яких потребує уваги та зусиль як з боку органів влади та місцевого самоврядування, так і з боку громадськості, у т. ч. громадських організацій, орієнтованих на галузь екології.

Однієї з таких проблем був і залишається стан каналізаційно-очисних систем та мереж багатьох населених пунктів області.

З метою відтворення водних ресурсів області у 2014 році передбачалось залучення коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (далі – ОФОНПС) у сумі 8 723,679 тис. грн. на виконання наступних природоохоронних заходів:

нове будівництво зливової каналізації по вул. Андріївській, місто Кіровоград – 835,17 тис. грн. (фактично профінансовано 7,1 тис. грн.);

будівництво очисних споруд житлового селища спиртового заводу у м. Мала Виска, Кіровоградська область – 1 022,3 тис. грн. (профінансовано 967,0 тис. грн.);

реконструкція системи транспортування стічних вод на каналізаційні очисні споруди у м. Знам'янці Кіровоградської області – 1 921,937 тис. грн. (профінансовано 1 230,5 тис. грн.);

капітальний ремонт будівлі ґратового відділення очисних споруд за адресою: м. Кіровоград, вул. Байкальська, 107 – 77,588 тис. грн. (профінансовано 77,588 тис. грн.);

каналізаційні очисні споруди по вул. Річній, с. Торговиця Новоархангельського району (реконструкція) – 678,65 тис. грн. (профінансовано 292,9 тис. грн.);

розчищення і поглиблення русла р. Кам'янка у смт Новгородка Новгородківського району Кіровоградської області – 146,271 тис. грн. (профінансовано 146,271 тис. грн.);

будівництво очисних споруд Голованівської центральної районної лікарні – 1 726,663 тис. грн. (проведено тендерні закупівлі);

будівництво станції біологічної очистки стоків в смт Петрове Петрівського району Кіровоградської області (перерахунок у ціни 2012 року) – 2 315,1 тис. грн. (профінансовано 2 061,0 тис. грн.)

Протягом 2014 року головними розпорядниками коштів ОФОНПС проводилися державні закупівлі, укладалася договірна документація та виконувалися роботи на об'єктах. Усього на виконання природоохоронних заходів у сфері відтворення водних ресурсів станом на грудень 2014 року виконавцям робіт перераховано 4 782,359 тис. грн.

З метою виконання Закону України "Про аквакультуру", який вступив у дію з 01 липня 2013 року, департаментом розроблено розпорядження голови обласної державної адміністрації від 10 липня 2014 року № 264-р "Про затвердження Порядку надання у користування на умовах оренди водних об'єктів, розташованих на території області" та розпочато роботу із надання

водних об'єктів в оренду відповідно до норм та положень вказаного Закону. Так, у 2014 року до департаменту надійшло 78 звернень щодо оренди об'єктів водного фонду, із них на поновлення договорів – 11 звернень, переукладання – 9, включення об'єктів на конкурс – 53, розірвання договорів – 4, внесення змін до договорів оренди – 1 звернення. Проведено три засідання робочої групи з питань землевідведення (12 вересня 2014 року, 04 грудня 2014 року та 16 грудня 2014 року), у ході яких розглянуто 17 звернень щодо надання в оренду водних об'єктів. За результатами підготовлено 8 проектів розпоряджень голови облдержадміністрації про укладення договорів з орендарями водних об'єктів.

Попри законодавчу неврегульованість низки правових аспектів у сфері природно-заповідного фонду, у 2014 році за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища Кіровоградським обласним громадським еколого-експертним центром "Довкілля" проведені наукові обстеження чотирьох природних територій у Гайворонському та Долинському районах з метою їх подальшого заповідання. За результатами обстежень складено звіти, в яких наведено загальний опис та стан об'єктів досліджень, вказані фонові та рідкісні види тварин і рослин, перебування яких зафіксоване на територіях, що обстежувались, зроблено ряд фотографій найбільш примітних частин територій для підтвердження типовості, оригінальності й унікальності об'єктів. Обґрунтовано доцільність включення обстежених територій до складу природно-заповідного фонду області.

Відповідно до пункту 2 розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 577-р "Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки" та з метою приведення місцевих програм охорони навколишнього природного середовища у відповідність із заходами Плану дій було розроблено Комплексну програму охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки, затверджену рішенням обласної ради від 21 грудня 2012 року № 417 (зі змінами).

Комплексною програмою охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2013-2015 роки передбачено виконання природоохоронних заходів для вирішення пріоритетних завдань охорони довкілля області та раціонального використання природних ресурсів у різних напрямках.

Метою програми є:

поліпшення стану довкілля в області шляхом зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, зменшення скидів забруднених стічних вод у водойми, створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду, розширення екомережі;

забезпечення екологічної безпеки території області, охорона та поліпшення стану навколишнього природного середовища, раціональне використання та відтворення природних ресурсів шляхом здійснення комплексу науково обґрунтованих природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів.

Відповідно до Положення про єдину державну систему цивільного захисту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 року № 11, департамент відповідальний за підсистему моніторингу навколишнього природного середовища в області. У зв'язку з цим у 2014 році проводилась робота із впровадження системи моніторингу довкілля області у відповідності до Положення про систему моніторингу довкілля Кіровоградської області, затвердженого розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 21 січня 2014 року № 11-р. Положенням визначені основні завдання обласної системи моніторингу довкілля, суб'єкти системи та їх завдання, принципи організації та функціонування системи, взаємовідносини між суб'єктами моніторингу.

За результатами проведеної роботи департаментом укладено Угоди про співробітництво у сфері моніторингу довкілля та Регламенти обміну екологічною інформацією з 11 суб'єктами моніторингу довкілля області: Державною екологічною інспекцією у Кіровоградській області, Управлінням Державної служби України з надзвичайних ситуацій в Кіровоградській області, Кіровоградським обласним управлінням водних ресурсів, Кіровоградським обласним центром з гідрометеорології, Кіровоградським обласним управлінням лісового та мисливського господарства, департаментом житлово-комунального господарства Кіровоградської обласної державної адміністрації, державним підприємством "Кіровоградський науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації", управлінням охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Кіровоградській області, державною інспекцією сільського господарства в Кіровоградській області, Кіровоградською філією державної установи "Інститут охорони ґрунтів України" та Головним управлінням Держсанепідслужби у Кіровоградській області.

Отже, попри всі труднощі та перешкоди, галузь екології є і залишається пріоритетним напрямом діяльності обласної влади.